

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

XI. YÜZYILDA ANADOLU'DA NORMAN ŞEFLERİNİN FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep İNAN

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet TEZCAN

**KASIM - 2010
TRABZON**

ONAY

Zeynep İNAN tarafından hazırlanan *XI. Yüzyılda Anadolu'da Norman Şeflerinin Faaliyetleri* adlı bu çalışma 22.11.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet TEZCAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇOĞ

Yrd. Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. .../.../...

Enstitü Müdürü
Doç.Dr. Yusuf ŞAHİN

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Zeynep İNAN

22.11.2010

SUNUŞ

ÖNSÖZ

Bu çalışmada XI. yüzyılda Anadolu’da Norman şeflerinin faaliyetlerini inceledik. Çalışmamızda ilk olarak Normanlar hakkında genel bilgi verirken Normanların Avrupa’da ortaya çıkarak güney İtalya yolu ile Bizans başkentine nasıl geldiklerini belirttik. Daha sonra XI. yüzyıl Anadolu’sunun siyasi haritasını çizmeye çalıştık. Bu kapsamda Anadolu’da adı geçen dönemde etkin güç olan Bizans, Armenia ve Selçuklu Türkleri hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde bu çalışmanın amacını oluşturan Anadolu’nun merkezinde ve Doğu Karadeniz bölgesinde isyan eden dört Norman şefinin faaliyetlerini ele aldık. Sonuç bölümünde asi Norman liderlerinin Bizans’a karşı yapmış oldukları isyanların XI. yüzyılda ve sonrasında Bizans tarihi ve Anadolu coğrafyasındaki etkilerinin değerlendirdik.

XI. yüzyıl Anadolu tarihiyle ilgili kuşkusuz Malazgirt Savaşının öneminden dolayı bu konuda pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak biz bu çalışmayla daha önce Türkiye’de ayrıntılı bir şekilde ele alınmayan bir konuyu incelemiş bulunmaktayız. Birinci bölüme geçmeden önce tezde kullandığımız kaynaklar hakkında kısaca bilgi verdik. Aynı zamanda bu kısımda çalışmadaki önemli araştırma eserlerine ve ulaşamadığımız bazı makale ve kitaplara dikkat çekmeye çalıştık. Çalışmayı yazarken de gerekli terimlere, coğrafi isimlere ve genel olarak çok iyi bilinmeyen tarihi kişilere ve olaylara dipnotlarla açıklık getirdik.

Tez konusunun belirlenmesinde ve tezin yazım aşamasında yardımlarını benden esirgemeyen danışmanım sayın Doç. Dr. Mehmet TEZCAN’a, tezin literatür çalışmasını yaparken ve konunun belli aşamalarında bana yardımcı olan bölüm hocalarına, asistanlarına ve özellikle Prof. Dr. Gülçin ÇANDARLIOĞLU’na teşekkürleri bir borç bilirim. Yüksek lisans hayatımda maddi olarak ve belirli makalelerin teminiyle beni destekleyen Türk Tarih Kurumu’na ve çalışanlarına sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tüm eğitim-öğretim hayatım boyunca bana yardımcı olan aileme ve arkadaşlarıma da bu vesileyle teşekkür ederim.

Trabzon, Kasım 2010

Zeynep İNAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa Nr.

SUNUŞ.....	IV
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V-VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX-X
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMA ESERLERİ.....	XI-XXIV
Giriş.....	(1-2)

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NORMANLAR VE XI. YÜZYIL ANADOLU'SU.....	(3-29)
1.1. AVRUPA HALKLARININ NORMANLARA VERDİKLERİ İSİMLER VE “ <i>FRANK</i> ” İLE “ <i>NORMAN</i> ” İSİMİNİN AYRIMI.....	3
1.2. NORMANLARIN AVRUPA'DA ORTAYA ÇIKIŞLARI VE FAALİYETLERİ.....	5
1.3. NORMANLARIN BİZANS ASKERİ GÜCÜNDEKİ YERLERİ.....	7
1.4. XI. YÜZYILDA ANADOLU'NUN SİSİYASİ VE SOSYAL DURUMU.....	10
1.4.1. BİZANS.....	10
1.4.2. ARMENYA.....	21
1.4.3. SELÇUKLULAR.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

2. XI. YÜZYILDA NORMANLAR'IN ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ.(30-58)	
2.1. MALAZGİRT SAVAŞI ÖNCESİ ANADOLU'DAKİ NORMAN ŞEFLERİ VE ONLARIN FAALİYETLERİ.....	30
2.1.1. HERVÉ FRANKOPOULOS (?-1063).....	31
2.1.2. ROBERT CRISPIN (?-1073).....	39
2.2. MALAZGİRT SAVAŞI VE SONRASI ANADOLU'DAKİ NORMAN ŞEFLERİ VE ONLARIN FAALİYETLERİ.....	44
2.2.1. RAIMBAUD (?-1074).....	46
2.2.2. ROUSSEL de BAILLEUL (?-1078).....	47
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	58
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	64
EKLER.....	75
ÖZGEÇMİŞ.....	78

ÖZET

Fransa'nın kuzeyinde yaşayan Normanlar XII. yüzyılın sonuna gelindiğinde neredeyse tüm Avrupa'yı fethetmişlerdi. XI. yüzyıl Anadolu'da ise II. Basil'in 1025'te ölümünden sonra Bizans askeri, mali ve yönetimdeki sorunlarıyla gerilemiş, Armenia ise Bizans ve Selçuklu ilerleyişi karşısında dağılmış, Selçuklu Türkleri Anadolu içlerine kadar fetih alanlarını genişletmişlerdi. XI. yüzyılda Anadolu'daki bu yeni güç karşısında Bizans, ordusunu güçlendirmek için Normanları ücretli asker olarak ordusunda kullanmaya başladı.

XI. yüzyılın ilk yarısında Norman lider Hervé Frankopoulos (?-1063) Sicilya'daki Müslümanlara karşı yapılan mücadeleden sonra İstanbul'a gelerek, Bizans ordusuna katıldı. Balkanlar'da ve Anadolu'da imparatorluğun düşmanlarına karşı bir süre savaştıktan sonra, Norman lider Hervé, istediği rütbe ve unvanların kendisine verilmemesinden dolayı Anadolu'da isyan etti. Zorlukla bastırılan bu isyanın ardından Hervé'nin takipçisi olarak Robert Crispin (?-1073) 1067'lerde Bizans merkezine gelerek Romanos Diogenes (1068–1071)'in ordusunda Suriye bölgesinde Türklere karşı savaştı. Ancak o ücretini ve istediği unvanları zamanında alamadığını bahane ederek bugünkü Giresun bölgesinde askerleriyle hükümete karşı isyan etti. Bu isyan bastırıldıktan sonra Crispin sürgüne gönderildi. Malazgirt Savaşında mağlup olan Diogenes'in yerine geçen Mikhail Dukas (1071–1078) Crispin'i eski görevine getirerek Diogenes'e karşı kullandı. Malazgirt yenilgisinden sonra Anadolu'daki boşluğu fırsat bilen Ermeni komutan Filaretos'un, VII. Mikhail'e karşı yaptığı isyana Norman lideri Raimbaud (?-1074) da ordusuyla katıldı. Son olarak Malazgirt Savaşında Diogenes ile birlikte Selçuklulara karşı savaşmış olan Roussel de Bailleul (?-1078) Bizans'a karşı isyan etti. Roussel Doğu Anadolu'da ve Karadeniz'de geniş bir bölgeyi kontrol altına aldığı gibi ordusuyla İstanbul önlerine kadar ilerleyerek Bizans'ı zor durumda bıraktı. Bizans, Roussel'in ilerleyişini durdurmak için Selçuklularla anlaştı. Böylece uzun süre Bizans'ı meşgul eden bu isyan Selçukluların desteğiyle sona erdi.

Anahtar Sözcükler: Normanlar, Bizans İmparatorluğu, Anadolu, Ücretli Asker, XI. yüzyıl.

ABSTRACT

The Normans, who lived in northern France, conquered almost Europe until the end of the 12th century. After Basil II dead in 1025 Byzantine declined because of military, fiscal, and administrative problems; Armenia was separated by raids of Seljuks and Byzantine; the Seljuk Turks expanded their conquest area to central of Asia Minor. Byzantine began to use the Normans as mercenary to strengthen Byzantine army against new power, which was Turks, in Asia Minor in the 11th century.

Hervé Frankopoulos (?-1063) arrived to Istanbul and attended to Byzantine army in the first half of the 11th century after he fought against Muslims in Sicily. He revolted against imperial government because the emperor refused to give some titles him after he defended from enemies of Byzantine Empire a while in Asia Minor and Balkans. After Hervé's uprising his follower, who was Robert Crispin (?-1073), arrived at the central of empire and fought in the service of Romanos Diogenes (1068–1071) against Turks in Syria. Because he did not take promptly his price and titles from Diogenes he rebelled with his soldiers against Byzantine government in Giresun. He was exiled by emperor after his uprising. Michael Doukas, who acceded to throne in place of Romanos Diogenes after Manzikert, recalled the Norman chieftain from exile and used him in the campaign against Diogenes. After the defeat at Manzikert, Raimbaud (?-1074) engaged with his soldiers in the rebellion of Philaretos against Michael VII. Finally Roussel de Bailleul (?-1078), who fought with Diogenes against Seljuks in battle of Manzikert, rose up against Byzantine. Roussel got a great territory under control in the Eastern Anatolia and Black Sea Region. He gained ground with his soldiers so far Istanbul and left Byzantine in a difficult situation. Byzantine made an alliance with Seljuks to stop Roussel's progress. So that Roussel's rebellion, which occupied Byzantine for a long time, was concluded by help of Seljuks.

Key Words: Normans, Byzantine Empire, Asia Minor, Mercenary, 11th century.

KISALTMALAR LİSTESİ

AD	: Anna Domini (Milattan Sonra)
ANS	: Anglo-Norman Studies
ASY	: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
AÜTAED	: Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
bl.	: bölüm
bkz.	: bakınız
BZ	: Byzantinische Zeitschrift
C.	: cilt
c.	: civarı
CMH	: The Cambridge Medieval History
CHBE	: The Cambridge History of the Byzantine Empire
CODA	: The Concise Oxford Dictionary of Archaeology
çev.	: çeviren
DOP	: Dumbarton Oaks Paper
dn.	: dipnot
ed.	: editör/editörler
EA	: Ermeni Araştırmaları
EB	: Encyclopædia Britannica
EI	: Encyclopædia Iranica
f.	: fasikül
GEHW	: A Global Encyclopedia of Historical Writing
göz. geç.	: gözden geçiren
GRBS	: Greek Roman and Byzantium Studies
İÜEFD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
MS	: Milattan Sonra
NCMH	: The New Cambridge Medieval History
nr.	: numara

OHBS	: The Oxford Handbook of Byzantine Studies
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
pgr.	: paragraf
RH	: Revue Historique
RIÉB	: Revue Internationale des Études Byzantines
S.	: Sayı
s.	: sayfa
SAD	: Selçuklu Araştırmaları Dergisi
vd.	: ve devamı
Vol.	: Volume/Volumes
yay.	: yayınlayan
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
YTY	: Yeni Türkiye Yayınları
TAD	: Türkiyat Araştırmaları Dergisi
TAAD	: Tarih Araştırmaları Dergisi
TED	: Tarih Enstitüsü Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu

KAYNAKLAR ve ARAŞTIRMALAR

Türkiye’de Ortaçağ tarihi üzerine yapılan çalışmaların en büyük sıkıntısı kuşkusuz kaynak dil sorunudur. Biz de bu çalışmayı hazırlarken kaynakların orijinal nüshalarından faydalanamadık. Bu açığı bazı kaynakların, Türkçe ve İngilizce gibi çağdaş dillere yapılmış çevirileriyle tamamlamaya çalıştık. Konu açısından kaçınılmaz şekilde kullanmamız gereken, çağdaş dillere çevirisi olmayan, bazı önemli kaynakları ise çeşitli makale ve eserlerden temin ederek kullandık. Bu kısımda öncelikle, tezde faydalandığımız kaynaklar hakkında genel bilgi vererek daha sonra araştırma eserleriyle ilgili bazı önemli noktalara değinmeyi faydalı buluyoruz.

XI. yüzyılda Anadolu’da Norman şeflerinin faaliyetlerini incelerken çalışmanın başlığından da anlaşılacağı gibi özellikle Bizans kaynaklarından faydalandık. Bu sebepten dolayı tezde kullandığımız kaynakları açıklamaya geçmeden önce tarihi süreçte Bizans kaynaklarının genel yapısına değinerek, Türk tarihi açısından Bizans kaynaklarının ve eserlerinin muhtevasını içeren bazı eserleri burada belirtmek istiyoruz.

Bizans tarih yazıcılığı konusuna geçmeden önce önemli bir bilim dalı olarak ortaya Byzantology’nin tanımını yapalım. *Byzantology* yani Bizans çalışmaları Bizans İmparatorluğu’nun tarih, kültür, gelenek, din, sanat, literatür, müzik, ilim, ekonomi, politika gibi pek çok alanıyla ilgilenen disiplinler arası bir bilim dalıdır. Bu disiplinin kurucusu Alman filolog Hieronymus Wolf’dur. Onun yanı sıra Hollanda’da Meursius, İtalya’da Alemannus ve Allatius gibi önemli alimler bu bilim dalında XVI. yüzyılda önemli çalışmaların başlatıcıları olmuşlardır (Vasiliev, 1952: 3).

Çağdaş Bizans tarihçileri, Bizans tarihçiliğini iki ana kısma ayırmışlardır. Bunlardan birincisi daha gösterişli bir stilde yazılan “*Tarih*”ler, diğeri daha çok tarihi yönü baskın olan “*Kronik*”lerdir. Aynı zamanda birinci kategori, dünyevi (secular) bilgi içeren eserler ve kilise tarihi tarzında yazılmış eserler olarak alt başlıklara da ayrılır. Bu kategorilerin önemi, tarih yazarlarının sıklıkla birbirlerinin devamcısı niteliğinde olmasıdır (Byzantine Historiography, 1998: 127).

Herodotos, Thukydides, Polybius gibi Bizans imparatorluğunun ilk yüzyıllarına şahit olmuş, iyi eğitilmiş tarih yazarlarının üstün gayretleriyle geleneksel Grek tarih yazıcılığı devam ettirilmiştir. Bu dönemden günümüze ulaşan tarih metinleri sınırlı ya da bölük pörçük parçalar halindedir. İmparatorluğun ilk yüzyıllarında Hristiyanlığın paganizm üzerinde kazandığı iç zafer ile barbarların imparatorluğa yaptığı akınların birleşmesi imparatorluk için bu dönemde büyük bir sorun oluşturmuştur. İmparatorluk içerisinde yarattığı siyasi sorunların yanı sıra paganizm, entelektüeller arasında da çok fazla destekçi bulmaya devam ederek, pek çok ciddi tarihçinin de arasında polemiğe neden olmuştur. Hristiyan olmalarına rağmen erken dönem Bizans tarihçileri, dönemlerinin çok önemli dini hayatı, kilise politikaları ve dini ihtilaflar konusunda tartışmadan kaçınmayı ya da bu konuları sınırlandırmayı seçmişlerdir. Gerçekten bu durum I. Justinian (527–565) dönemi ana tarihçisi Prokopios (500–565) ile kanıtlanabilir. Şöyle ki onun dikkate değer eserleri klasik antik çağın büyük tarihsel geleneğinde önemli yazarların sonuncusu olarak ona büyük bir ün kazandırmıştı. Bununla birlikte Hristiyan tarihinin bu kayıp kısmını doldurma ihtiyacı *kilise tarihi* olarak bilinen bir türün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tür, yaklaşık olarak III. yüzyılda Büyük Konstantin (312–337)’in sırdaşı Eusebios ile ortaya çıkmış, VI. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise Sokrates, Sozomenos ve Evagrius gibi tarihçiler vasıtasıyla bir gelenek haline gelmiştir (Byzantine Historiography, 1998: 127–8).

VII. yüzyılın başında Theophanes Simocatta’yla edebi tarihçiliğin çizgisi yıpranırken, VI. yüzyılda John Malalas ve Antakyalı John’un çalışmalarıyla Bizans kroniklerinin karakteristik stili ortaya çıkmış, VI. yüzyılın başlarında bu tür yapıtlar *Paskalya Kronikleri* (Easter Chronicle – Chronikon paschale) olarak isimlendirilmiştir. Alim imparator VII. Konstantin Porfirogennetos (905–959)’un teşvikleri, X. ve XI. yüzyılın entelektüel canlanması sayesinde ilmi geleneksel tarih yazıcılığı Joseph Genesios ve Deaconlu Leo ile yeniden başladı ve Mikhail Attaliates ve Nikephoros Bryennios (1062–1137) gibi tarihçiler ile XI. yüzyılda da devam ettirildi. XI. yüzyılın sonundan itibaren Komnenosların tahta geçmesiyle tarih yazıcılığında da parlak bir dönem olmuştur (Byzantine Historiography, 1998: 128).

Bizans İmparatorluğu tarihçilerinin eserlerine baktığımızda Hunlar, Sabirler, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kumanlar, Oğuzlar, Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ve imparatorluğa geçiş süreci için önemli bilgiler bulabilmekteyiz (Delilbaşı, 1999: 339–340). Burada Bizans Tarihlerinin, Türk kavimleriyle ilgili verdiği zengin bilgilerden dolayı önemli bazı külliyatları da belirtelim.

Bizans kaynaklarındaki doğu kavimlerine ait malumatları Latince olarak 4 ciltⁱ halinde bir araya toplayan ilk kişi Johann Gotthelf Stritter (1740 -1801)'dir. Daha sonra K. Dieterich, *Byzantinische Quellen zur L nder und Völkerkunde II* (Leipzig, 1912) adlı eserinde bu konuya temas etmiştir. Bizans kaynaklarındaki Türklere ait malumatı en esaslı şekilde bir araya toplayan kişi ise Macar  limi Gyula Moravcsik'dir. Eseri *Byzantinoturcica I. Die Byzantinischen Quellen der Geschichte der T rkv lker*, IV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar uzanan zaman zarfında Bizans kaynaklarında geçen Türk diline ait bakiyeleri göstermektedir (Moravcsik, 1943: 491–492). İki cilt halinde olan bu çalışmanın birinci cildinde müellif Bizans kaynaklarında Türklerle ilgili bilgiler verirken ikinci ciltte önemli kişi, hanedan ve olayların açıklamasını vermiştir. Yine ilk ciltte giriş kısmında Bizans tarihi ve medeniyeti üzerine kendi dönemine kadar yapılan tüm çalışmaların uzun bir bibliyografyasını vermiş olan yazar daha sonra *Byzantinology* kelimesi üzerine durmuş ve bu terimi dilbilimsel açıdan incelemiştir. Bu  alışma, Bizans Tarihi ve pek çok Türk kavmiyle ilgili siyasi ve sosyal tarih açısından literatür çalışması esnasında araştırmacılara büyük  l de yardımcı olmaktadır (Barker, 1976: 408; Moavscik, 1983: x-xi). Bu değerli  limin *Az  rp d-kori magyar t rt net biz nci forr sai* adlı eseri Hüseyin Namık Orkun tarafından kısaltılarak *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları* (Ankara 1938) adıyla Türkçeye  evrilmiştir (Orkun, 1946: 9–10).

XI. yüzyılda Anadolu'da Norman şeflerinin faaliyetleriyle ilgili bilgi veren Bizans kaynaklarını şu şekilde sıralayabiliriz: John Skylitzes (811–1057), George Cedrenus (XI. yüzyıl), Mikhail Psellos (976–1071), Mikhail Attaliates (1028–1085), Nikephoros Bryennios (1007–1079), Anna Komnena (1069–1118), İoannes Zonaras (XII. yüzyıl). Cedrenus'un eserlerinde bizi ilgilendiren kısımları çeşitli makale ve kitaplardan temin ettik.

John Skylitzes (811–1057): John Skylitzes ya da İoannes Skylitzes XI. yüzyılın sonlarında yaşamış bir Bizans tarihçisidir. Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History* adlı eseriyle  nlenmiştir (John Scylitzes, 2010: 759). Skylitzes'in 811–1057 yılları arasını kapsayan eseri, Theophanes'in çalışmasının devamı niteliğindedir. Skylitzes eserinin önsözünde IX. yüzyılın ilk dönemlerinde yaşamış iki tarihçiyi, George Synkellus ve Theophanes'i model aldığını belirtmiştir. Yine önsözünde, eserini yazarken kullandığı kaynakları seçerek bu kaynakların listesini vermiştir. Skylitzes

ⁱ *Memoriae Populorum, ad Danubium, Pontum Euxinum, Paludem Maeotidem, Caucasum, Mare Caspium, et inde Magis ad Septemtriones incolentium*, ( eşitli baskıları bulunmaktadır).

kronolojik ve topografik bir kısım hatalar da yapmıştır (Jeffreys, 2008: 193). Romanos Lekapenos'un sukutuna kadar olan devre için özellikle Theophanes Continuatus'tan faydalanmış; eserinin bundan sonraki kısmı için ise çoğunlukla, zamanımıza ulaşmayan kaynaklardan alıntılar yapmıştır. Nikephoros Phokas'ın saltanatının sonuna kadar (963–969) olan devre için Skylitzes, Leon Diakonos'un da faydalandığı, Phokas sülalesinin bir tür kroniği olan bir eserden ve bunun yanında kilise kökenli bir kaynaktan faydalanmıştır (Ostrogorsky, 1995: 197–198).

Skylitzes'in eseri özellikle Bizans imparatoru II. Basil (976–1025) dönemi siyasi, askeri ve politik olayları açısından çok önemlidir. Eser, II. Basil dönemine denk gelen birinci Bulgar İmparatorluğu'na karşı yapılan uzun savaşların yanı sıra Bardas Skleros ve Bardas Phokas gibi generallerin isyanlarını da içeren bazı önemli tarihi olayların başlıca kaynağıdır. Skylitzes'in eseri gerek kendisinden sonraki tarihçiler için gerekse günümüzdeki tarih araştırmacıları için özellikle kronolojik yönüyle rehber eser olarak kullanılmıştır (Holmes, 2005: 66).

John Skylitzes'in eserinde hem batı kavimleri, İtalyanlar, İspanyollar, Calabrialılar, Franklar, hem de Bizans'ın kuzey komşuları Ruslar, Hırvatlar, Sırlar, Peçenekler, Hunlar, Bulgarlar, İskitler hakkında malumat vardır (Laiou ve Mottahedeh, 2001: 85). Bizim çalışmamız açısından Skylitzes'in *Tarihi* Norman reisi Hervé'nin isyanı ve Malazgirt Savaşı öncesi Anadolu'nun siyasi, sosyal yapısı hakkında verdiği zengin malumattan ötürü oldukça önemlidir. Skylitzes'in eseri XII. yüzyılda Sicilya'da kopyalanmıştır. Bugün bu eser Madrid'de *Biblioteca Nacional de España*'da bulunmaktadır.ⁱⁱ Skylitzes'in *Tarihi* John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811–1057*, adıyla John Wortley'in çeviri ve tanıtımıyla Cambridge Üniversitesi tarafından 2010 tarihinde yayımlanmıştır. Biz de çalışmamızda eserin bu yeni tercümesini kullandık.

ii Bu önemli eserin orijinal metni 1940'lı yıllara kadar basılmamıştır. Eski edisyonlar gibi Bonn külliyyatı da, Skylitzes'in esas kısmını kopya etmiş olan Georgios Kedrenos'un neşriyle yetinmiştir (Ostrogorsky 1995, 325). Hans Thurn, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, Vol. V, Series Berolinensis, (Berlin: De Gruyter, 1978), Hans Thurn, *Byzanz, wieder ein Weltreich: das Zeitalter der makedonischen Dynastie/nach dem Geschichtswerk des Johannes Skylitzes; übersetzt, eingeleitet und erklärt*, (Graz: Verlag Styria, 1983), Byzantinische Geschichtsschreiber Vol 15. (<http://www.fordham.edu/halsall/byzantium/alltexts.html>); B. Fklusin'in tecümesi, J. C. Chaynet'nin editörlüğünde *Jean Skylitzés: Empereurs de Constantinople*, (Ed. Lethielleux, 2004) künyesiyle yayımlanmıştır.

George Cedrenus (1057–1079): Kaynaklarda, hakkında çok fazla bilgi olmayan Cedrenus, XI. yüzyılda yaşamış bir rahipti. Onun *Tarihi*ⁱⁱⁱ dünyanın yaratılışından 1057’ye kadar sürer. Bu uzun dönemi kapsayan eser yıllıklar şeklinde yazılmıştır. Bu kaynak oldukça eksik tarihi bilgilerinden ve muhakemedeki eksikliklerden dolayı oldukça dikkatli okunmalıdır. Cedrenus’un yaşadığı dönemi kapsayan *Synopsis*’in son kısmı ise ilk kısım kadar kötü değildir. Bununla birlikte bir çalışma olarak onun eseri yaşadığı dönemin pek çok gerçeğini içermektedir. Cedrenus tarihini yazarken sık sık diğer yazarlardan alıntı yapmıştır. *Synopsis*’in pek çok kısmı Cedrenus’un çağdaşı İoannes Skylitzes Curopalates’in eseriyle benzerlik gösterir. Buradaki sorun ise Curopalates mi eserini Cedrenus’dan kopya etmiş, Cedrenus mu Curopalates’tan kopya etmiştir? Curopalates’in eseri 1081’e kadar gelmekle birlikte adı geçen yazar Cedrenus’dan daha bilgili ve muhakemesi daha iyidir (Cedre’nus, Geo’rgius, 1998: 658). Aynı zamanda Cedrenus’un her fırsatta Skylitzes ile zikredilmesinin sebebi ise kuşkusuz onun tarihinin 811’den 1057’ye kadar olan kısmını kendi eserinde kelimesi kelimesine yazmasıdır (Holmes, 2005: 75; Dölger, 1967: 230).

Konsantinos Mikhail Psellos (1018–1078/1097): Bizans’ın en büyük hümanisti sıfatına layık olan çok yönlü filozof ve yazar Konstantinos Mikhail Psellos, orta halli fakat saygıdeğer bir Lonca ailesinin ikinci çocuğu olarak 1018 yılında İstanbul’da doğmuştur. Küçük yaşta okula başlamış, iyi bir eğitim almış olan Psellos okul yıllarında klasik ilim ve edebiyatla beslenmişti. Bizans tahtına V. Mikhail’in oturduğu 1041/42 yılında Psellos arkadaşı Konstantinos Leikhudes’in yardımıyla sekreterlik göreviyle saraya girmişti. Birkaç ay sonra Mikhail’in tahttan indirilip Konstantinos IX. Monomakhos (1042–1055) yeni imparator olunca Psellos sarayın en nüfuzlu kişileri arasında yerini almıştı. Ancak bu durum uzun sürmemiş ve imparator Monomakhos’un hükümeti yeniden yapılandırma reformları sırasında Psellos ve dostları muhalefet olarak gözden düşmüşlerdi. IX. Monomakhos’un ölümünden sonra imparatoriçe Theodora (1055–56) ve ondan sonra tahta geçen VI. Mikhail (1056–57) zamanında Psellos sarayda yeniden itibarlı ve önemli mevkiine yükselmiştir. Bir sonraki imparator İsak Komnenos (1057/59)’un tahta çıkışında etkin rol oynadığı için

ⁱⁱⁱ Bu eserin genel Latince ismi “*Compendium Historiarum ab Orbe Condita ad Isaacum Comnenum (1057)*”dir. İlk baskı pek çok eksikliklerle Latince tercüme ve bir önsözle birlikte 1506’da Basel’de Xylander tarafından yapılmıştır. Daha sonra Goar ve Fabrot tarafından Curopalates’in yıllıklarıyla birlikte yayımlanan (Paris, 1647) bu kaynak esere Fabrot’un bir önsözüyle barbarizm hakkında kısa bir özet eklenmiştir. Bu baskı bir kısım eksikliklerine rağmen tamdır. Özellikle yazarlar kaynağı incelerken Curopalates’ten yapılan alıntıları belirtmişlerdir. Son baskı ise Immanuel Bekker tarafından iki cilt halinde yapılmıştır (Bonn, 1838–39).

imparator tarafından mükâfatlandırılarak başbakan olmuştur. İsak Komnenos'un hükümdarlıktan çekilişinden sonra Dukas hanedanı (1059–1081) döneminde saraydaki etkinliği azalmıştır. Mikhail Psellos'un ölüm tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte onun 1078–1097 yılları arasında öldüğü iddia edilmektedir (Psellos, 1992: ix-xii.).

Psellos'un *Khronographia* adlı tarihi eseri, II. Basil'in 976'da tahta çıkışından VII. Mikhail'in tahtta bulunduğu 1077 yılına kadar Bizans'ın yüzyıllık tarihini kapsamaktadır. Mikhail Psellos eserine Leon Diakonos'un tarihinin bittiği yerden, yani imparator İoannes Çimiskes (925–976)'in ölümünden başlar. Psellos'un *Khronographia*'sı esasında iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım 1059'da imparator İsak Komnenos'un feragatiyle sonuçlanmıştır. Bu kısımda Psellos, İsak Komnenos'un saltanat dönemini kaleme alırken, eserden anlaşıldığı kadarıyla patrik Konstantinos Leichoudes hala hayatta olduğu için müellifin eserini 1063 yılından önce yazmış olduğunu anlıyoruz. VII. Mikhail Dukas, Bizans imparatoru olunca Psellos tarihini, onun isteğiyle Dukas'ın saltanatını da içine alacak şekilde genişletmiştir. İki kısmın hacmine bakıldığında kapsadığı dönem açısından eşit değildir. Birinci kısım, ikinci kısmın sekiz katı kadar daha fazla bir dönemi kapsamaktadır. İki kısım arasındaki fark bununla da sınırlı değildir, yazma stili, amacı ve metodu birbirinden farklıdır. Eserin birinci bölümü tutarlı ve bağımsızdır. Oysa ikinci bölümü Dukas hanedanı hükümdarlarını şereflendirmek için yazılmış bir medhiyedir (Kaldellis, 1999: 11; Psellos, 1992: xvi; Ostrogorsky, 1995: 293).

Kronographia, XI. yüzyılın önemli bir kaynağıdır. Öncelikle unutulmaması gereken nokta, Psellos'un Leon Diakonos'un tarihini izleyen yıllar için verdiği bilginin büyük bir boşluğu doldurmuş olmasıdır. Daha sonra gelen hatta çağdaşı Bizans tarihçileri onun eserinden faydalanmışlardır. Bunların arasında Nikephoros Bryennios, İoannes Skylitzes, Anna Komnena, Zonaras gibi tarihçiler vardır. Haçlı seferleri öncesi dönemde kişileri ve adetleri ayrıntılarıyla anlatan bu çalışma Bizans tarihi için çok önemlidir. Psellos olayları diğer tarihçiler gibi kuru kuruya anlatmamış, ancak pek çok önemli olaydan da bahsetmemiştir. Olayları kronolojik sırayla vermektense, hatırında en çok yer edinmiş olanlara öncelik vermiştir.

Kronographia aslında konu olarak dış siyaseti değil, Bizans'ın iç dünyasını anlatmıştır. Onun asıl ilgisi imparatorluk sarayı ve kendisinin bizzat tanıdığı hükümdar ailesine mensup veya onlarla münasebeti olan kimselere yöneliktir. *Kronographia*'ya canlılık

ve renklilik veren özellik ise yazarın kişiliği, bastıramadığı tarafgirlik duygusu ve devlet işlerinden çok insanlarla ilgilenmesidir. Psellos, eserinde olayları özetlemiş ve bir dizi halinde birbiriyile ilişkilendirmiştir. Eserinin dili, yazılı edebiyat dili, başka bir deyişle Bizans dilidir (Psellos, 1992: xvi vd). Psellos'un *Kronographia*'sının Türk tarihi açısından önemi Malazgirt savaşı hakkında Bizans cephesinden verdiği bilgilerdir. Psellos'un eseri Selçuklu - Bizans ilişkileri doğrultusunda verdiği bilgiler yanında, Bizans imparatorunun Tuğrul Bey'e gönderdiği elçiyle ilgili bilgi ihtiva etmesi de önemlidir. Bu değerli eser üzerine birçok çalışma yapıldığı gibi Türkçe çevirisi de mevcuttur.^{iv}

Mikhail Attaliates (1028–1085): XI. yüzyılın başlarında doğduğu tahmin edilen Attaliates hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi mevcut değildir. Bizans'ın başkentinde hukuk eğitimi aldıktan sonra Selanik'te hem avukatlık hem de ticaretle uğraşan Attaliates, imparator VII. Mikhail Dukas döneminde yargıçlığa atandı ve bir süre sonra askeri yargıç oldu. Bu sıfatıyla özellikle Romanos Diogenes'un Malazgirt mağlubiyetiyle son bulan seferlerine katıldı. Tam olarak bilinmemekle birlikte 1085'te öldüğü tahmin ediliyor (Umar, 2008a: 5–6).

Attaliates'in hukuk ve tarih sahasında olmak üzere iki önemli eseri vardır. Attaliates, 1034 tarihinden başlayarak 1080'e kadar devam eden *Tarihini*, 1080–85 tarihleri arasında yazmıştır. Attaliates, anlattığı olayların pek çoğuna şahit olmuştur. Eser bu yönüyle objektif görünmektedir (Umar, 2008a: 6).

İsak Komnenos ve Romanos Diogenes dönemine denk gelen Bizans'ın trajik yılları olan Malazgirt Savaşı (1071) ve Aleksios Komnenos'un tahta geçiş (1081) tarihleri arası özellikle Attaliates'in eserinin ana kısmını oluşturur. Müellif, Doğuda Selçuklu Türklerine karşı yapılan mücadelede Romanos Diogenes'in cesaretini görmesine rağmen yine de imparatorluğun Doğudaki eyaletlerini kaybettiğinin de farkındaydı ve bu durumu da eserinde dile getirmekten çekinmiyordu. Aynı zamanda Attaliates döneminin komutanlarıyla daha

^{iv} Psellos'un çalışması XII. yüzyılın ikinci yarısından tek bir el yazması olarak eksiksiz bir şekilde zamanımız ulaşmıştır. Son dönemlere kadar bu çalışma basılmamış ve çoğaltılamamıştır. 1874 yılında K. Sathas (Bibliotheca graeca medii aevi, vol 4), eseri unutulmuşluktan kurtarmıştır. Yirmi beş yıl sonra Sathas eseri ikinci kez bastığında onu bölümlere ayırmıştı. Ne yazık ki eserin E. R. R. Sewter (Fourteen Byzantine Rulers) tarafından İngilizceye birçok hatayla hatta bazı yerlerde metindeki tam zıttı bir anlamla tercüme edilmiştir. Eser Salvatore Impellizzeri'in edisyon kritiği ile İtalyancaya *Imperatori di Bisanzio* : (cronografia) (Milan, 1984) künyesiyle günümüzdeki en kullanışlı baskıdır. Eser aynı zamanda E. A. N. Liubaskogo tarafından *Khronografia* ismiyle Rusçaya (Moskova, 1966), S. Linner tarafından da *Bysantindka porträtt* ismiyle İsveççeye (Stockholm, 1984) çevrilmiştir. Psellos'un *Kronographia*'sı Işın Demirkent tarafından 1992 yılında dilimize çevrilmiştir (<http://www.fordham.edu/halsall/byzantium/alltexts.html>).

önceki komutanları karşılaştırarak İmparatorluğun askeri alanda bir gerileme dönemine girdiğinin de farkında olmuş ve bu durumu eserinde dile getirmiştir. XI. yüzyılın çok önemli tarihi olaylarını Mikhaıl Psellos, Anna Komnena ve Nikephoros Bryennios’dan çok farklı bir bakış açısıyla ele almıştır. Böylece Attaliates’in eserinin tarihi değeri çok büyüktür (Attaleiates, 1989: 36). Mikhaıl Attaliates’in *Tarihi* Bilge Umar tarafından dilimize çevrilmiş, Arkeoloji ve Sanat yayınlarından 2010 tarihi itibarıyla yayımlanmıştır. Eserin çeşitli Avrupa dillerinde de çevirileri mevcuttur.^v

Nikephoros Bryennios (1062–1137): Bizans imparatoru Aleksios Komnenos (1081–1118)’un ve onun halefi olan oğlu İoannes Komnenos (1118–1143)’un sarayında mümtaz bir mevki işgal etmiş olan Nikephoros Bryennios 1062 yılında Adrianopolis (Edirne)’de doğdu (Birkenmeier, 2002: 7). İyi bir öğrenim görmüş olan Bryennios, İmparator Aleksios Komnenos’a hem komutan hem mülki yönetici olarak yüksek rütbelerde ve makamlarda hizmet etti. 1097 dolaylarında onun kızı Anna ile evlendi ve *kayser* unvanını aldı. 1137’de İoannes Komnenos’un Antakya’ya Haçlı Frankları üzerine yaptığı seferden kısa bir süre sonra öldü (Umar, 2008b: 6–7). Bryennios imparatorluk ailesinden olduğu için paha biçilmez değerdeki yazılı ve sözlü tarihi materyallere ulaşması kolay olmuştur. Özellikle döneminin pek çok olayını Dukas ve Komnenos ailelerinden ve kendi ailesinden sözlü olarak elde etmiştir. Bryennios’un *Tarihi* döneminin diğer eserleriyle karşılaştırıldığında onun iyi bir eğitim almış olduğu anlaşılır. Bununla birlikte bu eser tarihi değeri, dili ve stili açısından araştırmacılar tarafından gerektiği kadar iyi değerlendirilememiştir (Paidas, 2008: 736).

Bryennios’un eseri 1070 olaylarıyla başlamış ve 1079’da Nikephoros Botaniates’in isyanıyla sonlanmıştır. Dört kitaptan oluşan eserde olaylar kronolojik değildir. Müellif *Tarihini* yazarken Psellos ve Skylitzes’ten faydalanmış, hatta eserini onların *Tarihinin* devamı niteliğinde yazmaya çalışmıştır (Umar, 2008b: 6).

Çağdaş eserlerle kıyaslandığında Nikephoros’un eserinin literatür ve yazım açısından eksiklikleri olmasına rağmen yine de açık ve kuvvetli bir şekilde tarihi olayları betimlemiştir. Onun eserindeki analizler tecrübeli bir komutanın yorumlarıdır. Nesir şeklinde yazdığı eseri

^v Michael Attaliates, *Historia*, ed. Immanuel Bekker, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae 34, (Bonn: 1853), Attaliates’in *Tarihinin* 1–32 arası bölümleri Henri Gregoire tarafından Fransızcaya çevrilerek Byzantion (28: 1958, 325–362)’da yayımlanmıştır. Yine George T. Dennis tarafından belirli kısımları İngilizceye çevrilmiştir (Bonn).

kolayca anlaşılmaktadır. Bryennios da diğer Bizanslı kronikçilere benzemektedir. O da meslektaşları gibi komutanların savaş kabiliyetlerinden, ordu sayılarından ve meşguliyetlerinden çok onların motivasyonlarıyla ve karakterleriyle ilgilenmiştir. Onun eserinin bizim çalışmamız açısından en önemli kısmı ise kuşkusuz 1071'den 1079'a kadar süren sivil savaşlar ve isyanlar hakkında verdiği tutarlı bilgilerdir (Birkenmeier, 2002: 7–8).

Bryennios devlet içinde oynadığı önemli ve nüfuzlu rolü ile temayüz etmiştir. Bütün bu çalkantılı hadiselerin ortasında göstermiş olduğu basiret ve tecrübesiyle Bryennios'u Aleksios'un zamanında Bizans sarayında önemli görevlerde buluyoruz. Müellifin bu eseri yazmasındaki gaye minnettar olduğu imparatora karşı şükran borcunu ödemektir (Umar, 2008: 7). Eserin çeşitli Avrupa dillerine çevirisi^{vi} mevcut olduğu gibi Türkçe'ye de Bilge Umar tarafından çevrilmiştir (Umar, 2008b).

Anna Komnena (1083–1153): Anna 1083 yılında Alexios Komnenos ile eşi Eiréné Komnena'nın ilk çocuğu olarak İstanbul'da doğdu. Anne ve babasının isteği üzerine 1097 yılında soylu Nikephoros Bryennios ile evlendi. Damadını çok seven Aleksios ona *kayser* unvanını verdi. İmparator Alexios 1118 yılında öldüğünde Anna, tahta kardeşi İoannes'i değil de, eşi Nikephoros'un geçmesi için yoğun bir saray entrikası yürüttü. Ama bu durum sonuçsuz kalarak, Anna sürgüne gönderildi. Çağına göre çok iyi bir eğitim almış olan Anna araştırmaya, bilgiye, yazmaya oldukça düşkün biriydi. Eşi Nikephoros da öyleydi. Anna 1118'de babasının, 1123'te annesinin, 1137'de eşinin vefatının ardından inzivaya çekilerek, kendini araştırmaya verdi. İşte *Alexiad*'ı da bu dönemde yazdı. Anna'nın ne zaman öldüğü hakkında bilgi yoktur. Anna Komnena'nın dili akıcı, anlatımı canlıdır. Anna kendisinden önceki Thukydides, Polybios ve Ksenophon'dan etkilenmiş, eserine de bu yansımıştır (Komnena, 1996: 5–6; Boyd, 1999: 655).

Anna, *Tarihini* bir bilim adamının ya da kadının bilimsel sorumluluk bilinci ile yazmamıştır. Aksine o babasını yalnız erdemleriyle ve üstelik bu erdemleri büyüteç altında göstererek, tarihte seçkin bir köşeye oturtmaktan ve yapıtının her sözcüğünde kendi öz kimliğini, kişiliğini ortaya döküp, bu kimlik ve kişilikten ayrılmaz Anna Komnena'yı gelecek

^{vi} Nicephoras Bryennios, *Comentarii*, ed. Augustus Meinecke, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, (Bonn: 1836), Fransızca çevirisi Paul Gauthier tarafından yapılmıştır, Nicephoras Bryennios, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, Vol. IX (Brussels: 1975). Eserin başka bir Fransızca çevirisi ise Henri Gregoire tarafından (Byzantion, 23: 1953, 469–530, Byzantion, 25–27: 1955–57, 881–925) yapılmıştır.

yüzyıllara taşımaktan başka amaç gütmüyordu. Bu sebeple *Tarihinde* yansız olduğu iddia edilemez bir gerçektir. Bununla da kalmayıp bu yapıtta birçok eksiğin yanı sıra tutarsızlıklar da mevcuttur. Her şeye rağmen Anna, *Alexiad*'da ele aldığı dönemin tarihini, özellikle Anadolu, Balkanlar, Doğu Akdeniz tarihini aydınlatma noktasında çok önemli bir kaynaktır (Komnena, 1996: 7–8).

Anna'nın *Tarihi*, Bizans'ın yeniden büyük bir devlet olarak ihyasını, batı dünyasının ilk Haçlı seferinde Bizans ile temasını, Normanlar ve kuzeydoğunun step kavimleri ile yapılan mücadelelerini kapsayan devre hakkında bilgi vermektedir (Ostrogorsky, 1995: 325). Türk tarihi açısından Anna *Tarihinde*, Malazgirt zaferi sonrası Anadolu'daki gelişmeler, Türklerin Batı Anadolu'daki fetihleri, Anadolu'da Türk ile Bizans kuvvetlerinin çarpışması, Balkanlar'da Peçenek - Bizans mücadelesi hakkında verdiği bilgiler önemlidir. Bu mühim eser üzerine Avrupa'da birçok çalışma yapıldığı gibi eser Türkçeye de çevrilmiştir.^{vii}

İoannes Zonaras (XII. yüzyıl): XII. yüzyıl Bizans tarihçisi olan Zonaras'ın hayatı hakkında Bizans kaynaklarında fazla bilgi yoktur. *Tarihinden* anlaşıldığı üzere Aleksios Komnenos (1081–1118), İoannes Komnenos (1118–1143) ve Manuel Komnenos (1143–1180) dönemlerinde yaşamış ve eserini bu dönemde kaleme almıştır. Hukukçu olduğu bilenen Zonaras'ın *Tarihinden* soylu bir aileden geldiği ve İmparatorlukta yüksek memuriyetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır (Umar, 2008c: 5).

Roma şehrinin kuruluşundan kendi zamanına kadar olan kısmı kapsayan (1118'e kadar) Roma ve Bizans tarihinin bir özeti niteliğinde olan Zonaras'ın önemli eseri *Epitome of (Roman) Empire* ismiyle de bilinir. Zonaras'ın *Tarihi*ni diğer Bizans *Tarihler*inden ayıran özellik ise yaşadığı dönemin olaylarını anlatmak yerine daha önce yazılmış tarih yapıtlarının en eskilerinden başlayarak tarihi olayları özetlemesidir. Müellif eserinin Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemini kapsayan bölümü senatör tarihçi Dio Cassius'un *Roma Tarihinden*

^{vii} Anna Komnena'nın eseri B. Lieb'in editörlüğünde ve tercümesiyle üç cilt halinde Fransızca (Paris; 1937/45: 1967) yayımlanmıştır. Elizabeth A. Dawes (London: 1928) ve E. R. A. Sewter (New York: Penguin, 1969) tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Bu eserin bir kısmı da Salvatore Impellizzeri tarafından *La precrociata di Roberto il Guiscardo; pagine dall'Alessiade* adıyla (Bari: Dedolo, 1965) İtalyancaya çevrilmiştir. Yine Anna'nın *Tarihi*'nin bir kısmı tanıtım ve önemli notlarla S. Linner tarafından İsveççeye çevrilmiştir. Avusturyalı Bizans alimi Herbert Hunger tarafından Almancaya Anonyme Metaphrase zu Anna Komnene, Alexias XI-XIII: ein Beitrag zur Erschliessung der byzantinischen Umganssprache (Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1981) Wiener byzantinistische Studien; Bd.15 künyesiyle çevrilmiştir. Bu eserin Türkçe çevirisi Bilge Umar, *Alexiad, Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Komnenos Dönemi'nin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası, İnkılap Kitapevi*, 1996.

alıntılamıştır. Beşinci yüzyıldan itibaren olan kısmı ise Eusebius, Zosimus, Antakyalı John ve Philostorgius'u kullanarak yazmıştır. Konstantin dönemini yazarken kullandığı kaynaklara bakıldığında Zonaras hem son dönem Roma pagan ve Hristiyan geleneklerini hem de Bizans azizlerinin hayatlarından efsanevi tarihsel olayları eserinde birleştirmiştir (Lieu ve Montserrat, 1996: 25; Umar, 2008c: 6).

Zonaras'ın eseri özellikle Aleksios dönemi hakkında bilgi vermesiyle birlikte Anna Komnena'nın eserindeki önemli eksiklikleri tamamlayıcı niteliktedir (Ostrogorsky, 1995: 325). Zonaras'ın eseri de Attaliates ve Bryennios'un eseriyle birlikte Bilge Umar tarafından dilimize çevrilmiş ve 2010 tarihinde yayımlanmıştır. Bu eserin çeşitli Avrupa dillerine çevirileri de mevcuttur.^{viii}

Burada sadece çalışmamızda doğrudan kullandığımız kaynakları kısaca tanıtmaya amacı içindeyiz. Çalışmada kullandığımız başka bir kaynak ise Normanların tarihini yazan Amatus'un eseridir. Bu eserden özellikle Anadolu'ya gelmeden önce Sicilya bölgesinde adı geçen Norman şeflerinin faaliyetleri ve ne şekilde Anadolu'ya gelip Bizans askeri gücüne katıldıkları hususunda bilgi almaktayız. Konu açısından, özellikle Doğu Anadolu bölgesindeki Normanların faaliyetleri için kullanmamız gereken diğer bir kaynak ise kuşkusuz Ermeni asıllı yazar Urfalı Mateos'un eseridir

Monte Cassinolu Amatus: Monte Cassino Kilisesinde bir rahip olarak çalışan Amatus, İtalya'daki Normanları anlatan üç önemli kronikçiden^{ix} biridir. Bulunduğu bölgede Normanlarla yakın ilişki içerisinde olan Amatus verdiği bilgilerle günümüzde önemli bir kaynaktır. Orijinalde sekiz kitaptan oluşan eseri Latince'dir. Ancak ne yazık ki orijinal metin günümüze ulaşmamıştır. Çalışmasının günümüze ulaşan kısmı XV. yüzyılda İtalyanca-Fransızca olarak bulunmuştur (Brown, 1994: 96).

^{viii} John Zonaras, *Epitome Historiarum*, ed. M. Pindar ve M. Büttner-Wobst, 3 cilt, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, (Berlin: 1841-97), Zonaras'ın eseri L. Dindorf tarafından 6 cilt halinde de (Leipzig, 1868-75) yayımlanmıştır. Eserin bazı kısımları Michael DiMaio tarafından "Jr. Zonaras' Account of the Neo-Flavian Emperors: A Commentary" adıyla çevrilmiştir. Yine eserin bazı bölümleri Erich Trapp tarafından Almanca (Militars und Hoflinge im Ringen um das Kaisertum: Byzantinische Geschichte 969 bis 1118 Nach der Chronik des Johannes Zonaras; übersetzt, eingeleitet und erklärt: Graz, Verlag, 1986) çevrilmiştir.

^{ix} Diğerleri ise Puglialı William ve Geoffrey Malaterra'dır.

Eser Normanlar hakkında genel bir bilgi ve Normanların Puglia'ya nasıl geldikleri konusunda kısa bir girişle başlıyor. Amatus'un eseri Robert Guiscard'ın 1076/7'de Salerno'yu işgali ve ele geçirmesiyle son buluyor. *Normanların Tarihi* sekiz kitaptan oluşmaktadır. Her kitap yedi veya sekiz yıllık bir dönemin olaylarını kapsıyor. Müellif eseri kaleme alırken olayları gün ve ay şeklinde tarihlendirmiş bu durum da kronolojiye dikkat etmemesiyle birleştirilince okuyucu için büyük bir sorun teşkil etmiştir (Theotokis, 2010: 10–11).

Monte Cassinolu Amatus, Normanların Sicilya ve İtalya'yı fethini anlatan ilk tarihçilerdendir. *Normanların Tarihini* o 1080'lerde yazmıştır. Yani bu eser Bari ve Salerno'nun düşmesini ve Robert Guiskard'ın parlak hayatı gibi pek çok olayı da kapsamaktadır. Aynı zamanda bu çalışma Gregoryan reformu çalışmaları için ve XI. yüzyıl Hristiyan dünyasında çok önemli kültürel ve dini bir merkez olan Monte Cassiono kilisesi çalışmaları için büyük bir değer taşır (Amatus, 2004: vii).

Urfalı Mateos: Adından da anlaşılacağı gibi Mateos Urfa'da doğmuş ve tüm hayatını orada geçirmiştir. Eseri 952–1136 yılları arasını kapsamaktadır. Özellikle XI. ve XII. yüzyılda Anadolu ve Suriye'de vuku bulan olaylara bizzat şahit olmuş, adı geçen ülkelerin Türkler tarafından fethini ve Haçlılar ile Müslümanlar arasındaki mücadeleleri nakletmiştir. Mateos'un eseri Bizans ve Arap kaynaklarıyla karşılaştırıldığında bu kaynakta hiçbir eserde rastlanmayan pek çok olaydan bahsedildiği görünmektedir (Sevim, 1963: 319).

Burada belirtmemiz gereken bir husus ise müellifin dini duygularının etkisiyle çalışmasında kısım kısım mübalağalara yer vermesidir. Yine müellifin eserinden anlaşıldığına göre belki de bulunduğu çevreden olacak, Urfalı Mateos dönemin Bizans, İslam kaynaklarını bilmediği gibi önemli Ermeni kaynaklarından da haberdar değildir.

Eser süslü anlatımlardan uzak oldukça sade bir dille yazılmıştır. *Urfalı Mateos'un Vekayi Namesi*, Hrant Andreasyan tarafından dilimize çevrilmiştir. Pek çok dilde tercümesi olan eserin Türkçeye çevrilmesine ön ayak olan M. Halil Yınanç ise bu tercümeyle bazı notlar ilave etmiştir (Sevim, 1963: 321). Biz bu çalışma da Ara Edmound'un daha sonra 1993'de yayımlanan doktora çalışmasını kullandık (Matthew of Edessa (*The Chronicle of Matthew of Edessa*, Lanham, New York, London: University of America).

Kaynaklar kısmının girişinde de belirttiğimiz gibi orijinal dildeki kaynakları inceleyemediğimiz için çağdaş dillere çevirisi olmayan kaynakları bazı makale ve kitap bölümlerinden temin ettik. Burada kaçınılmaz olarak belirtmemiz gereken kullandığımız bazı araştırma eserlerini ve ulaşamadığımız çeşitli çalışmaları açıklayalım. Öncelikle Norman şeflerinin Anadolu'daki faaliyetlerini incelerken sık sık kullandığımız Simpson (2000)'in^x makalesine değinmek istiyoruz. Bizans tarih araştırmacısı Simson'ın makalesine baktığımızda onun, Anadolu'ya gelerek bu bölgede çeşitli Bizans imparatorlarının veya komutanlarının himayesi altında görev yapan Normanlarla ilgili bilgi veren tüm Bizans kaynaklarını, Grekçe metinlerinden incelediğini fark ediyoruz. Bu makale de bu yönüyle bize, ulaşamadığımız Bizans kaynaklarından faydalanma fırsatı sunmuştur. Aynı zamanda adı geçen makaleye baktığımızda Simpson, tarihi olayları zengin dipnotlarla güçlendirmiş ve olaylar arasında karşılaştırmalar yaparken Bizans müelliflerinin yorumlarını kullanarak araştırmacılar için konuyu kolaylaştırmıştır.

İkinci önemli çalışma ise ünlü Bizans tarihi araştırmacısı Jonathan Shepard (1993)'in *"The Uses of the Franks Eleventh-Century Byzantium"* adlı uzun bildirisi. Shepard bu çalışmasında Simpson'ın makalesinden farklı olarak, sadece özel olarak Anadolu'daki Norman şeflerinin Bizans'a karşı isyanlarını ele almamış, aynı zamanda Bizans İmparatorluğu içerisinde XI. yüzyılda ücretli askerlerin durumunu pek çok yönüyle incelemiştir. Anadolu'da isyan eden Norman şeflerinin en önemlileri kuşkusuz Hervé ve Roussel'dır. Bu iki asi Norman şefi hakkında ilk araştırmanın Gustave L. Schlumberger (1881)'in, *"Deux Chefs Normands Des Armées Byzantines au XI siècle"* adlı makalesi olduğunu biliyoruz. Yine Bréhier, Louis *"Les aventures d'un chef normand en Orient au XIe siècle"*, Araştırmamız için önemli çalışmalardan biri olan bu Fransızca çalışmayı bazı çeviri programları ve bu makaleyi kullanan araştırmacıların yazdıklarıyla karşılaştırarak kullandık.

Tezin genelinde George Ostrogorsky, Steven Runciman, Peter Charanis, John Julius Norwich, Alexander A. Vasiliev, Charles William Oman gibi önemli Bizans tarihçilerinin eserlerinden yararlandık. Yine çalışmamız için eserlerin son baskılarını kullanmaya özen gösterdik.

^x "Three Sources of Military Unrest in Eleventh Century Asia Minor: the Norman Chieftains Hervé Frankopoulos, Robert Crispin and Roussel de Bailleul", *Mésogeios*, 9–10, 181–207.

Bu çalışmada kullanamadığımız bazı önemli eserler de olduğunu düşünüyoruz. Bunların içinde kuşkusuz en önemlisi Georgios Leveniotis’in^{xi} daha sonra yayımlanmış^{xii} olan Yüksek Lisans tezidir. Leveniotis, tezinde orta ve doğu Anadolu’da Bizans’ın politik, ekonomik, dini ve askeri yönetim organizasyonunu ve Selçukluların Suriye bölgesini fetih süreçlerini ve Türklerin bu bölgeye varmadan önceki bu bölgedeki karışık halkları incelemiştir. Bu çalışmanın bizim açımızdan değeri ise son kısmı, Armeniakon temasıyla ilgili olan bölümdür.

Ulaşamadığımız ama önemli olduğunu düşündüğümüz bir diğer eser ise K. M. Mekios (Athen, 1939)’un, “*Der fränkische Krieger Ursel de Bailleul*” adlı kitabıdır. Bununla birlikte gerek Sayın Leveniotis’in yorumlarıyla gerekse Simpson, Shepard gibi konuyla derinden ilgilenen tarihçilerin eserlerinden çıkardığımız varsayımlarla Mekios’un çalışmasının yeterli olmadığını anlıyoruz. Bu eksikliği de yukarıda belirttiğimiz gibi Alicia Simpson, Jonathan Shepard gibi tarihçilerin çalışmalarıyla temin etmeye çalıştık.

^{xi} Tez çalışması sürecinde tavsiyeleriyle yol gösteren ve çalışmalarını tanıtan Sayın Leveniotis’e bu vesileyle teşekkürlerimi sunarım.

^{xii} Το στασιαστικό χίνημα του Νορμανδού Ουφσσελίου (Ursel de Balilleul) στην Μικρά Ασία (1073–1076), Εταιρεία Βυζαντινών 19, Thessalonike, Vantias Publications, 2004.

GİRİŞ

Uzun yıllar farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Anadolu coğrafyası X. yüzyılın sonu, XI. yüzyılın başlangıcı itibariyle yeni bir tarihi sürece girmiştir. İslam dünyasında ve Bizans İmparatorluğunda Türklerin görünmesiyle İslam dünyası ve Batı Hristiyan dünyası gözünü Türklere çevirmiştir. Günümüze kadar gelen bu yeni dönem için kesin bir tarih aranıyorsa kuşkusuz bu da 1071'dir. Ancak burada belirtilmesi gereken husus Selçuklu Sultanı Alp Arslan (1029–1072)'in Malazgirt Savaşını kazanırken Bizans İmparatorluğunu parçalamak ya da bölmek gibi bir amaç içinde olmamasıydı. Selçuklu sultanının isteği sadece daha önce ele geçirdiği Müslüman sınırındaki şehirler ve köylerden Bizans'ın tamamen feragat etmesiydi. Bunun yanı sıra yıllık bir miktar haraç vermesi karşılığında Romanos Diogenes (1068–1071) serbest bırakılmıştı. Fakat Malazgirt'in etkileri Bizans tarihi açısından bu kadar hafif olmamıştır. Bizans'ın askeri sisteminin çökmesiyle Selçuklu Türkleri Anadolu içlerine hatta kıyılarına kadar ilerlemişti. Bunun sonucunda da Anadolu'nun demografik yapısının Türklerin lehine değişmesi göz önüne alındığında sadece geleceğin Anadolu Selçukluları için değil aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti için nasıl önemli bir dönem noktası olduğu anlaşılmaktadır (bkz. Cahen, 2006: 135–175).

II. Basil 1025'de öldüğünde arkasında sınırları Tuna'dan Fırat nehrine kadar uzanan bir imparatorluk bırakmıştı. Bu sırada Bizans'ın sadece Fatımiler ve Ottonianlar¹ gibi iki ciddi düşmanı vardı. Buna karşılık elli yıllık bir sürede Bizans İmparatorluğu büyük bir gerilemenin içerisine sürüklendi. Bu konuda dönemin tarihçisi Psellos, II. Basil'den sonra başa geçen imparatorların yetersizliğinin imparatorluğun gerilemesine neden olduğunu söylemiştir. Dönemin yöneticileri kendi şahsi saray projeleri ile mali kaynakları ziyan ettiklerini ve sınırları korumasız bıraktıklarını da sözlerine eklemiştir. Günümüz Bizans tarihi araştırmacılarına göre Bizans'ın gerilemesini açıklamaya çalışırsak, maliyenin bozulması, sivil ve askeri aristokrasi arasındaki mücadele, bir soydan gelen aileler içindeki düşmanlık, X. yüzyılda sivil savaflara karışmış, sadakatsiz denizaşırı ücretli askerlerin Bizans ordusunda yer almaları, *thema* sisteminin bozulması ile Grekçe konuşan Ortodoks Hristiyanları ve diğer

¹ 919–1024 tarihleri arasında yaşamış bir Germen hanedandır.

halklar (Bulgar Slavları, güney İtalya’da Lombardlar ve doğuda Ermeniler ile Süryaniler) arasında etnik sorunların etkileri sayılabilir. II. Basil’den sonra yaşanan bu olumsuz gelişmelere rağmen bazı yorumlar Bizans’taki gerilemenin sebebinin Basil’e bağlamaktadırlar. Bizans imparatoru yakın geçmişinde sınır bölgelerini geniş ölçüde korumak için kurdurduğu ordunun, kendisinden sonra devam ettirilebilmesi için imparatorluk kaynaklarını aşırı derecede israf etmekle suçlanmıştır (Jeffreys ve diğerleri, 2008: 271). Oysa Bizans’ın 1071’de Doğu’da ve Batı’da yaşadığı iki felaketle (Malazgirt, Bari’nin Normanların eline geçişi) II. Basil’in aldığı kararlar orduya verdiği önemin ne kadar yerinde olduğu anlaşılabilir.

Bizans’ın içinde bulunduğu bu kötü durumda ise ücretli Norman askeri birliklerinin sadakatsiz tutumları imparatorluk içerisinde unutulmayacak sonuçlar doğurmuştur. Speros Vryonis (1971: 76)’e göre XI. yüzyıl Anadolu’sunda bu ücretli askerlerin faaliyetleri ve düşmanlıkları Bizans’ın yıkılışında kalıcı bir rol oynamıştır. Kuşkusuz bu isyanlar özellikle Anadolu’da eyalet yönetiminin bozulması ve devletin dağılmasına katkıda bulunmuştur. Burada bu görüş, siyasi ve askeri açıdan yıkılmaya yüz tutmuş bir imparatorlukta ücretli askerlerin isyan için güçleri yettiği görüşüyle de tersine çevrilebilir (Simpson, 2000: 181).

Bizans kaynaklarının pek çoğunda Normanlar, *Frank* olarak kaydedildiği için çalışmanın ilk bölümünde Norman ve Frank kelimelerinin anlamları ve kapsamaları belirtildi. Yine çalışmanın ana kısmını oluşturan Norman şeflerinin faaliyetleri incelenirken bazı kronolojik problemlerle karşılaşıldı. Şöyle ki Robert Crispin, Raimbaud ve Roussel de Ballieul’in Anadolu’da bulundukları dönemler birbirleriyle çakışmaktadır. Norman şeflerinin faaliyetlerini birbirinden bağımsız başlıklar altında incelerken zaman zaman aynı olaylar karşısında farklı Norman komutanlardan bahsedildi. Aynı olayları anlatırken tekrara düşmemeye çalışarak bunları farklı açılardan ele almaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NORMANLAR VE XI. YÜZYIL ANADOLU'SU

1.1. AVRUPA HALKLARININ NORMANLARA VERDİKLERİ İSİMLER VE “NORMAN” İLE “FRANK” İSMİNİN AYRIMI

“Norman” ismi eski Fransızcadan türemiş, “Nordmanni, Nortmanni, Normanni” gibi çeşitli Latince formlarda kaydedilmiştir. Bu isim, Ortaçağda Normanların İngiltere fetihleri dolayısıyla “askeri cesaret ve kurnaz” gibi kelimelerle eş anlamda görülmüştür. Bu kelimeler tamamıyla “Normanlık” (Normanitas) düşüncesiyle oluşmasına rağmen “Norman” adı onların kendi seçimi olmamıştı, bu ad büyük olasılıkla ilişki kurdukları (öncelikle Franklar) kavimler tarafından unvan/lakap olarak kendilerine verilmişti. Bu durum Dudo of St-Quentin ve William of Jumièges gibi Norman tarihçilerinin eserlerinde oldukça aşîkârdır (Weber, 2005: 18).

XII. yüzyıl tarihçisi Orderic Vitalis¹ *Norman* ismini açıklamaya çalışmıştır. Ona göre, “Kuzeyin insanları...Onların cesur hoyratlıkları acı bir rüzgarın genç çiçekleri ezmesi gibi, onlar da daha zayıf komşularını ezmiştir” (Chibnall, 2000: 3). Vitalis, sözlerine kelimenin, ‘north’ ve ‘man’ sözcüklerinin birleşmesinden oluştuğunu eklemiştir. IX. yüzyıldan XI. yüzyıla kadar kuzey ve batı Avrupa’nın kıyılarında baskınlar yapmış *deniz halkları*, öncelikle akıncı, sonra yerleşimci olarak kendilerini bölgenin savunucusu olarak görmüşlerdi. Çeşitli Viking grupları İngiltere’nin kuzeyinde kısa ömürlü bir York krallığı kurabilmelerine rağmen, Normanlar Orkney ve Shetland adalarından Man adasına kadar her yeri işgal etmişlerdi. Aynı zamanda İrlanda’da yerleşim alanları kurarak, Loire ve Sen nehirleri boyunca Fransa içlerine kadar sınırlarını genişletmişlerdi. Bu bölgede baskın bir güç olarak kendi devletlerini

¹ Orderic Vitalis bir rahibin oğlu olarak 1075 yılında Shrewsbury yakınlarında doğmuştur. Hayatının büyük bir kısmını Normandiya’da St. Evroul kilisesinde geçirmiş, 1141’de veya birkaç yıl sonra orada ölmüştür. *Ecclesiastical History* adlı eserini 1123–37 tarihleri arasında yazmıştır (Theotokis, 2010: 18, Basılmamış Doktora Tezi).

kurmuşlar ve *Norman* olarak, kimliklerini de orada ortaya çıkarmışlardı; vatanları da *Normandiya* olarak tarihe geçmiştir (Chibnall, 2000: 3–4).

Franklar ya da Frank halkları ise aşağı Ren nehrinin kuzeyinde ve doğusunda yaşayan, ilk kez III. yüzyılda ortaya çıkmış bir Batı Germen kabilesi birliğiydi. Frankların etnik kökeni hakkında yapılan çağdaş tanımlar zaman içinde ve bakış açısıyla değişmişti. Doğuda pek çokları “*Frank*” terimini Batı Avrupalıları kastetmek için kullanıyordu. Franklar ilk olarak kendi kültürleriyle birlikte ayrı bir birlik olarak Frank İmparatorluğu içerisinde göründüler. Fakat Frank kimliği yavaş yavaş etnik bir kimlikten milli bir kimliğe dönüştü. V. yüzyıla kadar Ren nehrinin doğusundaki bölgeyi işgal eden Franklar kral Clovis (465–511)²’in liderliğinde topraklarını genişletmeye devam ettiler. VII. yüzyıla gelindiğinde ise Frank imparatorluğu batı Avrupa’nın tamamından oluşuyordu (Franks, 2003: 152).

“*Norman*” ile “*Frank*” ismi Bizans kaynaklarında daima birbirine karıştırılmıştır. Bizans kaynaklarında pek çok paralı askerden “*Frank*” olarak bahsedilmesinin en önemli sebebi ise tesadüftü; şöyle ki, Bizans kaynaklarında Frank ücretli askerlerinden bahsedilmeye başlandığı dönemle Normanların ilk defa Batı kaynaklarında görünmesi ve onların güney İtalya’da Basileus’un hizmetine girmeleri aşağı yukarı aynı döneme denk gelmektedir (Shepard, 1993: 278).

Bizanslılar “*Frank*” ismini kullanarak neyi kastetmiş oldukları sorusu, “*Norman*” kişiliğinin ne şekilde ortaya çıktığını ve “*Normanlar*” olarak tarif edilen tartıştığımız insanların tamamen “*Norman*” olarak isimlendirilmesinin problem olup olmadığı sorusunu akla getirir. Burada belirtilmesi gereken başka bir husus ise, *Frank* isminin Bizans’ta geç antik dönemlerden itibaren Batı Hristiyan halkları için kullanılmış olmasıdır. “*Norman*” ismi genel olarak Alplerin kuzeyinden gelen ya da orada yaşayanlar için kullanılmıştı. Fakat “*Norman*” kelimesi daha sonraları özellikle XI. yüzyılda güneydeki Normanları belirtir. Bizans kaynaklarında Normanlar için geçerli özel bir terim olmadığı görülüyor. Bizans tarihçileri kaleme aldıkları eserlerde *Frank*, *İtalyan*, *Kelt*, ya da *Latin* terimlerini kullanmışlardı. Kesin bir terimin olmaması tamamıyla Bizans tarihçilerinin “*Norman*” adını görmezlikten gelmeleri veya hataları değildi. Daha uzaklardan güney İtalya yolu ile Bizans’a

² Clovis, V. yüzyılın sonu ile VI. yüzyılın başında yaşamış Frank kralıdır. Döneminde önemli fetihler gerçekleştirip 507 yılında da Visigotları yenerek imparatorluğunun sınırlarını güneybatı Gaul’e kadar genişletti. 511’de vefat etti.

gelen Latince konuşanların kökenleri de homojen değildi ve bu dışarıdan gelen kişilerin kendilerine verdikleri isimler de çeşitlilik göstermekteydi. Ama her halükarda Franklar, dolaylı olarak ya da ataları vasıtasıyla doğrudan Normandiya dukalığına bağlıydılar (Shepard, 1993: 226–227).

1.2. NORMANLARIN AVRUPA’DA ORTAYA ÇIKIŞLARI VE AVRUPA’DAKİ FAALİYETLERİ

IX. yüzyılda kuzeydeki ülkelerinden ayrılan Normanlar, XII. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise neredeyse tüm Avrupa ülkelerinin içine nüfuz etmişlerdi. İzlanda’dan Konstantinopol (İstanbul)’e, Rusya’dan İspanya’ya, X., XI. ve XII. yüzyıllar boyunca Batı’nın tüm devletleriyle yakın siyasi ve ailevi ilişkilere girerek Avrupa tarihinde kısa bir dönem varlıklarını devam ettirmişlerdi. Normanlar, 787–855 tarihleri arasında yaptıkları istilalar az çok yağmalama akınları mahiyetinde olmasına rağmen, 855–912 tarihleri arasında ve daha sonraki süreçte yaptıkları akınlarla tamamıyla fetih ve yerleşme politikası izlemişlerdi (Johnson, 2009: 1, 15).

Ortaçağda Normanların izlediği bu fetih politikasından en çok zarar gören devletlerden birisi İngiltere’ydi. Normanların İngiltere’yle ilişkileri oldukça eski bir tarihe dayanmaktadır. Bir taraftan Viking’lerin genişleme siyaseti devam ederken diğer taraftan da Normanlar, Manş Denizinin karşısındaki İngiltere’nin önemli limanlarının pek çoğunu işgal ettiler. Normandiya ile İngiltere arasındaki yakın ilişki ise Normandiya dükü II. Richard (963–1027)’ın kız kardeşi Emma ile İngiltere kralı II. Edmond (968–1016)’un evliliği sonucu gelişti. Büyük Knud (985/995–1035)’un adayı işgalinden sonra II. Edmond 1016’ya kadar Normandiya’da kaldı. 1041’de II. Edmond’un oğlu Edward *the Confessor* (1003–1066) İngiltere’ye tamamıyla Norman eğitimi almış bir şekilde döndü. İngiltere’ye geldiğinde yanında birçok Norman danışman ve yeni bir İngiliz süvari birliği tesis edecek kadar Norman askeri getirdi. Böylece İngiltere’de bir Norman etkisi ve gücü kendini yavaş yavaş göstermeye başladı. 1066’ya gelindiğinde ise Normandiya dükü II. William, Hasting Savaşıyla kral II. Harold’u öldürüp İngiltere’yi tamamen işgal etti (Normans, 2003: 290).

Güney İtalya’da Normanların hikayesi ise aşağı yukarı 1015’lerde, kuzey Puglia’da Monte Gargano’da Mikail (Archangel Michael) mağara-tapınağında yaklaşık olarak kırk kişiden oluşan bir hacı grubuyla başlar. Bu az nüfuslu, itaatsiz bölgede hem bir fırsat hem de

bir sorun olmalarından dolayı Normanlar, Bizans'a karşı ücretli asker olarak kullanılmak için, kuşkusuz Lombard liderleri tarafından kolayca ikna edilmişlerdi. İtalya'daki Normanlar ülkelerine döndükten kısa bir süre sonra ise, Normandiya bölgesindeki varlık ve macera arayışı içerisinde olan başıboş Norman gençler yavaş yavaş İtalya'ya yönelmeye başlamışlardı. Böylece İtalya'ya göç eden Normanlar orada sabit bir güç olarak ortaya çıkmışlardı. Ayrım gözetmeksizin Lombardlar ve Grekler için savaşan Normanlar Grek ve Lombard orduları için ücretlerini altın olarak değil de toprak olarak almaya başladılar. Normanların desteğinden dolayı oldukça memnun olan Napoli dükü Sergius ise 1030'da Aversa eyaletini Normanların lideri Rainulf'a verdi. Bundan sonra Normanların ilerleyişi hız kazandı ve 1053'de Puglia bölgesinde, Papa IX. Leo'nun şahsındaki bir orduyla Civitate'de Lombardlara karşı ezici bir üstünlük sağlayan Normanlar, sayılarını artırdılar (Norwich, 1993: 13). 1058'de Robert Guiscard ile Salerno'nun son Lombard prensi II. Gisulf (1052–77)'un kız kardeşi Sikelgaita evlendikten sonra Normanların bölgede gücü daha da arttı (Johnson, 2005: 88).

XI. yüzyılda İtalya'daki Norman şefleri arasındaki üstünlük Tancred de Hauteville ailesinin elindeydi. Bu ailenin on iki oğlunun sekizi İtalya'ya gelerek orada yerleşmiş ve beş tanesi burada yüksek rütbeli lider olmuştu. Bunların arasında en önemlisi ise kuşkusuz Robert Guiscard (1015–1085)'di. Civitate papalığının politikasının değişmesinden sonra 1059'da Robert Guiscard, daha önceleri mevcut olmayan Puglia, Calabri ve Sicilya dukalıklarıyla Papa II. Nicholas tarafından davet edildi. Bu dönemde Sicilya Müslümanların elinde olmasına rağmen, adı geçen bölgelerin bir kısmı Bizans'a bağlı kalmaya devam ediyordu. Fakat Robert Guiscard yeni meşruluğuyla bölgeyi güçlendirdi. Bu sebepten dolayı Bizans uzun bir süre bölgede etkin olamadı. İki yıl sonra Robert ve en küçük kardeşi Roger Sicilya'yı istila etti. Sonraki süreçte Norman kardeşler hem Sicilya hem de anakara üzerinde baskı kurmaya devam ettiler. İtalya'daki Bizans gücünün son bakiyeleri 1071'de Bari'nin düşmesiyle son buldu ve sonraki yıl Palermo onu takip etti. 1075'de ise Lombardların son prensliği olan Salerno da Normanların hakimiyeti altına girdi. Böylece Garigliano nehrinin güneyindeki tüm İtalya Robert Guiscard yönetiminde Normanların yönetim sahasına dahil oldu (Norwich, 1995: 13–14).

Bir taraftan Normanların Avrupa'daki ilerleyişi devam ederken diğer taraftan da Haçlı seferleri vasıtasıyla kalabalık ordular halinde Anadolu'ya gelip, Normanlar Antakya'da bağımsız bir prenslik kurdular (1098).

Normanlar düşmanca bir ortamda kendi varlıklarını devam ettirebilmek için yaptıkları günlük çarpışmalarla tehlikelere karşı kıvraklığı ve korkusuzluğu öğrendiler. Aristokratların ya da etraflarında imtiyazlı sınıfların olmaması ise Normanlara geleceğin fetihlerini hazırlayan bağımsız bir ruh ve gururlu, inatçı bir karakter kazandırdı. Mizaçlarının ve kendi kendilerine öğrendikleri inançlarının gizemiyle yüz yüze kalmaları, onlara karanlıkları aydınlatan düşünceli bir katılık kazandırmıştı. Bu özellikler onların atalarının bağımsız yaşamlarının ve özgürlüklerinin doğal bir sonucuydu. Normanların tarihine bakıldığında göze çarpan diğer bir özellik ise olağanüstü şekilde karıştıkları toplumlara ya da farklı şekillere kolayca adapte olabilmeleriydi (Johnson, 2009: 18–19).

Steven Runciman, Haçlı Seferleriyle ilgili eserinde Türklerle Normanları karşılaştırarak, Norman Hristiyanlarının tüm Avrupa'ya sızmaları gibi, Türklerin de bütün Müslüman dünyasını fethettiklerini belirtmiştir. Yine Runciman, Selçuklu beylerinin birbirlerini karşılıklı kıskanmalarına rağmen aile çıkarları gerektiğinde birleşen ve bu hususta Tankred de Hauteville'in oğullarına benzeyen bir maceracılar grubunu teşkil etmelerine dikkat çekmiştir (1998: 47).

1.3. NORMANLAR'IN BİZANS ASKERİ GÜCÜNDEKİ YERLERİ

Yabancılar (barbaroi), yani Grekçe konuşmayanlar MS IV. yüzyıldan beri Bizans imparatorluğunun askeri hizmetinde mevcuttular, fakat onlar sadece sınırlı bir süre için Bizans askeri gücüne katılmışlardı, sürekli olarak varlıklarını devam ettirememişlerdi. Bizans ordusundaki bu yabancı askerlerin çoğunluğu imparatorluk tarafından özellikle davet edilmemiş, bu askerler kendileri gelip orduya katılmışlardı. Bizans sınırlarındaki bu askerler toprak arayışı içerisine giren istilacılar ya da göçmenler olarak geleceğin askerleri değillerdi. Onlar sadece askeri insan gücünün bir birliğini oluşturuyorlardı. Bireyler askeri cesaretleri sayesinde orduda kıdemli mevkiler elde edebilirler ve saraydan unvan alabilirlerdi. Böylece her zaman için Bizans'ın elit kesimine katılabilirlerdi. Onlara imparator tarafından ödemeleri altın olarak yıllık yapılır, büyük sarayın davetlerine ve diğer kutlamalara katılabilirler, aynı zamanda Bizans *birliğine* tamamen girebilirlerdi (Shepard, 1993: 278).

XI. yüzyılın başlarından itibaren Normanları Bizans başkentinde askeri vazifeleri dışında siyasi ve dini amaçlı ziyaretleriyle de görüyoruz. Hac vazifesi amacıyla 1035'de Kudüs'e doğru yola çıkan Muhteşem dük Robert Konstantinopolis'i ziyaret ederek, bu

ziyaretiyle ilgili ilginç hikayeler rapor etmişti. Robert'ten kısa bir süre önce Norveçli prens Harald Hardra da Konstantinopolis'e hizmet etmek için gelmiş, bu süreyi de 1040'lara kadar uzatmıştır. Yine pek çok Norman ve Frank prens Kudüs yolu güzergahındaki Bizans başkentine resmi ve dini ziyaretlerde bulunmuşlardı (Ciggaar, 1987: 44).

Normanların da içinde bulunduğu İskandinavlar, yaklaşık olarak üç yüz yıl boyunca (911–1204) kendi milli kimliklerini kaybetmeden Bizans'ta askerlik ve imparatorluk hizmetinde çalıştılar. Bununla beraber, pek çok İskandinav Dinyeper'den Karadeniz'e Bizans'a, altın, ipek, şarap karşılığında köle ve kürk ticareti yapmak amacıyla geldi. Yine elçilik amacıyla ve din değiştirip Hristiyanlığı benimseyen İskandinavların yanı sıra, hac vazifesini yapmak isteyen İskandinavlar da Bizans topraklarında çeşitli dönemlerde bulunmuşlardı (Hanawalt, 1995: 115).

Normanlar, İtalya'da ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra Bizans askeri hizmetinde görev yapmaya başladılar. Bazıları bireysel olarak bir kısmı ise gruplar halinde Bizans ordusuna katıldılar. Bizans, Normanları ilk olarak Sicilya Müslümanlarına karşı ve Balkanlar'da Peçenek Türklerine karşı kullandı (Nicola ve McBride, 1987: 46).

X. yüzyıldan itibaren merkez ve doğu Akdeniz'de güç dengesi yavaş yavaş değişmeye başladı. Sicilya ve İspanya'da yoğunlaşan Arap akınlarına karşı İtalyanlar karşı saldırıda bulunmamalarına rağmen Araplar, İtalya'daki karakollarda ve kolonilerde yavaş yavaş hakim duruma geldiler. Bölgedeki Arap hakimiyetinin ciddiyetini anlayan Bizans ise Müslüman dünyasına karşı Akdeniz dünyasında atağa geçti. Özellikle II. Basil döneminde Akdeniz'de Müslüman korsanlara karşı başarılı saldırılar gerçekleştirildi (Brown, 2003: 33).

II. Basil'den sonra, Sicilya bölgesinde gittikçe güçlenen Müslümanlara karşı Bizans yeniden atağa geçti. Uzun zamandan beri kendi vatandaşlarını asker olarak kullanmayı bırakan Bizans bu bölgede daha düzenli, disiplinli ve dönemsel olarak kullanabileceği ordular oluşturdu. İmparatorluğun pek çok düşmanına karşı ülkenin uzun sınırlarını koruyabilecek büyüklükte sabit bir ordunun sürekliliğinin maliyeti, merkezdeki askeri aristokrasinin politik arzularıyla da birleşince hükümette önemli sorunlar doğurdu. Pratikte ise bunun anlamı uzaktaki bir saldırıya karşı (Sicilya'daki gibi) gerekli ordu için, sayısız yerel asker ve ücretli askerin kıtalarının desteği asgari düzeyde profesyonel ordunun çekirdeğini oluşturuyordu.

Bizans'ın Sicilya üzerine yaptığı saldırıların çekirdeğini, İmparatorluğun donanma gücüyle desteklenen Grek ve Bulgarlardan oluşan askerler oluştuyordu. Fakat İtalya'daki Bizans eyaletleri de yoğun bir şekilde Bizans gücüne destek oluyordu. Bir taraftan yeni ordularla asker alımı artırılıyor, diğer taraftan da yerli vatandaşlar vergilerle ordu masraflarını karşılıyordu. Bizans ordusu bölgede çeşitli ücretli askerlerle gittikçe güçleniyordu. Bu ücretli askerlerin en ilgi çekicisi ise savaşlardaki cesaretiyle bilinen Harald Sigurdson ya da Harald Hardrada adındaki bir Viking liderinin İskandinav kıtası idi. Bu İskandinav kıtası ile birlikte onların akrabaları olan Normanlar da Bizans ordusu içindeydiler.

İçlerinde Hauteville kardeşler William ve Draogo'nun da bulunduğu 500 kadar Norman, Sicilya'da Bizans'ın askeri gücüne katıldı. Ardouin adındaki Milanlı bir ücretli Lombard asker eşliğinde Normanlar artık Bizans ordusunda göründüler. Ardouin, Grek askeri komutanları ile Norman kıtaları arasında tercümanlık ve aracılık yapıyordu (Brown, 2003: 34 vd). Daha sonra ise George Maniakes komutanlığında Normanlar Bizans ordusunda hizmete devam etmişlerdi.

Orta Bizans döneminde (867–1204) imparatorluk ordusu, sayıları çok fazla olmayan ve İstanbul'da bulunan merkez kuvvetlerin yanı sıra *thema* askerleri, müttefik ya da Bizans'a tabi devletlerin gönderdiği yardımcı kuvvetler ve ücretli askerlerden oluşmaktaydı. VII. yüzyıldan XI. yüzyılın ilk çeyreğine kadar eyaletlerden gelen birlikler Bizans ordusunun asıl gücünü oluştururken bu tarihten sonra meydana gelen gelişmeler sonucunda *thema* kuvvetlerinin gücünün kırılmasının ardından sayıları hızla artan ücretli askerlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Yüzyılın ikinci yarısında ise ücretli askerler ordunun asli unsuru haline dönüşmüştür (Ayönü, 2009: 55).

K. Amantos Bizans hizmetindeki yabancı paralı askerlerin büyük bölümünün toprak karşılığında Bizans'ta kaldığı ve yabancı askerlerin IX. yüzyıldan itibaren genelde *-iois*, *-ulos* son ekleri kullanmalarıyla (Armenopoulos, Fragkopoulos, Türkopoli, Siropoli, Sarakinopoli vs.) ayırt edilebileceklerini belirtirken bir süre sonra bu tür isimlerin aile adları olarak kullanılmaya başlandığına da dikkat çekmektedir (Anzerlioğlu, 2002: 220).

XI. yüzyılda Bizans'ın gerilemesiyle ilgili olarak tarihçiler *paralı askerlere* (mercenaries) sık sık atıflarda bulunmuşlardı. Ücretli askerler imparatorluğun altın çağında devletin önemli destekçilerinden olan *köylü askerlerin* karşısı olarak görünmüşlerdi. Örneğin,

Peter Charanis, bu konuda şunları söylemektedir: “Kayıtlı askerler (özgür köylüler arasından), savaşmak için ne istek ne de donanım sahibiydiler. Onlarla yer değiştiren paralı askerler ise devletin parçalanmasını sağlamıştır.” (Shepard, 1993: 275). Benzer olumsuz bir görüş de R. Jenkins tarafından dile getirilmiştir: “Dışarıdan alınan *ücretli askerlerin* pahalı ve istenildiği gibi olmaması ve onlarla *köylü* askerlerin yer değiştirilmesi geniş ölçüde Bizans’ta uygulanmıştı.” (Shepard, 1993: 275). Bazı üstü kapalı kınamalar ise daha nadiren son zamanlardaki Bizans tarihçilerinin eserlerinde belirtilmiştir. J.J. Norwich’in düşüncesi ise şöyledir: “Paralı askerler sadece ücretlerini aldıkları süre zarfında üstlerine sadık kalmışlardı ya da başka birisi onlara daha fazlasını verene kadar, bu yüzden doğal olarak onlar güvenilir değillerdi. Onlar arasında en karışıklık çıkaran ve yola getirilmeyenler ise Normanlar’dı.” (Shepard, 1993: 275).

1.4. XI. YÜZYIL ANADOLU’NUN SİSYASI VE SOSYAL DURUMU

1.4.1. BİZANS

XI. yüzyılda Bizans’ın iç ve dış karmaşık olaylarına bakıldığında Malazgirt’teki 1071 yenilgisinin, sadece Türklerin zaferi değil, uzun zamandan beri Bizans’ın içinde devam eden olayların sonucunda ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Malazgirt’e öncülük eden gelişmeler olarak, bürokratlar ile askerler arasındaki üstünlük mücadelesi, kabiliyetsiz hükümdarların tahta geçmesi, tam olarak bilinmemekle birlikte *excuseia* ve *pronoia*³ gibi vergilerden

³ *Pronoia*, XI. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle daha sonraki Bizans imparatorları tarafından, terk edilmiş toprakları canlandırmak, toprak gelirleri ile askeri sınıfı yeniden kurmak ve taraftarlarını ödüllendirmek için kullanılmış bir vergidir. *Pronoia*, kişilere belirli bir süre, genellikle de kişinin yaşamı boyunca, askeri ve başka hizmetler karşılığı verilirdi. Özel durumlar dışında hiçbir zaman miras olarak kalmazdı. *Pronoia* genellikle bir toprak parçasıydı. Bazen bir nehir ya da balıkthane olabilen *pronoia*’ların bir kısmı çok büyük, bir kısmı ise daha küçüktü. Fakat bunların tümünden beklenen sonuç, kırsal kesim üzerinde aristokrasinin güç ve etkinliğini artırmak ve merkezi hükümetin nüfuzunu azaltmaktır. Çünkü *pronoia* sahibi, arazisinde oturanların üzerinde *pronoia* ile birlikte kendisine verilmiş olan önemli mali ve adli yetkilere sahip bulunuyordu. *Pronoia* sahibi orduda hizmet etmek ve aynı zamanda *pronoia*’nın büyüklüğüne göre asker sağlamakla yükümlüydü. Fakat XI. yüzyılın ikinci yarısında ilk defa karşılaştığımız *pronoia*, sadece askeri bir bağış değildi. *Pronoia*’nın askeri bağış olması Aleksios Komnenos ve halefleri zamanında karşımıza çıkıyor. *Pronoia* eski askeri mülklerden farklıydı. Bunların sahipleri toplumda yüksek sınıfa mensup kimselerdi. Çağdaş Bizans tarihçisi Charanis *pronoialar*la ilgili yaptığı bir çalışmada XIII. yüzyılda *pronoia* sahiplerinin pek çoğunun hükümdarlık ailesine yakın olan ailelerden geldiklerini göstermiştir. *Pronoia* sisteminin geniş olarak uygulanması, sadece aristokrasinin güç ve zenginliğini artırmakla kalmamış, aynı zamanda ‘arazi bağışı’ sisteminin gelişmesine ve böylece merkezi idarenin zayıflamasına da neden olmuştur (Charanis, 1984: 529). XI. yüzyıldan itibaren Bizans’ta kiliseler ve manastırlar askeri yükümlülüklerini karşılamak suretiyle *pronoia* sahibi olmuşlardı. XI. yüzyılın ikinci yarısında başlayan *pronoia* tevcihi Bizans’ta tahrir yapılmasını gerekli kılmıştır. Böylece Bizans imparatoru Aleksios Komnenos (1081–1118) devrinden itibaren Bizans’ta *pronoialar*ın (*pronoia* sahibi kişiler) ellerindeki arazi miktarı ve gelirlerini kaydeden defterler mevcuttur (Çiçek, 1995: 64, 65).

muafiyetle imparatorluğun tüccarları olarak Venediklilerin etkin şekilde görünmesi, paranın değerinin düşürülmesi, çiftçilerden alınan vergilerin artırılması gibi XI. yüzyılın ekonomik sorunları sıralanabilir. Tüm bu gelişmeler XI. yüzyıl Bizans'ının askeri yapısında, donanma gücünde ve yönetim sisteminde kırılma noktası teşkil etmiştir (Vryonis, 1971: 70,71). Bizans tarihinde bir dönüm noktasını teşkil eden bu gelişmeleri tek tek ele almadan önce bir buçuk asır imparatorlukta hakim olan Makedonya hanedanı dönemi hakkında bilgi verilmesi, sonraki olayların karşılaştırılması ve yorumlanması açısından kolaylık sağlayacaktır.

Makedonya Hanedanı tarihini Alexander A. Vasiliev *önem ve süreç* olarak iki kısımda incelemiştir. 867'den 1025'e kadar uzanan birinci kısım imparator II. Basil (976–1025)'in ölümüyle sonlanır. 1025'ten 1056'ya kadar uzanan ikinci kısım ise Makedonya Hanedanının son üyesi imparatoriçe Theodora (ilk tahta çıkışı 1042, ikinci kez 1055–56)'nın ölümüyle sonlanır. Bu çalışmada ele alınacak dönem açısından Vasiliev'in yaptığı ayrımda özellikle ikinci kısım önemlidir.

Birinci dönemi Bizans İmparatorluğu'nun siyasi hayatının en parlak dönemi olarak niteleyen Vasiliev, Bizans'ın X. yüzyılın son yarısı ile XI. yüzyılın başlangıcında, doğuda ve kuzeyde Araplar, Bulgarlar ve Ruslarla yaptıkları mücadelede Bizans ordusunun parlak başarıları olduğunu vurgular. Bizans'ın bu zaferi özellikle Nikephoros Phokas (963–969) ve İoannes Çimiskes (969–976)'in hükümdarlığı zamanına denk gelmiş ve II. Basil dönemiyle en yüksek noktasına ulaşmıştı (Vasiliev, 1952: 300).

Phokas'ın yönetimindeki Bizans'ın askeri hayatına bakıldığında önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemi teşkil ettiği görülmektedir. Phokas yorulmak bilmez bir asker olarak saraydan çok harp sahasında hayatını geçirdi. Daha imparator olmadan önce general sıfatıyla fetihlere başlayıp 964 ve 965'de uzun vadede önemli fetihler gerçekleştirdi. Kilikya sınırındaki müstahkem kaleler, Adana, Mezopotamya ve Tarsus Bizans'ın sınırlarına dahil edildi. Phokas Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgesini imparatorluğa bağladıktan kısa bir süre sonra Kıbrıs'ı da fethetti (965) (Oman, 1908: 230). Fetihlere ara vermeyen Bizans

Latince *excusatio* (excusare)'den gelen *excuseia* ise hükümetin sık sık özellikle manastırlara ihsan etmiş olduğu mali ve kazai muafiyetle ilgilidir. IV. yüzyılda ruhban sınıfına verilen çeşitli imtiyazların gelişmesiyle ortaya çıktığı sanılan bu sistem özellikle XI. yüzyılda ve daha sonra da kullanılmıştır. XI. yüzyılda manastır mülkleri çok geniş olduğundan, *excuseia* ihsanından dolayı imparatorluğun büyük miktarda gelir kaybı olmuştur. Aynı zamanda *excuseia*'lar dünyevi aristokrasinin servetinin artmasına da katkı sağlamıştır. Çünkü XI. yüzyılın ikinci yarısında ve daha sonraki zamanlarda imparatorlar çoğu kez taraflarına manastırların gelirlerini bağışlıyorlardı (Charanis, 1984: 529–530).

İmparatoru 968’de Suriye’nin başşehri Antakya’yı, ardından da Haleple birlikte Suriye’nin bir kısmını imparatorluğa ilhak etti. Bu fetihler sayesinde Bizans devletinin arazisi önemli ölçüde genişledi (Ostrogorsky, 1995: 270).

IX. yüzyılın ortalarından itibaren, Makedonya Hanedanı devrinde imparatorluğun kuvvetlenmesine bağlı olarak zengin sınıf içinde artan toprak sahibi olma arzusu, zirai organizasyonun bozulmasına yol açtı. Buna ek olarak, büyük arazilere sahip olan şahıslar ve kilise, özellikle imparatorluğun sıkıntılı dönemlerinde peşin paraya ihtiyacı olan küçük köylü mülklerini satın almak suretiyle, ellerine geçirmeye başladı. Büyük arazi sahibi asilzade sınıfın ortaya çıkışı bir taraftan ordunun zayıflamasına yol açarken, diğer taraftan da “*feodalleşme*” oluşumunu süratlendirdi. Sonuçta X. yüzyılda Bizans’ta miras hakkına sahip, büyük arazi sahibi bir asalet sınıfı ortaya çıktı (Demirkent, 1982: 143–144).

Nikephoros Phokas dönemine kadar Bizans hükümetinin, büyük arazi sahipliği müessesesinin genişleme gayretleri ile mücadele etmesine karşılık Phokas döneminde zengin ve asil aileler en yüksek iktidara tırmandılar. Phokas, kendinden öncekilerin köylüler lehine taraf tuttukları ve bu surette bütün teba için eşit olması gereken 967 yılına ait bir kanun yürürlüğe koydu. Bu kanun kudretlilerin arazi satışlarında, öncelikle satın alma hakkını fakirlerin elinden almaktaydı: Ona göre fakirlerin malını fakirler, kudretlilerin mülkünü ise yalnızca kudretliler satın almalıydı. Böylece seleflerinin aristokratlar aleyhine olan siyasetinden Nikephoros Phokas tamamen ayrıldı. Bununla birlikte imparator, “*stratiotes*”⁴ mülklerini kuvvetlendirmeye ve çoğaltmaya gayret etti. Nikephoros’un gerçekleştirmeye çalıştığı, asker mülkünün üç misline çıkarılması hiç şüphesiz Bizans ordusunun sosyal bünyesinde değişiklik doğuracaktı. Bu hükümde, “*fakirler*”in arazi mülkiyetine dayanan şimdiye kadarki siyasetten ilke bakımından ayrılmak demektir. Nikephoros’un kendilerine 12 *libre* altın değerinde arazi mülkiyeti sağlamaya çalıştığı ağır teçhizatlı “*stratiotes*”leri artık “*fakirler*” olarak tanımlanamazdı. Bunlar artık yeni ortaya çıkmakta olan küçük asiller tabakasından, daha sonraki devirlerin ise “*pronoia*” sahipleri arasından çıkabilirlerdi. İmparator aynı zamanda kilise ve manastır arazilerinin büyümesini durdurmak amacıyla 964 yılında bir kanun hazırlatmıştı (Ostrogorsky, 1995: 266–267).

⁴ *Pronoia* adı altında devlet tarafından askeri yükümlülük karşılığında verilen dirliklerin sahiplerine *pronoiar*, *pronoetes* veya *savaşçı* anlamında *stratiotes* denilmektedir.

Phokas'ın ölümünden sonra tahta geçen, İoannes Çimiskes'in kuşkusuz en önemli başarısı, hakimiyeti döneminde Balkan yarımadası üzerinde Ruslara karşı kazandığı görkemli zaferdi. Çimiskes, 971'de Preslav üzerine yürüyerek Bulgar başşehrini, daha sonra Tuna kıyısındaki Silistire'yi ele geçirdi. Yüzyıllardır Rus hakimiyetindeki bu bölge Çimiskes sayesinde Bizans hakimiyetine girdi. Phokas döneminde halledilememiş olan Batı sorununu Çimiskes, diplomatik yollarla çözdü. Son olarak imparator doğuda baş gösteren Fatımî tehlikesini 974 ve 975'de yaptığı iki seferle bertaraf etti (Oman, 1908: 336 vd.; Ostrogorsky, 1995: 273 vd.). Çimiskes dış siyasette aktif rol oynamasına rağmen imparatorluğun iç meseleleri karşısında, selefi ve halefi gibi belirli düzenlemelere gitmemiştir.

Çimiskes'den sonra Bizans tahtına geçen II. Basil zamanında Anadolu'daki ayrılıkçı hareketler bastırıldı, Bizans nüfuzu Suriye bölgesinde güçlendirildi, Ermeniler, İmparatorluğa bağlandı ve Bulgarların bölgesi İmparatorluğun bir vilayeti haline dönüştürüldü; Ruslar, Bizans'tan Ortodoksluğu benimsedi ve Bizans ile yakın dini, politik, ticari ve kültürel ilişkilere girdi (Vasiliev, 1952: 300 vd.; Ostrogorsky, 1995: 276 vd.).

XI. yüzyıl boyunca Bizans'ın içindeki sivil savaşlar bürokratlar ile ordu arasında güç üstünlüğü için yapıldı. Bu esnada ise imparatorluğun tüm asilzadeleri kendi ilgilerine göre zaman zaman ordunun ve bürokratların tarafında yer aldılar. Bürokratlar ile ordu arasında II. Basil'in ölümünden kısa bir süre sonra başlayan bu mücadele, ardı ardına zayıf yöneticilerin tahta geçmesiyle bürokratların lehine gelişti. Ülke meselelerinde yavaş yavaş onların ağırlık kazanması, ordu görevlilerinin tüm önemli hususlarda yalnızca onlara bağımlı kalmalarını sağlamadı, aynı zamanda mallarının da ellerinden alınmasına neden oldu. Bizans İmparatorluğu'ndaki askeri kesimin bir kısmı sürgün, bir kısmı idam edildiği gibi bir kısmının da gözlerine mil çekilerek, bürokratların ezici üstünlüğü bu dönemde kesinleşti. Askeri aristokrasi eyaletlerdeki büyük toprak sahibi ailelerden oluşmaktaydı. Bu ailelerin pek çoğu XI. yüzyıla kadar, onları son derece açık ve gururlu bir aristokrat haline getiren, uzun ve muhteşem bir gelenek kazanmışlardı. Anadolulu bu önemli ailelerin sayıları yaklaşık olarak yirmi kadardı. Bunların en eskisi Botaniates ailesidir ki bu ailenin kökeni VIII. yüzyılın sonlarına kadar dayanır. X. yüzyılın sonlarında Doğudaki büyük savaşlara bu ailelerin önemli bir kısmı katılmış, imparatorluğun sınırlarının genişlemesinde etkin rol oynamışlardı (Vryonis, 1959: 162–163). Askeri aristokrasinin daha fazla toprak kazanma hırsı devletin dış siyasetinde olumlu sonuçlar da doğurdu. Şöyle ki, bu aristokratlar devletin düşmanlarından arazi koparmayı başarmak suretiyle imparatorluğun sınırlarını genişlettiler. Doğuda yapılan

Bizans fetihlerinde Anadolu aristokrasisinin büyük bir payı vardı. İçte ise Bizans eyaletlerindeki küçük arazi mülkiyetini emerek devlet içinde mevcut olan sosyal – ekonomik düzen temelinden sarsılmıştı (Ostrogorsky, 1995: 268–269).

İmparatorluk içinde Doğu ile Batı soyluları arasında da büyük bir uyumsuzluk vardı, Anadolulu soylular kendi üstünlüklerinin farkında olduklarını her fırsatta ortaya koymuşlardı. Bu uyumsuzluktaki önemli faktörler, gerçekten de Anadolu’nun büyük mülklerin oluşturulabilmesi için sınırsız araziye sahip olması ve imparatorluğun batı bölümüne oranla daha zor kontrol edilebilmesiydi. Ayrıca imparatorluğun Avrupa kıtasındaki eyaletlerine Bulgarların ve Peçeneklerin sürekli saldırıları soyluların arazileri kullanmalarını olumsuz yönde etkilemişti. Bu büyük aristokratların güç kaynakları, sahip oldukları geniş araziler ve eyalet ordularında general olarak resmi görevlerde bulunmalarıydı. Charsianon, Anatolikon, Optimaton themalarında Maleinus ailesinin arazileri olduğu gibi, bir aile birkaç farklı eyalette sıklıkla geniş arazilere sahip olabiliyordu. Bu aristokratlar II. Basil’in doğuda yaptığı seferler esnasında ona tüm ordularıyla destek olmuşlardı. Bu nedenle açıktır ki soyluların bu mülkleri desteklemesi Bizans için sadece büyük bir gelir kaynağı değil aynı zamanda çok sayıdaki özel ordunun da gerektiğinde imparatorluğa katkısı olacağı anlamına geliyordu. Bu mülklerin ve askeri görevlilerin kombinasyonu merkezi hükümet için büyük bir tehlike idi (Vryonis, 1952: 161–162).

II. Basil’in başarısının bir sonucu olarak bürokratlar onun ölümünden sonra 32 yıl boyunca politik gücü generallerden koruyabilmişlerdi. Bu 32 yıllık dönem boyunca bürokrat grubun başında olan iki önemli kişi, John Orphanotrophus ve IX. Konstantin Monomakhos generallerin bu hırslarına karşı sürekli bir mücadele sürdürmüşlerdi. VII. Konstantin 1028 yılında öldüğünde ardında üç kız bırakmıştı. Ancak bunlar mirasına sahip çıkacak durumda değillerdi. Bu sebeple tahta kimin geçeceği sorunu bürokratlar ve generaller arasında merkeze yerleşti. Askeri sınıfın girişimlerine rağmen, bürokratlar yönetim mekanizmasını sıkıca ellerinde tutuklarından dolayı, imparatoriçe Zoe için kendileriyle sempati içinde olan “bürokrat” bir koca bulma işini başarıyla gerçekleştirdiler. Merkezde 32 yıl boyunca sivillerin hakim olduğu bu dönemde kaynaklar yaklaşık otuz önemli isyandan bahseder. Bu dönemde askeri sınıf sürgün ve infaz edilmiş, Bizans devletini 1028’den 1057’ye kadar en düşük kabiliyette imparatorlar yönetmişti. İmparatorların çoğu yaşlı, hasta ya da kadınların veya harem ağalarının etkisindeydiler (Vryonis, 1971: 73).

Zayıf imparatorlar devrini II. Basil'in kardeşi VIII. Konstantin (1025–1028) açar. Büyük kardeşine hiç benzemeyen Konstantin'in erkek evladı olmadığı için, Makedonya Hanedanını onun üç varisinden iki küçüğü, prenses Zoe ve Theodora temsil etti. Prens Zoe ile evlenen, başşehrin “*eparkhos*”u⁵ Romanos Argyros (1028–1034) böylece tahta geçti. Romanos'un kısa saltanatı II. Basil'in siyasetinden tamamıyla farklıydı. Basil'in kudretlilere yüklemiş olduğu, terk edilmiş köylü toprakları için muazzam vergi ödeme yükü, büyük arazi sahiplerinin ısrarları üzerine artık kaldırıldı. Böylece “*epibole*” ve sonraları “*allelengyon*” adıyla Bizans vergi sisteminin temel unsurunu teşkil etmiş olan ve eskiden beri muhafaza edilen vergi sisteminden kesin olarak vazgeçildi (Ostrogorsky, 1995: 297–298).

İmparatoriçe Zoe, dönemin nüfuzlu harem ağası İoannes Orphnotrophos'un erkek kardeşi, Paphlagonia'lı Mikhail (1034–1041)'e gönlünü kaptırmış ve imparatoriçe, ısrarlarıyla onu tahta geçirmişti. Yedi yıllık yönetimi boyunca Mikhail, dönemde paranın değerinin düşmesine rağmen, Bizans askeri aristokrasisinin muhalefetine karşı kendi haklarını elinde tutan mantıklı ve dengeli bir imparator olarak kendisini göstermiş ve sınır boylarında yükselen güçleri, zorla da olsa kontrol edebilmişti. Kuzeyde Peçenekler 1033 ve 1036'da Tuna'yı geçtiler ve Balkanları ele geçirdiler. Slavlar II. Basil döneminin imtiyazlarını yeniden elde etmek için isyan ettiler. Kuzey İtalya'da ise Bizans sahip olduğu pozisyonu güçlendirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşsa da kuzey İtalya'da Taranto ya da Brindisi gibi müstahkem mevkiilerin kontrolünü zorlukla devam ettirebilmişti. Doğu'da Anadolu ve kuzey Suriye'nin düşmanlarına karşı mücadeleye, Halep üzerindeki kontrol için de Mısır halifeliğine karşı mücadele devam etmekteydi. Selçuklular ise Anadolu'da fetih faaliyetlerini hızlandırmıştı. IV. Mikhail hastalığına rağmen kaliteli bir imparator olarak tarih sahnesine geçmiştir (Hussey, 1966: 196–197).

1055'te imparator IX. Konstantin Monomakos (1042–1055) öldüğünde, kuzey İtalya Normanları Bizans'ın önemli yerleri Apuli, Calabria, Sicilya'yı ele geçirmiş, Selçuklu Türkleri Anadolu'nun merkezine akınlar başlatmış, Balkanlar'da Tuna sınırı istilacı kavimler tarafından ele geçirilmiş, içte ise Doğu ve Batı kilisesi birbirinden ayrılmıştı. Bununla beraber yaklaşık bir yüzyıldan beri imparatorlukta ordunun en kötü durumda olmasının bilinmesine karşın Konstantin, eşi Zoe'nin çılgınca harcamalarını kısıtlamaktan ziyade ona ayak uydurmuştu (Norwich, 1999: 227).

⁵ İstanbul valisi.

Konstantin Monomakos'un 1055'de ölümünün ardından Theodora imparatorluk haklarını hükümdar hanedanının hayatta kalmış son temsilcisi olarak kendisi kullandı. Onun 1056'da ölümüyle şöhretli hanedan son buldu. Ostrogorsky'nin deyişiyle "Bu en büyük Bizans imparatorluk hanedanının kaderi dikkate değerdir. Başlangıçta tutunması ne kadar güç olmuş ise sonunda da hemen hemen otuz yıl boyunca garip bir gölge gibi varlık sürdürmek suretiyle, o derece inatla hayata sarılmıştı" (1995: 312–313). Theodora'dan sonra tahta geçen VI. Mikhail (1056–1057)'in kısa saltanatı süresinde Norman lider Hervé'nin isyanını görüyoruz.

XI. yüzyılda bürokratlar ve sivil aristokrasi, toprak sahibi askeri soyluları ilk başta kontrol etmişse de sonuçta toprak sahibi askeri soyluların üstünlüklerine teslim olmuşlardı. Bizans'ta sivil aristokrasi askeri aristokrasiye göre daha zor tarif edilir. Çünkü askeri aristokrasi karşısında sivil aristokrasi onun gibi çok homojen bir yapıya sahip değildi. Bu grup geniş ölçüde Monomakos, Argyrus, Dukas, Cerularis gibi merkezdeki ünlü bürokrat ailelerden oluşmaktaydı. Bu sivil aristokrasi aynı zamanda John Orphanotrophus ve Philocales gibi *cursus honorum*'a⁶ yükselebilecek kişileri de içerir. Üçüncü yeni bir grup XI. yüzyılda yeniden kurulan *Konstantinopolis Üniversitesi*'nin⁷ mezunları ve profesörleriydi. Bu grubu oluşturan Psellos, Xiphilinus gibi kişiler eğitimleriyle hükümet kariyerlerinde yüksek başarılar gösterdiler (Vryonis, 1959: 163).

Anadolu generali I. İsaak Komnenos (1057–1059) 1057'de isyan ettiğinde generaller bürokratlarla olan mücadelelerinde ilk zaferlerini kazanmışlardı. Anadolu'nun diğer nüfuzlu kişilerinin yaptığı yardımla İsaak Komnenos merkeze karşı Anadolu'nun askeri gücünü bir araya getirdi. Merkezdeki patrik ve loncaların generallerle birlikte olması yanında Dukas ailesinin geçici olarak bürokratların tarafını bırakması ve bürokratlar arasında ayrılımlar olması İsaak Komnenos'un bu başarısında etkin olmuştu. Ancak bu başarı uzun sürmemiş, 1059'da İsaak Komnenos'un hastalanması üzerine bürokrat partinin temsilcileri Psellos ve Konstantin Dukas (1059–1067) hükümeti işgal ederek bir kez daha generalleri yönetimden uzaklaştırmışlardı (Vryonis, 1971: 74).

⁶ *Cursus honorum*, Roma ve Bizans döneminde kamu yönetimine talip olan politikacıların ardışık olarak üstlenmek durumunda oldukları kamusal görev düzenidir. Askeri ve politik alanda yönetsel memuriyetlerin bir karışımını ihtiva eder.

⁷ Konstantinopolis Üniversitesi V. yüzyılda Bizans imparatoru II. Theodosius tarafından kurulmuştur (Ostrogorsky, 1995: 57).

X. Konstantinos Dukas imparatorluk tahtına çıktığında Güney İtalya'da Bizans'ın durumu son derece belirsizdi. 1059'da papalık Robert Guiscard'ı Apulia, Calabria ve Sicilya dükü olarak tanımış, Guiscard ise 1060'da Reggio, Brindisi ve Taranto'yu ele geçirmişti. Fakat 1060'ın kışında ve sonraki yıllarda yapılan seferlerle önemli deniz şehirleri Otranto, Taranto ve Bari imparatorluğun kontrolüne geçmişti. Ancak üç yıllık bir kuşatmadan sonra Bari 1071'de tekrar Robert Guiscard'ın eline geçti (Hussey, 1996: 208). Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken, 1065'de Balkanlar'da Oğuzlar Tuna sınırını geçerek Bizans garnizonlarını yenilgiye uğrattılar. Büyük kitleler halinde imparatorluğun iç kısımlarına kadar ilerleyen bu Oğuz grubu, Bizans'ı önemli ölçüde tahrip etmişti. İmparator, onların gücünden çekindiği için, Bizans ordusunu güçlendirip karşı atağa geçmektense, düşmanını hediyeler ve rüşvetle bertaraf etmeye çalıştı. Ancak Oğuzlar içinde ortaya çıkan kıtlık, salgın hastalık ve aşırı soğuk onların saldırısını sonlandırmış ve onları Tuna'nın gerisine çekilmeye mecbur etmişti (Charanis, 2006: 185–186). Doğu'da ise Selçuklu Türklerinin Anadolu'da fetih hareketleri devam ediyordu. Türkler Fırat nehrini geçerek Suriye önlerine, Frigya ve Galata bölgesine varmışlardı. 1059'da Türkler Sivas'ı, 1064'te Ani'yi, 1065'te Urfa'yı yele geçirmişlerdi (Laurent, 1912: 24).

Dış siyasette bunlar yaşanırken, Dukas, içte vergi iltizamı usulünden istediği gibi faydalandıktan sonra merkezi maliye idaresine de memuriyetleri para ile satmak yöntemini getirdi. Bu dönemde ordu tamamıyla ihmal edildi, İsak Komnenos'un ayaklanmasının etkisiyle ordunun mevcudu sınırlandırıldı. Durmadan artan masraflar, devleti çöküşe sürükledi (Ostrogorsky, 1995: 316–317; Vasiliev, 1952: 352).

1067'de askeri bir reaksiyonla birlikte bürokrat sınıf içinde başka bir çatlama olmuş ve tekrar bir Anadolu generali IV. Romanos Diogenes (1068–1071) tahta geçmişti. Merkezdeki lider bürokratların ısrarı ve generallerin kazanmış oldukları bu zaferin tamamlanmamış olmasından dolayı, İsak Komnenos'da olduğu gibi Diogenes'in yönetimi de sakattı. Bu askeri-sivil nefretinin sonuçları devlet için felaketti. II. Basil'in 1025'de ölümünden Malazgirt'e kadar Bizans toplumu, yöneticiler ve askerler arasındaki sivil mücadeleyle uğraşmak zorunda kalmıştı. Diğer taraftan merkezdeki kilise ve loncalar bu iki taraf arasındaki güç mücadelesine katılmışlardı (Vryonis, 1971: 74).

İmparatorluğun içinde bulunduğu bu kötü dönemde tahta geçen VII. Mikhail Dukas (1071–1078)'in dönemine, ayaklanmalar damgasını vurmuştu. Bunlardan en önemlileri,

Balkanlar'da Nikephoros Bryennios'un ve Anadolu'da Nikephoros Botaniates'in başlattıkları ayaklanmalardı. VII. Mikhail'in tahtan vazgeçmesiyle III. Nikephoros Botaniates 1078'de tahta geçti (Gregory, 2008: 249). Yine çalışmamız açısından en önemli Norman ayaklanması olan Roussel de Bailleul'un isyanı Dukas dönemine denk gelir.

Birisi Anadolu'da diğeri Balkan yarımadasında olmak üzere Bizans'ta iki ayaklanma ortaya çıktığını daha önce belirtilmişti. Balkanlarda askeri aristokrasinin önemli isimlerinden Nikophoros Bryennios'a karşı Anadolu'da asalet sınıfının temsilcisi Nikephoros Botaniates (1078–1081) Bizans tahtına geçmek için isyan etti. İstanbul'da kilisenin ve Selçukluların yardımıyla Botaniates Bizans imparatoru oldu. Ancak yaşlanmakta olan Botaniates'in gücü, devleti bulunduğu durumdan kurtarmaya yetmedi. Botaniates hükümdarlığı sürecinde ancak isyanlarla ve iç savaşlarla uğraşmıştı. Bizans'ın içindeki bu karışık ortamdan genç yaştaki Aleksios Komnenos başarılı çıkıp, Bizans tahtına geçmişti. Böylece Bizans tarihinde yeni bir dönem başladı (Ostrogorsky, 1995: 322–323).

XI. yüzyılın sonlarına doğru Bizans Devleti derin ve uzun ekonomik krizlerle boğuştu. 1080'lerin sonunda Anadolu'nun büyük bir kısmı, Güney İtalya eyaletleri ve Balkan eyaletlerinin bir kısmı imparatorluğun yönetiminden çıktı. Aleksios Komnenos, oğlu ve torunu döneminde düşmanlar pek çok kez geri püskürtülmesine rağmen, devlet toprak kaybına uğradı. Bizans'ın Anadolu'da ve Balkanlar'da toprak kaybetmesi vergi gelirinin de azalmasına sebep oldu, böylece ekonomik krizin sonuçları oldukça açık şekilde imparatorlukta hissedildi (Whittow, 2008: 475).

Mali sarsıntı en belirgin biçimde para ayarının bozulmasına sebep oldu. Bu dönemde sikke darbında devlet, altın paraya daha az kıymette madenler karıştırmak zorunluluğunu hissetti. Böylelikle yüzyıllar boyunca hemen hemen hiç değer değişmesi görmemiş olan *nomisma*'nın⁸ kıymeti düşmeye başladı. Bizans parası böylece emsali bulunmayan sabitliğini ve o zamana kadar dünyada haiz olduğu itibarı kaybetmiş oldu (Ostrogorsky, 1995: 307). J. Herrin'in nümismatik araştırmaları sonucunda yaptığı açıklamalara göre; IV. yüzyılda I. Konstantin döneminde ilk olarak basılmış Bizans altın parası, XI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren zarar görmeye başlamış ve bu süreç 1080'lere kadar devam etmişti. Özellikle IX. Konstantin döneminde dört farklı altın paranın basılmasıyla devalüasyon % 81'e çıkmıştı.

⁸ Nomisma, Bizans'ın altın parasıdır.

1080'lere gelindiğinde ise *nomisma*'daki altın değeri sadece % 10 civarındaydı. Özellikle Malazgirt yenilgisinden sonra devalüasyon, askeri ve ekonomik problemlerle daha açık bir hal almaya başladı. Bir tarafta Bizans *nomisma*'sını, değerini kaybettiği için bu parayı almayan paralı askerler, diğer tarafta Arap altın *dinar*'ının değerini bilen tüccarların Bizans *nomisma*'sını kabul etmemeleri, Bizans'ın ekonomik durumunu çekilmez hale getirmişti. Devalüasyon karşısında IX. Konstantin'in girişimleri bir sonuç vermemişti. 1092'de Aleksios Komnenos 20,5 karat⁹ altından yeni *nomismalar* darp ettirerek piyasadaki eski *nomismalar*la yerlerini değiştirdi. Bu yeni paralar eski Bizans *nomisması*nın yerini tutmasa da imparator güvenilir bir para ayarı korumaya ve devalüasyonun zarar verici politikalarını onarmaya çalıştı (Herrin, 2007: 223–224).

Peter Charanis (1984: 532–533), Bizans'ın ekonomisindeki çöküntüyü açıklarken XI. yüzyılın son çeyreğinin başlangıcında kent ekonomisinin düzenlenmesindeki gevşekliğe dikkat çekmiştir. Özellikle, 1082'de Aleksios Komnenos tarafından Venediklilere, Sicilya Normanlarına karşı ittifak yapmaları için büyük imtiyazların verilmesinin, bu olayın gelişmesinde çok önemli rol oynadığını belirtmiştir. Venediklilerin bu imtiyazları arasında en önemlisi, hiçbir gümrük vergisi ödemedi, başkent dahil aşağı yukarı bütün kentlerde serbest ticaret yapma hakkını kazanmalarıydı. Charanis'in görüşünün aksine Vryonis İtalya'da gelişen ticari sınıf ve ruhun Bizans'ın başarısızlığa uğramasında çok önemli bir etkisi olmadığını belirtmişti. Vryonis sözlerine, ne Türklerin ne de Venedikli tüccarların devletin çöküşüne giden yolda doğrudan etkili olmadıklarını dile getirerek devam etmiştir (1971: 79).

Bizans İmparatorluğunun gerilemesini izah etmeye çalışan Bizans alimleri, ünlü “bağımsız” kesimler ile her fırsatta askere çağrılan gönülsüz eyalet askerleriyle oluşturulan, imparatorluğun savunma sistemini sorgulamışlardı. Eyalet orduları bazı yönleriyle imparatorluk ordularından ziyade daha çok garnizon polisi gibiydiler. Yüksek ücretli yeni süvari birlikleri yavaş yavaş imparatorluğun eskiden beri devam etmekte olan ordudaki şahsi zorunluluk sistemini zayıflatmıştı. Bu dönemde Bizans alimleri askeri seferleri azaltmışlardı. Eski yerli savunma sistemi ve eyalet askeri yönetimi tamamıyla çökmüş, XI. yüzyıldan itibaren Bizans ordusu, XII. yüzyıldan itibaren ise Bizans donanması geniş ölçüde imparatorluğun Norman, Türk ve İtalyan düşmanlarından ücretli asker olarak kiralanmıştı (Breyer, 1971: 90).

⁹ Altın ayarı anlamındaki karat pek çok millet tarafından olduğu gibi Bizans tarafından da paranın değerini ölçmek için kullanılmıştır.

Son olarak Bizans devletinin idari yapısı ve yerli askeri gücü açısından *thema* sistemi üzerinde durmakta fayda vardır. *Thema* sisteminin ortaya çıkışı ve gelişimi üzerine bazı problemler mevcuttur. Özellikle Ostrogorsky ve Ernst Stein gibi konuyla ilgili çalışma yapan alimler, ilk olarak *thema* sisteminin Bizans imparatoru Herakleios (610–641) dönemine ait bir tarım reformu sonucunda ortaya çıktığını savunmuşlar. Ancak konuyla ilgili daha sonra yapılan çalışmalar ışığında bu bilginin doğruluğunu tartışan Fransız yazar Paul Lemerle, üç aşamalı bir soruyla Ostrogorsky ve meslektaşının görüşünü tartışmıştır. Bu soruların ilki, *thema* sisteminin Herakleios döneminde ortaya çıktığına dair herhangi bir gerçek kanıtın olmayışı, ikincisi X. yüzyıl öncesi hiçbir belgenin olmayışı göz önüne alınınca “askeri alanlar” ya da *strateia* olarak bilinen bölgelerin daha da sonradan ortaya çıkmış olabileceği gerçeği, son olarak üçüncüsü ise, bu arazileri işletenlerin hiçbir zaman ve hiçbir şekilde asker olmaması, bu kişilerin sadece nadiren Bizans ordusundaki bir süvari birliğinin finansal desteğini sağlayan kamu görevlileri olmasıydı. Lemerle, bu tartışmasıyla *thema* sisteminin uygulanışının Herakleios döneminden sonra başladığını savunuyor. (Anderson, 2000: 269, dn. 5). Pek çok tarihçi de Lemerle’nin görüşünü savunmuş ve *thema* sisteminin ortaya çıkışını II. Konstans (641–668) dönemine bağlamışlardır.

Bizans’ın Anadolu sınırında özellikle Araplara karşı müdafaa amacıyla *thema* ve *kleisura* (dağ geçit bölgesi)’lar oluşturuluyordu. Bizans imparatorları Arap sınırı boyunca Seleukeia, Küçük-Kappodokia, Kharsianon, Sebasteia ve Koloneia gibi bir *kleisura*’lar zincir vücuda getirmişlerdir. Bunların hemen hepsi sonradan stratejik ehemmiyetten dolayı *themalığa* yükselmişlerdi (Honigman, 1970: 40). Anadolu *themaları* tamamıyla askeri mahiyette idare birlikleriydi. *Themaların* başında, bölgelerinde en yüksek askeri ve sivil memurlar *strategoslar* bulunuyordu. *Thema* organizasyonu kuvvetli ve yerli bir ordunun oluşmasını sağlamış böylece devlete hiçbir zaman güven vermeyen yabancı asıllı ücretli askerlere olan bağımlılığı da azaltmıştı (Ostrogorsky, 1995: 90–91).

965’ten 1025’e kadar Bizans askeri gücünün tamamını etkilemeyecek şekilde Bizans *themaları* alt bölümlere ayrıldı. Doğuda ve Batıda yeni fetihlerin sonucunda bu *themaların* toplam sayısı 52’yi buldu. Fakat 1025’te II. Basil’in ölümünün, belki de en büyük etkisi *thema* sisteminin bozulmasıyla kendisini gösterdi. II. Basil’in ölümüne müteakip tahta geçen Bizans imparatoru VIII. Konstantin’in yapmış olduğu en büyük hata ise İmparatorluğun askere ihtiyacının olup olmadığı sorusunu dile getirmektir. VIII. Konstantin, imparatorluğun

sınır bölgelerindeki themalarda ve deniz themalarındaki imparatorluk için zaruri olan *tagmata* gücünü göremedi. Bizans'ta bu dönemde para ayarının düşmesiyle vergi gelirleri azaldı, bu durum da Bizans maliyesini olumsuz yönde etkiledi. Para değerinin düşmesinden dolayı askerlerin de gelirleri azaldı. Konstantin, *tagmaların* üç kez kendi yönetimine karşı gelmesinden olacak ki, imparatorluktaki sivil servise karşı düşük gelirlerinden dolayı çeşitli hediyeler, terfiler ve promosyonlarla eksiklikleri telafi etmeye çalışırken, özellikle imparatorluğun sınırındaki themaları kendi haline bıraktı (Treadgold, 1998: 209).

Anadolu'daki *themalar* içinde Armeniakon theması ise bu çalışma açısından en önemlisiydi. Bazı Bizanslı komutanlar gibi bir kısım Norman şefinin de bu bölgede isyan etmesinden dolayı Armeniakon themasını burada daha detaylı olarak ele almakta fayda vardır. Altı parçadan oluşan Armeniakon theması VI. yüzyılda kuruldu: Kapadokya I, Kapadokya II, Armenia I, Armenia II, Elenopontos ve Pontos Polemoniakos. Armeniakon themasının bir ucu Karadeniz bölgesinde Sinop'a, diğer ucu Trabzon'un biraz doğusuna, üçüncü ucu ise Tyana (bugünkü Aydıncık/İvriz)'nın biraz güneyine uzanarak bir üçgeni anımsatır. X. yüzyıla ait bir kaynağa göre bu bölgeye "Armeniakon" denmesinin sebebi bölgede çok fazla Ermeni'nin olmasından dolayıdır. Ama yine de Karadeniz kıyılarında özellikle Trabzon'da Grekçe konuşanlar sayıca çok daha fazladır. Bu themadaki Ermenilerin yoğunluğundan dolayı IX. yüzyıldan Haçlı seferlerine kadar Ermeniler Bizans ordusunda etkin rol oynadılar (Charanis, 1963: 20 vd.).

1.4.2. ARMENYA

Ermenistan adı ilk defa MÖ 518 tarihinde Pers Kralı I. Darius (MÖ 521–485) tarafından yazdırılan Behistun yazıtında "Harminiye, Harminiyap, Armina ve Arminiya" şeklinde geçmektedir. I. Darius bugünkü Elazığ-Tunceli kesimini kast ederek kullandığı "Ar-Mina/Miniya" kelimesi (Yukarı-El/Yüksek Ülke) manasındadır (Kırzioğlu, 1985: 133–134; İlter, 2002: 24).

Ermeni görüşüne göre, Armenia, Anadolu'da etrafı yüksek dağlarla çevrili, zengin su kaynaklarıyla beslenen geniş bir platoda yer almıştır. Klasik kaynaklara göre Ermenilerin ilk yerleşim yerleri Aras nehri boyunca Ağrı dağı, Van gölü çevresi yukarı Fırat bölgesi, kuzeyde Kura nehrine kadar uzanan bölgedir. Güneyden ise bölge volkanik Aladağ, Süphan Dağ ve Van gölünü çevreleyen Hakkari tepeleriyle çevrilidir. Bir seri dik kayalıklar güneye doğru

büyük dağ kitleleriyle Mezopotamya steplerinde kadar uzanır. Buna karşın batıda Tunceli'ye kadar ulaşamaz yükseklikteki dağlarla çevrilidir. Bu büyük dağ kütleleri büyük nehirlerle beslenmektedir. Özellikle Basra Körfezine akan Fırat ve Dicle nehirleri, yine Hazar denizine akan Aras ve Kura nehirleri Armenia bölgesine önemli bir zenginlik katmıştır. Güneydoğuda ise bu geniş dağ kütlesi Urmiye gölü ile kesilmiştir (Chahin, 2001: 43–44; Armenia and Iran, 1987: 417). Arap kaynaklarına göre ise Armenia, Kura Nehri ile Hazar Denizi arasındaki sahaya yani Curzan (Gürcistan=İberya), Arran (Albanya) ve Derbend (Demir Kapı) boyuna kadar uzanan Kafkasya'nın dağlık kesiminden oluşur (İlter, 2002: 26).

Armenya'nın coğrafyasına baktığımızda ana çizgileriyle bu bölge tarih boyunca ticaret yollarının önemli bir noktasını teşkil etmesinden dolayı her zaman odak noktası olmuştur. Armenia bugünkü Ermenistan ve Azerbaycan'dan İran ve Hazar Denizine, aşağı Aras nehri vadisinden bir geçiş sağlamaktaydı. Zamanla ticaret yolları da değişmiş; Armenia, Karadeniz ile Hazar Denizini bağlamış, Anadolu ve Rusya'yı da İran ve Mezopotamya ile bağlamıştır (Redgate, 2000: 10).

Uzun yıllar Arap ve Bizans mücadelesi ortasında sıkışıp kalan Ermenilerin XI. yüzyılda Anadolu'daki Bizans'ın otorite boşluğundan faydalanan çeşitli Batı kavimleriyle çıkar ilişkileri olmuştur. Özellikle konumuz açısından Ermeniler ile Normanların ilişkilerini incelemeden önce XI. yüzyıl Anadolu'sunda siyasi ve sosyal bir güç olan Armenia'nın tarihi süreçteki durumuna kısaca değinelim.

Doğu Anadolu bölgesi 641'den sonra Arapların hakimiyetine girdi ve Dvin'in zaptından sonra, Dvin merkez olmak üzere bölgede bir Ermeni idaresi kuruldu. Bölgenin idaresi için gönderilen valiler, daha ziyade vergi işleriyle meşgul olmuşlar ve eyaletin iç işlerini de Ermeni asilzadelere bırakmışlardı. Abbasiler zamanında sık sık isyan eden Ermenileri kontrol altında tutabilmek için isyanlarda rol oynamayan ve Ermeni hanedanları içinde en nüfuzlu kişi olan I. Aşot b. Simbat'a 882–883 yılında halife el-Mu'temid (870–892) tarafından "kral" unvanı verilerek Ani'de taç giydirildi. Abbasi halifesinin bu tutumu karşısında Ermeniler ile münasebetlerini kesmemek ve onlar üzerinde söz sahibi olmak düşüncesiyle Bizans imparatoru I. Basil de 885'de I. Aşot'u kral olarak atadı (Ersan, 2002: 635).

Abbasi hilafetinin parçalanmasından ve çöküşünden yararlanan Ermeniler, birincisi kuzey eyaletlerinde, ikincisi de güneydoğu eyaletlerinde olmak üzere iki ayrı bağımsız hanedan kurdular. IX. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise bu iki yeni Ermeni valiliği Arzruni (Van Gölü ve çevresi) ve daha kuzeyde bulunan Bagratuni hanedanı Abbasilerin “Ermeniyye” valiliğini oluşturuyordu. “Ermeniyye” bölgesi Azerbaycan’daki hanedanlar tarafından yönetiliyor, Arzruni hanedanı ise Abbasi halifeliğine bağlı bulunuyordu (Tezcan, 2007: 420). Bu sıralarda büyük ölçüde Ermeni nüfusuna sahip olan eyaletlerin içlerinden çoğu bir dizi parlak Bizanslı komutanlar tarafından Müslüman hakimiyetinden kopartılmıştı. Bu yeniden fetih politikası ‘Makedonyalı’ imparatorlar hanedanı devrinde gerçekleşti. I. Basil (867–886), 871 ile 882 arasında Kilikya’ya ve Ermenilerin elindeki Fırat’a doğru Kapadokya bölgesini, Torosları işgal ederek bu bölgelerde yeniden Hristiyan egemenliğini kurmuştu. I. Basil’in Armenia’da başlattığı bu fetihleri Bizans imparatorları Konstantin Porfirogennetos (913–959) ve Romanos Lekapenos (919–944) devam ettirmişlerdi (Grousset, 2005: 465–466). X. yüzyılın başlarında siyasi yönden güçlenen Bagratuni hanedanı, Batı’da zayıflamış Bizans’ın, Doğu’da da Abbasi halifeliğinin parçalanmasını fırsat bilerek bu iki güç arasındaki “tampon bölgeyi” elinde tutmak istiyordu. Bu esnada biri Kars’ta diğeri Ani’de olmak üzere kuzeydeki iki Bagratuni krallığı haricinde güneyde dört tane Ermeni prensliği bulunuyordu. Bunların içinde ise en önemlisi hiç kuşkusuz Vaspuragan idi (Tezcan, 2007: 421).

Bizans’ın önde gelen kumandanlarından İoannes Kurkuas, özellikle kuzey Mezopotamya bölgesine akınlar düzenlemiş, ilk büyük başarısını da Malatya’nın fethiyle kazanmıştı (931). Bu dönemde Abbasi hilafeti zayıflarken, Müslüman bir güç olarak Halep emiri Hamdani hanedanından emir Seyf üd-Devle’nin (944–967) şahsında Bizans’a karşı bir düşmanlık ortaya çıktı. Hatta bir süreliğine bölgede Halep emiri üstünlüğü ele geçirmiş olsa da Bizans hızla toparlanmış ve Meyyafarikin yönünde ilerleyerek bölgede hakimiyetini tekrar güçlendirmişti (Grousset, 2005: 467; Ostrogorsky, 1995: 258).

Bizans, İmparatorluğun doğusunda kaybettiği toprakları geri alma mücadelesini her zaman sürdürdü ve X. yüzyılın ikinci yarısında önemli başarılar elde etti. *Domestikos*¹⁰ unvanıyla Nikephoros Phokas 960–962 yıllarında, önce Müslümanların elinde bulunan Girit’i aldı ve ardından da Çukurova ile Kuzey Suriye’ye başarılı seferler yaptı. II. Nikephoros Phokas, 963 yılında imparator ilan edildikten sonra da Doğu’ya yapılan seferlere devam

¹⁰ Bizans askeri şefi.

edildi, 968 yılına gelindiğinde ise Çukurova ve Suriye'nin önemli bir bölümü Bizans arazilerine dahil edildi. Phokas'ın ölümünden sonra Bizans tahtına geçen Ermeni asıllı I. İoannes Çimiskes 972 yılından itibaren Doğu seferlerine devam ederek, bilhassa Suriye'de Bizans hakimiyetini kurdu (Ersan, 2007: 11).

I. Gagik (989–1020)'in uzun hükümdarlığı sürecinde gerek Ermenilerin kültürel uyanışı, gerekse maddi varlığı zirveye ulaşmıştı. Bu dönemde Armenia, sayısız müstahkem kaleleriyle, ünlü süvari birlikleriyle ve güçlü ordusuyla dikkat çekmekteydi. Prof. Toumanoff ise bu dönemde Armenia'nın başka bir yönüne dikkat çekmektedir. Ona göre, iç bölünmeler, ülkenin parçalara ayrılması ve sık sık rakip krallıkların saldırıları Armenia'yı zayıflatmıştı. Toumanoff ülkenin zayıflığının ikinci bir nedeni olarak da bu dönemde Bagrat krallığının kalbi konumunda olan Dvin'in Müslümanların elinde olduğunu söylemektedir (Nersessian, 1966: 430).

I. Gagik döneminde halk arasında huzursuzluk artmakta ve ülke içinde özgür köylülerin sayısı azalmaktaydı. Bunun nedeni ise geniş toprak sahiplerinin, küçük mülk sahiplerinin arazilerini ellerinden almaya çalışmalarıydı. Köyler, manastırlar ya da feodal lordlar tarafından alındığı için köylüler sıklıkla köleliğe maruz kalıyorlardı (Nersessian, 1966: 430).

I. Gagik'in ölümünden sona Armenia'da karışıklıklar çıktı. Bu durum Bizans imparatoru II. Basil'e başarılı bir saldırı fırsatı doğurdu. Gürcü bölgesinin bir kısmı gibi Vaspurakan bölgesi de Bizans'ın topraklarına dahil edildi. Ermeni Ani krallığı hayatı boyunca Gagik'in oğlu ve halefi olan kral İoannes Simbat (1020–1040)'a kalacak, ölümünden sonra ise aynı şekilde Bizans imparatoruna intikal edecekti. Böylece Bizans'ın doğuda ve güneyde sınırları hayli genişledi ve sınır bölgelerinde yeni *themalar* kuruldu (Ostrogorsky, 1996: 291–292).

Ancak kral I. Gagik'in ölümünden sonra Armenia'nın durumu gittikçe kötüleşti ve I. Gagik'in oğulları İoannes Simbat ve IV. Aşot (1017–1041) arasında hayatları boyunca sürecektir olan bir mücadele başladı. Bu mücadelede büyük kardeş Simbat, Şirak bölgesi dahil olmak üzere Ani başkent olarak krallığın mirasçısı oldu. Ama IV. Aşot boş durmadı ve krallığı yıpratacak şekilde her yandan kendisine destekçi bulmaya çalıştı. 1040 yılına gelindiğinde ise Ani'de Bagratuni hanedanından I. Gagik'in oğlu olan Ani Ermeni kralı

İoannes Simbat ve kardeşi IV. Aşot ölmüştü. Simbat'tan sonra Ermeni tahtına IV. Aşot'un oğlu II. Gagik getirilirken (1042), Bizans tahtına da Konstantin Monomakhos (1042–1055) geçmişti. İmparator Monomakhos, II. Gagik'e amcasının II. Basil ile yaptığı “ölümünden sonra Ani'nin teslimi” konusundaki şartı hatırlattı ve Ani'nin teslimini istedi. II. Gagik, Ani'yi teslim etmeme konusunda epeyce direndi, ancak imparator Monomakhos'un türlü hileleri ile Ani Bizans'a tabi oldu (1045). Bu yıl içinde Bizans, Ani ve Kars başta olmak üzere Van bölgesinde Ermenilere ait bütün kent, kilise ve manastırları ele geçirdi (Ersan, 2007: 17–19).

Bagratuni hanedanı döneminde hükümetin politik istikrarı, ticareti de olumlu yönde etkiledi. Bu dönemde Armenia'nın Bizans, Arap dünyası ve uzak doğu ile ticari ilişkileri oldukça gelişti. Bagratuni kralları kendi adlarına hiçbir zaman para darp etmediler. Bu dönemde genel olarak Abbasi ve Bizans paraları kullanıldı. Yine bu dönemde gümüş, bakır, demir, tuz, arsenik gibi önemli mallar ihraç ediliyordu. İslam ülkelerine yapılan çeşitli malların ihracatı dışında halifeye de haraç veriliyordu. Arap ülkelerinde, Kafkasya'da ve Karadeniz kıyılarında Bagratuni döneminde pek çok şehir ortaya çıktı. Bu şehirlerin arasında, büyük şehirlerin nüfusu 25.000 ila 100.000 arasında değişiyordu. Bu hanedan döneminde Ani, Kars, Dvin gibi bazı önemli ticari bağlantılı şehirlerin yolları yeniden onarıldı, tarımsal ekonomi gelişmemesine rağmen bu dönemde kentleşme hızlandı (Payaslian, 2007: 62–63; Bournoutian, 1993: 113).

Bagratuni hanedanı döneminde oldukça önemli Ermeni tarihçiler mevcuttu. Bunların arasında Ermeni-Bizans münasebetlerini betimleyen Aristakes Lastiverts; Selçukluların Anadolu'ya ilk fetihlerini ve Malazgirt Savaşını betimleyen Tondrakian en önemlileri olarak sayılabilir. Yine, John Mamikonian'ın *Taron Tarihi*, Gatogigos V. Hovhannes *Ermeni Tarihi* de bu hanedan zamanına tekabül eder. Bu dönemin en önemli tarihlerinden birisi ise kronolojideki doğruluğu ve kesinliğinden dolayı Taronlu Stephan'ın *Tarihidir* (Bournoutian, 1993: 113–114).

Gerek Ermeni kaynaklarında gerekse Bizans kaynaklarında Bagratuni hanedanının akıbeti hakkında 1041'den sonrası için yeterince bilgi yoktur. IV. Aşot'un oğlu II. Gagik 1045'lere kadar Ani'yi elinde tutmuşsa da Bizans bu tarihte Ani'yi ele geçirmiştir. Ani, İberia themasının önceki strategos'u olan bir Bizans valisi tarafından teslim alınmasına rağmen kısa bir süre sonra Katakalon Kekaumenos adında Bizans ordusunda görev yapan bir Ermeni

generale teslim edildi. Böylece II. Gagik'in krallığının toprakları İberia themasına bağlandı. Bu themanın başkenti Karin'den Ani'ye taşındı. Artık bu thema "İberia ve Armenia" ya da "İberia ve Ani" adıyla anılmaya başlandı. Bu arada Kars Bagratuni kralı Gagik-Abas yirmi yılı aşkın bir süreden beri başarılı bir şekilde kendi bölgesinde hakimiyetini sürdürüyordu. Ancak 1064'te Ani'nin Selçukluların eline geçmesinden sonra Gagik-Abas Bizans'a şehrini vermeye mecbur kaldı. Böylece Kars-Bagruti krallığı bölgesi de İberia ve Armenia themasına dahil edildi. Ancak bu ilhakin, Selçukluların 1065'te Kars'ı ele geçirmesiyle Bizans imparatorluğuna pek bir katkısı olmamıştır (Garsaïan, 1997: 192–192).

1047'de Malatya, Taronlu Tornik'den veraset yoluyla Bizans'a bağlandı. Vaspurakan ve Taron eyaletleri ise 1051'de birleştirildi ve Mezopotamya dükalığı adı altında Magister Gregory'e verildi. Bagratuni hanedanı döneminde Ermeni krallığı eğitim, sanat, mimari, dini hayat yönünden önemli ölçüde gelişmişti. Bu gelişmenin etkenlerine bakıldığında ise dönemin ekonomisindeki büyümenin etkisi görülebilir (Redgate, 1998: 228).

I. Justinianus (527–565)'tan Konstantinos Monomakhos'a kadar Bizans'ın Ermenilere karşı siyaseti, Armenia'yı Ermenilerden arındırma olarak nitelendirilebilir. Bizans bu politikasını tam olarak başaramadıysa da, yerel hanedanları, derebey ailelerini, Ermeni askeri aristokrasisini ve nihayetinde Armenia'nın büyük politik kadrolarını ülkeden uzaklaştırmayı başarmıştı (Grousset, 2005: 572). X. yüzyılın güçlü ve kabiliyetli imparatorları zamanında Bizans, Armenia'daki Ermeni hanedanlarını ortadan kaldırmış ve sınırlarını Doğu'ya doğru genişletmişti. Bizans, Armenia'yı ilhak ederken buradaki toprak aristokrasisini Kilikya ve Kapadokya bölgesine topluca göç ettirip bu bölgeye İmparatorluğun başka bölgelerinden getirdiği halkı iskan ettirmişti (Tezcan, 2007: 426).

Özellikle Kapadokya bölgesine yerleştirilen Ermeni asilzadeleri Malazgirt savaşı sonrasında kadar orada Bizans'a bağlı vassalar şeklinde varlıklarını korudular. Yaklaşık olarak bin yıldan beri İmparatorluğun her yerinde Ermeni nüfusu önemli bir yer teşkil etmesine rağmen Bizans'ın uyguladığı göç politikasıyla Kapadokya bölgesinde Ermenilerin sayısı oldukça artmıştı. Bu bölgede Arzuniler, Larisa, Abara (Emerli), Divriği ve Zamintia (Tzamandos) gibi aşağı Kapadokya'nın merkezlerini, Kayserinin geniş ormanlarını 912 de kurulan Sebasteia themasının neredeyse tamamını ellerinde tutuyorlardı. Karanlı Bagratuni Gagik ise (1041/2-1045) Komana Pontika, Larisa, Develi ve Tokatı Arzunilerin, Kayseri'yi de Anili Gagik'in elinden aldı. Türklerin batıya ilerleyişi karşısında 1057'de Malatya,

1059'da Sivas, 1067'de Kayseri 1068'de Niksar, Türklerin eline geçti. Bu belirttiğimiz coğrafya daha sonra Norman şeflerinin isyan ettiği bölge olması sebebiyle oldukça önemlidir. Kuşkusuz Norman şefler bu bölgede isyan ederken Ermenilerin desteğini de almışlardı (Hewsen, 2001: 126).

Bizans'ın Ermenileri göçe tabi tutup Anadolu içlerine kadar sürmesi karşısında Türkler, Anadolu'ya geldiklerinde karşılarında savunucularından yoksun bırakılmış bir ülke, doğal liderlerini ve askeri sınıfını kaybettiği için başsız kalmış, yolunu yönünü şaşırılmış bir topluluk buldular. Bizans, Ermenileri mülksüzleştirerek, göçe zorlayarak, Armenia'yı Türk fethine mahkum etmiş oluyordu (Grousset, 2005: 572),

1071'den sonra Armenia Selçuklular tarafından, önceden Bizans'ın elinde olan bazı bölgeler ise Ermeniler tarafından kontrol edilmeye başlandı. Ermenilerin kontrolünde göze çarpan isim ise kuşkusuz Filaretos idi. Filaretos ilk olarak *stratiotes* olarak 1072–1086 yılları arasında Kilikya ve Kuzey Suriye'yi etkin bir biçimde yöneten Sophene krallığında Romanopolis'de¹¹ görev yaptı. Filaretos, iki düşmanının, Sasonlu Tornik ve Anili Gagik'in ölümünde etkin şekilde rol oynadı. Diğer düşmanları ise, Arzruni kardeşler Atom ve Abusahl, Karanlı Gagik'in 1069 yılında ölümünden kısa bir süre sonra hayatlarını kaybettiler. Filaretos 1077'de Urfa'yı, daha sonra da Malatya'yı ele geçirmiş ve bu şehirlere Ermeni göçmenler getirmiştir. 1093'te Armenia'nın yaklaşık olarak üçte birini teşkil eden, Gregory Magister'in oğlu Armenia valisi Vasak'ın ordusu tarafından Antakya, Filaretos'a verildi (Redgate, 2000: 255).

II. Tigran (MÖ 95-MÖ 55)'in döneminden itibaren Kilikya'da hakim olamayan Ermeniler XI. yüzyılda bu bölgede yeniden Ermeni üstünlüğü sağladılar. XI. yüzyıl Selçukluların Anadolu'da ilerleyişi ve Armenia'da Bagratuni krallığının yıkılmasının ardından Bizans yöneticilerinin Ermenileri, Batı'ya doğru zorla ya da gönüllü göçünün ardından bu bölgede Ermenilerin nüfusu artmıştı. 1071 Malazgirt Savaşında, Selçukluların karşısında mağlup olan Bizans ordusunda görev yapan Ermeni general Filaretos bu durumu fırsat bilerek Maraş'ta kısa süre yaşayacak olan bir Ermeni devleti kurmuştu. Filaretos bölgede kalıcı bir egemenliği koruyamamasına rağmen, Kilikya'ya Ermeni ailelerinin göçü ile XI. yüzyılda asil Ruben ve oğlu I. Konstantin (1095–1102) yönetiminde bir prenslik ya da

¹¹ Palu/Elazığ.

baronluk, XII. yüzyılın sonunda ise I. Levon (1197–1219) yönetiminde bir Ermeni krallığının kurulmasına neden olmuştur (Hovannisian, 2008: 1–2).

Bizans'ın siyasi ve sosyal hayatına bakıldığında Ermenilerin özellikle IX-XI. yüzyıllarda askeri ve yönetimdeki faaliyetleriyle dikkat çektikleri görülmektedir. Özellikle Bizans tahtına I. Basil'in geçmesiyle Bizans İmparatorluğundaki Ermenilerin sayısı arttı. Tabii ki bu sayının artışında Bizans'ın doğuya karşı uyguladığı fetih politikasının etkisi büyüktü. XI. yüzyılda yabancı ücretli askerleri Bizans ordusunda kullanan imparatorlar, Ermeni generalleri de özellikle Doğu'da Türk ilerleyişine karşı kullanmıştır (Charanis, 1993: 34).

1.4.3. SELÇUKLULAR

X. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya başlayan Türk göçleri XI. yüzyılda hız kazandı. Anadolu'nun Türk yurdu olması açısından bakıldığında Selçuklular bu yüzyıl içerisinde önemli başarılar elde etti. Anadolu'ya gelen Normanlar hem Bizans ordusundaki görevleriyle hem de Bizans'a karşı isyanlarıyla zaman zaman Türklerle karşılaştılar. İleride asi Norman liderlerinin faaliyetleri incelenirken olayların daha iyi anlaşılması için burada kısaca Selçuklular hakkında bilgi vermekte fayda vardır.

Türkler, Abbasi Hilafeti ordularında görev yaptıkları dönemde Anadolu'ya askeri seferlerde bulunmuşlar ancak kalıcı bir başarı elde edememişlerdi. X. yüzyıldan itibaren Abbasi Halifeliği zayıflamış, bu sırada Horasan ve Maverâünnehir bölgesinde ortaya çıkan Selçuklu beyleri ise Anadolu'ya yönelik fetih faaliyetlere girişmişlerdi (Turan, 2004: 44–45). XI. yüzyılın ilk yarısında Tuğrul (990–1063) ve Çağrı Beyler (990–1060)'in Anadolu'ya sistemli seferleri sonucu kısa sürede Doğu Anadolu, Selçukluların eline geçti. Bu sırada Karahanlı ve Gazneli devletlerinin daimi takipleri ile sıkışan, yersiz ve yurtsuz kalan Selçuklu Türkmenleri, zorlandıkça Anadolu hudutlarını aşıyor, Bizans ordularının mukabelelerine uğrayınca da tekrar Azerbaycan'a ve İran'a dönüyorlardı, fakat oralarda da barınamıyorlar, böylece daimi bir hayat mücadelesi ve savaş hayatı geçiriyorlardı (Sevim ve Merçil 1995: 15–17).

Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in ölümünden sonra *Horasan Genel Valisi* olan Alp Arslan (1064–1072) devlet yönetiminde gerekli istikrarı yakaladıktan sonra devletin fetih

politikalarına uygun olarak Anadolu'ya yöneldi. Selçuklu emir ve Türkmen beyleriyle Anadolu'ya giren Sultan Alp Arslan kısa sürede önemli başarılar elde etti (Sevim, 2000: 65–66). Bizans'ın kuvvetli imparatoru II. Basil, Doğu sınırını emniyete almak ve İslam ülkelerine doğru genişlemek siyasetiyle küçük Ermeni krallık ve prensliklerini kaldırarak mühim bir Ermeni nüfusunu Orta Anadolu'ya ve Sivas'a nakletti. Böylece Bizans İmparatorluğu'nun sınırları Azerbaycan ve Kafkasya'ya kadar ulaştı. Bu durum Selçuklular ile Bizans'ı komşu yapıyor ve karşılaştırıyordu. İmparator Konstantin 1042–1055 yıllarında aynı siyaset ile Oğuz akınlarına karşı harekete geçti. Ancak Selçuklu Beylerinin önderliğindeki Selçuklu akınlarına karşı Bizans'ın gücü yetersizdi (Sevim ve Merçil, 1995: 21).

XI. yüzyılın önemli bir gücü olan Mısır-Fatımî halifeliğin Kuzey Suriye'de de etkin olmasına rağmen, Alp Arslan, Mısır'ı Büyük Selçuklu topraklarına katmak için Azerbaycan üzerinden Doğu Anadolu'ya yöneldi. XI. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Selçuklular Anadolu'da Bizans için büyük bir problem olarak görünüyordu. Bu sırada Kuzey Suriye'de fetih hareketlerine devam eden Alp Arslan karşısında Bizans imparatoru Diogenes, Doğu'ya yöneldi. Bizans imparatorunun kendisi üzerine sefere çıktığını öğrenen Alp Arslan da Diyarbakir üzerinden Ahlat'a yöneldi. 1071 tarihinde Malazgirt'te gerçekleşen savaşta Bizans ordusu ve imparatoru büyük bir yenilgi yaşadı. Selçuklu ordusu kazandığı bu büyük zaferle Anadolu'nun Türkleşme süreci hızlandı. (Sevim, 2000: 72–80).

Malazgirt Zaferi sonrasında Alp Arslan Erzurum bölgesini Saltuk Beye, Mardin ve Harput bölgesini Artuk Beye, Sivas, Tokat, Amasya, Kayseri bölgesini Danişmend Gazi (1080–1104)'ye Anadolu'nun Türkleşmesi için ikta olarak vermişti. Selçuklu emirleri ve Türkmen beylerinin Anadolu içlerine ve kuzey Suriye'ye olan fetihleri aralıksız devam etti. Artık XI. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Anadolu'da Türkler önemli bir güç olmuştu.

İKİNCİ BÖLÜM

2. XI. YÜZYILDA NORMANLAR'IN ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ

2.1. MALAZGİRT SAVAŞI ÖNCESİ ANADOLU'DAKİ NORMAN ŞEFLERİ VE ONLARIN FAALİYETLERİ

IX. yüzyıldan başlayarak Avrupa'da genişleme politikası izleyen Normanlar, XI. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise Anadolu'da prenslik kuracak kadar ilerlediler. Normanların Anadolu'ya ilk olarak geliş amaçları ise ticari, politik, dini olmakla birlikte Bizans ordusunda imparatorluğun düşmanlarına karşı ücret karşılığında savaşarak askeri hizmette bulunmaktı. XI. yüzyılda Bizans siyasi, askeri, ekonomik yönden gerilemiş, Anadolu'da ve Avrupa'da toprak kaybetmişti. İmparatorluğun eski gücüne kavuşması için Bizans yöneticileri çareyi orduyu ıslah etmekte buldular. Bu sebeple ücretli asker olarak Normanlar büyük kitleler halinde Anadolu'ya geldiler. XI. yüzyılda Bizans imparatorları bir taraftan Anadolu'da Armenya topraklarını imparatorluğa dahil etmeye çalışırken diğer taraftan da Anadolu'da gittikçe güçlenen Selçuklu Türkleriyle mücadele ediyorlardı. Bu sırada Ermeniler ise Türklere ve Bizans'a karşı mücadele ederek hayatta kalmaya çalışıyor ve her fırsatı değerlendirerek kaybettikleri toprakları geri alıyorlardı. Normanlar, özellikle Doğu'da Bizans için büyük bir problem olan Türklere karşı Bizans yöneticileri tarafından Anadolu'ya sevk edilmişlerdi.

XI. yüzyıl Anadolu'sunun siyasi sosyal yapısını çizmeye çalışırken Malazgirt Savaşı öncesindeki olaylara kısaca değinildi. Burada da aynı gelişmeler tekrar edilmemeye çalışılarak, Türk ve dünya tarihi açısından çok önemli sonuçlar doğurmuş olan Malazgirt savaşı öncesinde, Bizans'ın içinde bulunduğu güç durumdan dolayı Anadolu'ya getirttiği ücretli askerlerden olan Norman şeflerinin Anadolu'da gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler incelenecektir. 1071 tarihinden önce Anadolu'ya gelen iki önemli şeften birincisi Hervé Frankopoulos (?-1063), ikinci olarak inceleyeceğimiz Norman lideri ise Robert Crispin (?-1073)'dir. Bu Norman şefinin Bizans'a karşı 1069'da gerçekleştirdiği isyan, kendisinin 1073 tarihinde ölmesine rağmen Malazgirt Savaşı öncesi gelişmeleriyle birlikte incelenecektir.

1068’de Bizans imparatoru olan Romanos Diogenes Kapadokya’da geniş toprakları olan köklü bir aileden gelmekteydi. Bizans tahtına geçmeden önce Sofya valisi olarak Peçenek ve Bulgar saldırıları karşısında bazı başarılar elde etti. Hükümdarlığı döneminde ise çalışkan bir yönetici ve cesur bir asker olarak görünmekteydi. Bu dönemde Selçuklu Türklerinin tehdidinin farkında olan Diogenes, yönünü imparatorluğun doğu sınırına çevirdi. Çünkü o imparatorluğun geleceğinin Selçuklular karşısında alınacak zafere bağlı olduğunu çok iyi biliyordu (Norwich, 1993: 344–345).

2.1.1. HERVÉ FRANKOPOULOS (?-1063)

Ele alınan bu çalışmada incelenecek ilk Norman şefi Hervé Frankopoulus (“Genç Frank” ya da “ Frankın oğlu”)’dur. Rumlarca Erbeios Phrangopoulos/Frenkoğlu Erveios diye tanımlanmaktadır (Umar, 2008b: 48). Asi Norman komutanının hayatı hakkında kaynaklarda bilgi olmaması sebebiyle ancak Hervé’nin ilk olarak Sicilya’da görünmesi ve devamında Anadolu’daki faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.

1038’in yaz başlangıcında George Maniakes öncülüğünde bir ordu Bizans imparatoru tarafından deniz seferleri için Sicilya’ya gönderildi. Ordu pek çok millettten oluşuyordu ve olağanüstü şekilde büyüktü. Vareglerin askeri birliği ise en güçlü gruptu. Onları Lombardlar ve İtalyanların zayıf grupları takip ediyordu. Bu arada önemli diğer bir grup ise kuşkusuz Bulgarlar ve Greklerden oluşuyordu. Araplara yönelik yapılan bu seferin ilk durağı Salerno idi. Bizans generali buraya geldiğinde ona yardım edecek genç bir prens buldu. Başiboş, yağmacı ve disiplinsiz Norman maceraperestleri Bizans askeri gücüne bağlandı. Böylece büyük ödüller karşılığında üç yüz genç ve inatçı Norman, İtalyan ve Lombardla Sicilya’ya doğru yola çıktı. Kaçınılmaz bir şekilde bu sayının içinde Hauteville ailesinin bireyleri de vardı (Norwich, 1967: 47–49). Bu olay Normanların resmi olarak Bizans ordusunda ilk kez yer aldıkları savaştı. Hervé’nin ilk olarak Bizans ordusunda yer alması da bu tarihe tekabül eder.

Hervé’nin de içinde bulunduğu Norman ücretli askerlerinin Bizans askeri gücüne nasıl katıldıkları konusunda iki ihtimal vardır. Birincisi, Maniakes’in, Sicilya çıkartmasından sonra kendi ordusu için onları kiralayarak imparatorluk merkezine getirdiği, ikincisi ise güney İtalya’da nüfuzlu kişilerden biri olan Argyros’un birliği altında bir süre hizmet ettikten sonra Normanların Bizans’a geldikleridir. Çok büyük ihtimalle Hervé, Maniakes’in Bizans’a karşı

giriştiği ayaklanmada (1042/43) ve bu ayaklanmadan sonra da Bizans ordusunda yer almıştı (Simpson, 2000: 185). Norman şefi yaklaşık 500 kişiden oluşan birliğiyle Bizans başkentine vardı (Ciggaar, 1987: 46).

Bizans kaynaklarına göre Hervé'nin ismi ilk olarak Bizans imparatoru IX. Konstantin Monomakhos döneminde geçmektedir. Monomakhos döneminde, Anadolu'da ve Trakya'da sürekli isyanlar oluyordu. Bu zayıf ortamda bir taraftan Peçenekler Hemus'u geçerek Trakya'ya saldırıyorlar, diğer taraftan da Selçuklu Türkleri Anadolu sınırlarındaki *themaları* fethederek Bizans'a zarar veriyorlardı. Yine bu dönemde Adriyatik'in batısındaki son Bizans toprağı olan Langobardia theması da Bizans'ın elinden çıkmıştı (Schlumberger, 1881: 292; Oman, 1908: 247).

1043'ten itibaren ticaretteki çöküşün etkisiyle imkanlar ve gelirler Peçeneklerin büyük küteller halinde Bizans İmparatorluğuna göç etmelerine sebep oldu. Bizanslılar, Peçenekleri Bulgaristan'daki boş yerlere yerleştirirken, özellikle Anadolu'daki Selçuklulalara karşı onlardan asker almak niyetiyle hareket etmişlerdi. Bu durumun bir örneği ise kuşkusuz, 1049'da Selçuklu hücumu karşısında imparator Konstantin Monomakhos'un Peçeneklerden 15.000 atlı asker toplayarak Anadolu üzerine göndermesidir. Ne yazık ki Monomakhos planlarında yanıldı. Peçenekler kavimdaşlarına saldırarak yerde Rumeliye yönelerek yandaşlarına katıldılar. Peçenekleri, Bulgaristan'da yerleştirmek, çiftçi yapmak, devlet hazinesine vergi orduya asker temin etmek Selçuklu tehlikesine set çekmek için kullanmayı düşünen Bizans'ın planları suya düşmüştü. Bizans imparatoru Peçeneklerin, devletin düşmanı olarak Balkan ve Tuna vilayetlerinde büyük tehlike yaratacaklarından şüpheleniyordu. Bu durumda Peçenekler arasındaki ortamdan faydalanarak kendisine yandaş bulmuşlardı (Kurat, 1937: 136 vd).

Bu dönemde Peçenekler'in en büyük lideri Turak ile onun astı olan Gegen arasında bir kavga patlak verdi. Yaklaşık 20.000 Peçenek Tuna nehrini geçip Gegen'in liderliğinde Bizans hizmetine girerek Hıristiyan oldu. Bizans imparatoru, Gegen'e *patrikos* rütbesi ve Tuna nehri üzerinde üç tane *castra*¹² verdi. Bu durum Turak'ı kıskırttı. Sonraki kış çok soğuk havanın etkisiyle donan Tuna nehri üzerinden başka bir 100.000 kişilik Peçenek grubuyla geçen Turak 1047'de imparatorluk sahasına saldırdı. Peçenekler arasında güçlü bir salgın hastalık

¹² Latince bir kelime olan *castra* (tekili castrum), Antik Roma'da askeri savunma amaçlı olarak etrafı çevrilmiş araziler veya binalar için kullanılmış bir isimdir.

çıkmadan önce, onlar Niş'ten Sofya'ya kadar her yere saldırdılar ve ele geçirdikleri bölgede yerleştiler. Bu dönemde Doğu'da Selçuklu Türkleri de Bizans topraklarına girdiği için imparator asıl orduyu Anadolu'ya sevk etmişti. Trakya'daki boşluktan yararlanan Peçenekler Boğaz'a kadar ilerlediler. İlk başta İmparatora bağlı olan Gegen'in kuvvetleri daha sonra Turak'ın başlatmış olduğu isyana katıldı. Edirne dükü Konstantin Arianites, Turak'ın ordusunu yenilgiye uğratmasına rağmen, İmparator, onları öldürmemiş veya sınır dışı etmemiş, aksine, onları daha sonra ücretli asker olarak kullanabilmek için Sofya'nın kuzeybatısına yerleştirmişti (Treadgold, 1997: 593; Stephenson, 2008; 674).

Bu yenilginin üzerine imparator Monomakhos, Nikephoros Eunuch¹³ komutasında güçlü bir ordu toplayarak Peçenekler üzerine gönderdi. Bu ordunun sağ kanadını bir grup Norman birliğinin başı olarak Hervé, diğer kolunu ise Katakalon Kekaumenos yönetiyordu. İmparatorluk ordusu Hemus'u geçerek Tuna üzerindeki Demir Kapı'dan "Hundred Hills" denilen bölgeye sevk edildi. Bu ordu tamamıyla bir felakete uğradı, sadece Katakalon ve kuvvetleri bir süre daha Peçeneklere karşı direndi. Mücadelenin bu kısmında kaynaklar Hervé hakkında daha fazla bilgi vermemekte, hatta 1051'e kadar susmaktadırlar (Schlumberger, 1881: 292).

Peçeneklerin saldırısı Bizans için iyi bir şekilde sonuçlanmadı. Bizans kuvvetleri savaşın ortasında kaçmış, sadece Kekaumenos savaş meydanında cesurca kalmıştı. Hervé'nin de bu kaçan kişiler arasında olduğu tahmin ediliyor. Bu savaşta Hervé'nin hareketleri tam olarak belirtilmemesine rağmen 1050'lerde Frank ordusunun lideri olarak onun görevine devam ettiği ve Bizans ordusunda önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Simpson, 2000: 186).

Tahmin edildiği üzere 1040–1049 tarihleri arasında Hervé, Bizans İmparatorluğu'nun hizmetine girmiş ve Peçeneklerle yapılan mücadelenin ardından kuvvetlerinin büyük bir kısmını imparatorluğun doğusuna, Türk akınlarını etkisizleştirmek için göndermişti. Bu tahmin, Hervé'nin doğudaki kalıcı yerleşim yeri olarak, Armeniakon temasında Van gölü yakınındaki Dagarabe'de olması gerçeğiyle güçlendirilebilir. Hervé'nin bu dönemde Bizans ordusunda sahip olduğu pozisyondan yola çıkılarak bir askeri alayın yönetiminin kendisine verilecek kadar konumunun önemli olduğu tahmin edilebilir. Hervé 1049 yılında Normanların lideriydi. Bu dönemde Hervé'nin komutanlığındaki askerlerin sayısını tam olarak

¹³ Eunuch: harem ağası. Hakkında çok fazla bilgi olmayan Nikephoros Bryennios Eunuch ise daha sonra VII. Mikhail Dukas(1077/78)'in tahtına göz koyacak olan yaşlı Nikephoros Bryennios'un babasıdır.

bilinmemesine rağmen Bizans ordusunun sol kanadını oluşturdıklarına göre onların azımsanmayacak kadar çok olduğu tahmin edilebilir (Simpson, 2000: 185).

1055’de IX. Konstantin Monomakhos’un ölümünden sonra Bizans’ta *ihthiyar* ya da *stratiotikos* unvanlarıyla anılan VI. Mikhail (1056–1057) imparator oldu. Onun imparator oluşu sivil partinin tam bir zaferi oldu. Bu dönemde memurlar durmadan terfi ediyordu. Özellikle senatörler şeref unvanı ve bağış yağmuruna tutuluyordu (Ostrogorsky, 1995: 313). Bu durumdan Hervé de yararlanmak istedi ve imparatorun *magistor* unvanını talep etti. Bizans imparatoru VI. Mikhail tarafından bu istek küçümsenerek reddedildi. Bunun üzerine Hervé bulunduğu görevden ayrılarak Armenia’ya doğru yola çıktı ve en ufak bir kuşkusu olmaksızın Bizans’a karşı mücadele içinde olan bir grup Türk ile ittifak yaptı. Daha sonra ise Hervé’nin amacına ulaştığı, ona ait bir mühür üzerinde Doğu’nun *magistor*, *vestes* ve *stratelates*’i olarak betimlenmesiyle anlaşılmaktadır (Kazdhan, 2001: 92; Kindlimann, 1969: 28). Armeniakon teması, Gürcü memleketi ve Trabzon bölgesinde pek çok Norman bulunuyordu. 1057’de beş doğu sınır birliğinin ikisi Normanlardan oluşuyordu. Onların ana merkezi Malatya’ydı. Antakya dukalığının hakimiyetindeki Urfa (Edessa) da onların güneydeki ikinci yerleşim yeri idi (Gravett ve Nicolle, 2006: 61). Skylitzes (Synopsis 23.4) eserinde Bizans imparatoru Mikhail’in talebi karşısında onu nasıl reddettiğini şöyle dile getirmiştir:

Hervé imparatorun *magister* unvanını istediğinde imparator onu sadece bir cevapla reddetmemişti. Aynı zamanda küçümseyerek hor görmüş ve kovmuştu. Bu durum imparatorun nasıl uyumsuz ve emsalsiz olduğunu ve arzularının neyle ilgili olduğunu göstermekteydi. Oysa gerçek bir barbar olan Hervé’nin kızgınlığıyla gururunu yenmesi tamamıyla imkânsızdı... Hervé’nin tek düşüncesi kim ona saldırırsa ondan intikamını almaktı. Hervé kendi mülküne gitmek için izin istedi ve imparatora veda ederek acilen şehirden ayrıldı. O doğuyu geçerek Armeniakon temasındaki kendi mülküne, Dagarabe’ye doğru devam etti. Hervé bu bölgede kışladı.

Bu paragraftan, Hervé’ye Armeniakon temasında mülk verildiğine göre kendisinin orduda yüksek bir mevkisi olduğu çıkartılabilir. Fakat yine de bu dönemde onun sürekli bir kumandan olarak hakimiyeti altında bir askeri birliği yoktu. Bu yüzden Norman liderin Bizans’a karşı Türk emiri Samuk¹⁴ ile ittifak yapması sürpriz olmamıştır (Simpson, 2000: 186).

¹⁴ Bizans kaynaklarında Samuk/Samukh şeklinde geçen Türk emirinin Sunduk (veya Saltuk) Bey olduğu tahmin ediliyor. Bu isim ‘Sundak’ ve ‘Sunduk’ diye okunmakta ve ‘takdim edilmiş, sunulmuş’ anlamına gelmektedir (Tülücü, 1999: 271, 272, dn. 8).

VI. Mikhail'in askeri kesime karşı tutumundan rahatsız olan Anadolu'daki askerler 1057 Martında merkeze giderek imparatorlardan kendilerine yüksek rütbeli vermesini istediler. İmparatorun bu isteği reddetmesi üzerine İmparatora karşı isyan etmek için bu askerler gizli bir anlaşma yaparak İsak Komnenos'u¹⁵ yapılacak isyanın lideri seçtiler. Muhafifler Haziran ayında Kastamonu'da İsak Komnenos'un çevresinde toplanarak isyana başladılar. Anadolu'da İsak Komnenos'un isyanını duyan pek çok kişi ona katıldı. Bu sırada Anadolu'da bulunan Hervé ise bu isyana katılmadı. İsak Komnenos başarılı oldu ve 1057'de Bizans tahtına geçti (Inoue, 1993: 167–168).

Sultan Tuğrul'un Anadolu'yu terk etmesinden sonra onun emriyle bu bölgede Selçuklu kumandanlarının kuvvetleri fetih hareketlerine devam ettiler. Beraberinde kalabalık bir Türkmen kuvveti olduğu halde, Azerbaycan ve Anadolu sınır boylarına gelen Çağrı Bey'in oğlu Yakuti, Anadolu'ya akınlara başladı. Yakuti'nin emirlerinden olan Samuk 1057 yılında, Doğu Anadolu'ya sürekli ve başarılı akınlar yaptı. Bu esnada Bizans imparatoru, Nikephoros Bryennios'u Kapadokya valisi olarak atayarak, Makedonya kuvvetlerinin başına tam yetkili kişi olarak görevlendirip Doğu'ya Selçuklu Türkleri üzerine gönderdi. Orta halli bir aileden gelen Samuk savaşta oldukça cesurdu. O, Selçukluların ikinci kez Bizans topraklarına saldırdığında sultanıyla birlikte savaşmış; İran'a döndükten sonra ise üç yüz askerle birlikte Büyük Armenia ovalarında ve platolarında keşif seferlerine çıkarak, faaliyetlerine devam etmişti. Kendisine karşı gönderilen Bizans generali Nikephoros Bryennios'un çabaları, Samuk'un harekâtını durdurmaya yeterli olmadı ve Türk emriyle yaptığı bütün çarpışmalarda yenilgiye uğramaktan kurtulamadı (Tülücü, 1999: 272–273; Skylitzes: 23.3; Sümer, 1975: 202–203).

Hervé'yi Türk emiri Samukla ittifak yapmaya iten önemli sebep kuşkusuz Bizans yöneticilerinden intikam alma fikriydi. Hervé, Bizans generallerinin hükümete karşı bir komplo hazırladıklarından habersizdi. Büyük ihtimalle Bizanslı generaller Hervé'yi kendi planlarına dahil edecek kadar ona güvenmiyorlardı. Hervé'nin isyanı, İsak Komnenos'un isyanı gibi önceden tasarlanmış bir başkaldırı değildi. O, kırılan gururunu onarmak için bu

¹⁵ VI. Mikhail imparator olduktan sonra İsak Komnenos ve Katakalon Kekaumenos'un başkanlığındaki heyeti huzuruna kabul etmedi. Bunun üzerine geri çevrilen askeri kesim, Paflaganyo'da İsak Komnenos imparator ilan etti. Kısa süre sonra Anadolu halkı da bu isyana destek verdi. VI. Mikhail'in ordusunu yenilgiye uğratan İsak Komnenos karşısında imparator rakibiyle müzakereye girişmek zorunda kaldı. Komnenos'a *caesar* unvanı ve veliahtlık teklifinde bulundu. Bu sefer İstanbul'daki muhalif parti de ayaklanarak, İsak Komnenos'u destekledi. Bu mücadelede kesin sonucu sağlayan kilise oldu. 1057'de İsak Komnenos imparator oldu (Ostrogorsky, 1995: 313).

isyani gerçekleştirdi. Bu durum onun askeri bir güç toplamak için aceleyle merkezden ayrılmasıyla doğrulanabilir. Hervé kızgınlığını yatıştıramamış, belki de daha çok mizacındaki hırslarını sınırlandıramamıştı (Simpson, 2000: 186).

Bu yüzden iki komutan Bizans sınırını geçerek imparatorluk topraklarında baskınlara başladılar, ancak iki taraf içinde kısa süre önce başlayan karşılıklı şüpheler bu kısa ömürlü ittifakın bitmesine neden oldu. İki komutanın ordusunun Ahlat'ta kamp kurdukları dönemde Samuk, Hervé'ye karşı harekate geçti, bu atağın sürpriz olmadığı, Samuk'un askerlerinin hazırlıklı olmasından anlaşılıyor. Bu savaşta Franklar, Türkler karşısında yenilmesine rağmen Samuk'un ihanetine maruz kalan Norman komutanı, Ahlat emiri Ebu Nasır kaçırdı. Bu olayın devamında Ebu Nasır, Bizans imparatoruna not göndererek asi komutanın tutsak olarak kendisinde olduğunu bildirdi. Skylitzes (Synopsis 23.4)'in eserinde Hervé'nin Türkler tarafından nasıl tutsak edildiğini detaylı şekilde bulabiliriz:

Hervé ile Samuk'un ittifakı kısa sürdü, Franklar ve Türkler arasında bir münakaşa vardı, bu anlaşmazlık da onları karşı karşıya getirdi. Bu arada Samuk ittifaka numaradan uydu fakat Hervé de Samuk'tan şüpheleniyordu. Hervé ani bir ataktan şüphelendiği için askerlerine silahlarıyla birlikte yatmalarını söyledi. Onları uyumamaları konusunda da uyardı. Bütün bunları yaparken Hervé, Samuk'a karşı da oldukça ihtiyatlıydı. O sadece bir süreden beri Samuk'un baskı altındaki amaçlarını ne zaman ortaya çıkaracağını bekliyordu. Yeterince güvenli gün geldiğinde Samuk tüm Türkleri silahlandırdı ve Franklar yemek yerken onlara saldırdı. Fakat kumandanlarının buyruklarına sadık olan Franklar hazır vaziyette bulunan atlarına binerek yola koyulmuşlardı. Franklar durumun farkına varır varmaz, eyerlerine binip Türkler'e karşı saldırıya geçmişlerdi. Şiddetli bir mücadelenin ardından Türkler bozguna uğradılar. Onların büyük bir kısmı yayan ve silahsız olarak Ahlat'a sığındı. Hervé onları takipten Franklarla döndükten sonra onların karargâhına sığınmaya karar verdi. Fakat Franklar Hervé'ye karşı geldiler ve Ahlat'a girdiler. Orada Emirle güvenlikleri için sözlü bir anlaşma yaptılar ve savaşın pisliklerinden temizlenmek için banyo yapıp biraz dinlenmek istediler. Hervé askerlerine bu konuda ısrar etmemelerini söyledi; Türkler pek çok Hristiyan'ın sonunu getirebilecek ise bunu iman için yapabileceklerini, ecnebi olan bir inancın ve halkın yaptıkları yeminden kuşkusuz Türklerin vazgeçebilecekleri belirtti. Fakat söyledikleri kimsenin dikkatini çekmedi, hepsi aynı fikirdeydi Hervé'nin askerlerine göre sorgusuz sualsiz şehre girmeliydiler. Hervé de kampı bırakarak onlarla gitti. Ancak öncelikle tanrıya pek çok dua etti. Hervé'nin sürekli uyarıları üzerine askerler iki ellerine de silah aldılar. Komutanlarının ikazlarına aldırış etmeden şehre giren Franklar yıkandılar, içtiler ve eğlediler. Bu arada Emir Ebu Nasır, Samuk ile bir toplantı yaparak şehirde hancı olarak çalışan İranlılarla anlaşmış ve misafirlerin eğlencesi bitip uykuya daldıkları vakit Ahlat emiri bir işaretle onları tutuklatıp bağlatmıştır. Frankların bir kısmı hemencecik katledildi, bir kısmı yakalandı. Diğerleri ise kendilerini kalenin dışına attılar ve hayatlarını kurtardılar. Herve ise yakalanıp prangalara vuruldu. Emir bu başarısını İmparatora bildirdi.

Hervé'nin isyanının bastırılmasından sonraki Normanların müteakip kaderi hakkında Bizans kaynakları tekrar sessiz kalıyor. Daha sonra onun ismi 1063'de Urfalı Mateos'un

eserinde görülüyor. Görünüşü bakılırsa Hervé 1057–1063 tarihleri arasında Bizans askeri gücüne imparator X. Dukas için yeniden girmişti. Hervé Anadolu’da Türklere karşı yapılan bir saldırıda Bizans ordusunun generali olarak atandı. Urfalı Mateos, eserinde (1993: 99–100) olayları şöyle anlatmaktadır:

Tüm bu felaket olaylarından sonra korkunç haberlerin imparator Dukas’a ulaşmasından bahsedelim. İmparator orduyu toplayarak Francopoulos adındaki meşhur bir ileri geleni general olarak pek çok askerle T’lxum (Tilkhum) bölgesine gönderdi. Büyük bir güçle bu ordu Tilkhum’a vardı. Savaşlarda cesurluğu ve gücüyle ünlenmiş Davatanos adındaki Edessa dükü de ordusunu bir araya topladı. Edessa, Gargar ve Hısn-ı Mansur’dan topladığı orduyla Müslümanlar üzerine onların kanını akıtıp Hristiyanların öcünü almak için hareket etti. Ordusuyla birlikte Tilkhum ovasında kamp kurdu. Onun askerleri orada yer alan kıyımın büyüklüğünü görünce çok ağladılar. Türk ordusu Romalı (Bizans) askerlerin geldiğini öğrenince İran’a kaçtı. Sonra Davatanos bir aslan gibi Müslümanlara kükredi ve Amid’e saldırdı. Özellikle bu dönemde saldırmasının sebebi şehir halkının Nasır-ad-Daulah’ın [Nasır’üd-devle] oğlu büyük emir Sai’d-ad-Daulah’ı [Sai’d-devle] zehirleyip öldürmesiydi. Şehir halkı Romalı askerlerin geldiğini öğrenince on bin dahekan gizlice Francopoulos’a gönderdiler. Bu yüzden Francopoulos gizlice Müslümanlarla bir anlaşma yaptı. Davatanos bunu duyunca Francopoulos hakaretler yağdırdı. Romalılar Amid’in kapısında “Romalıların kapısı” denilen yere varınca kâfirlerle (Türkler) savaş oldu. Diğer taraftan Francopoulos ordusunda altmış bin süvari olduğu halde çarpışmadan ayrılarak ordusuyla arka tarafta durarak namertçe Davatanos’ı yalnız bıraktı...P’sara vücudunda mızrakla ölü bir vaziyette yatıyorken iki ordu çarpıştı ve bu süreçte Davatanos da öldürüldü. Şehir halkı Davatanos’un öldüğünü öğrenince aynı anda ayaklanarak hücum ettiler. O zaman Davatanos’un ordusundan Tavar adındaki birisi Francopoulos’a gitti ve onu Davatanos’un ölümüne neden olmakla suçladı. Francopoulos bunu duyunca kâfirlerin üzerine atağa geçti ve neredeyse on beş bin kişiyi şehrin kapısında öldürdü. Sonra da Romalıların memleketine döndü.

Urfalı Mateos’un anlattıklarından da anlaşıldığı üzere Hervé, Davatanos’a yaptığı hainlikten ötürü pişman olmuş, onun intikamını Müslümanlardan alabilmek için de tüm gücüyle savaşmıştı. Doğu Anadolu’da Türklerle yaptığı mücadelelerde de başarılı sonuçlar elde etmişti. Ancak kazandığı zaferler Hervé’nin Bizans’a karşı yaptığı bu ikinci ihanetinden hayatını kurtarmaya yetmedi.

Kronikler Bizans imparatorunun Hervé’nin yaptığı eylemleri duyduğunda onu İstanbul’a çağırdığını ve Boğaz’da boğdurarak öldürtüğünü yazar. Urfalı Mateos’dan (1993: 100–101) bu konuda bilgi alınabilir:

Aynı yıl Francapoulos, Erzurum’a gidip orada Tilkhum bölgesini tahrip etmiş olan Türk gücüyle karşılaştı ve iki taraf birbirlerine karşı savaşa tutuştu. Francapoulos onların Yusuf adındaki emirini öldürerek Türk kuvvetinin hepsini katletti. Bununla beraber Francapoulos Türklerin elindeki çok miktardaki ganimeti ve sayısız esiri teslim aldı. İmparator Dukas, Davatanos’un Frankapol’un ihaneti yüzünden öldürülmüş

olduğunu duyunca, onu İstanbul'a çağırdı, boynuna bir taş bağlatıp Akdeniz (Mediterranean denize) attırarak boğdurdu.

Hervé'nin başşehre varıp öldürülmesinin ardından iki nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, Anadolu'da Hervé'nin yapmış olduğu faaliyetler imparatoru yavaşlatmasına rağmen, yine de Bizans imparatoru bazı büyük başarılarına aldırmayarak onu idam ettirmiştir. İkincisi ise Hervé'nin öldürülme şekli Bizans için farklıdır. Normal şartlarda imparator onu hapse attırır ya da gözlerine mil çektirirdi. Ama kaynaklardan öğrenildiği kadarıyla Hervé, boğazda boğularak öldürülmüştü (Simpson, 2000: 187).

Hervé'nin Bizans'a karşı yapmış olduğu isyandan sonra eski konumunu tekrar elde ettiği, kendisine ait bir mührün üzerinde yazan Doğu'nun *magistor*, *vestes* ve *stratelates*'i unvanlarından anlaşılıyor. Hervé ilk olarak *magistor* unvanı için VI. Mikhail'in ardında başarısız bir şekilde koştu. Norman ordularının yanı sıra Bizans ordularının sorumluluğu da ona tüm doğu alaylarının denetimini içerecek şekilde Doğu'nun *stratelates*'i unvanıyla daha sonra verildi. Bu unvana sahip Hervé'den önceki son kişi ise Katakalon Kekaumenos'du. Bu yüzden Hervé'nin imparatorluk merkezinden ayrılması bir şeylerin önceden tasarlanmışlığından ziyade mükâfatların ve tanınmamanın verdiği düş kırıklığıydı. Bu durum imparatorluk yetkililerinden hıncını almak isteyen Hervé'ye imparatorluk ordusundan ayrılması için sadece bir sebepti (Simpson, 2000: 188). Yerli Bizans ordularını da içerecek şekilde tüm doğu kıtalarının tek başına komutanı olduğu anlamına gelen *stratelates* unvanı çok önemli olmasına rağmen, *vestis* ise daha çok saray rütbesi gibiydi. Yine görünüşe bakılırsa Hervé'nin unvanı ona yıllık altmış poundluk altın maaş sağlamaktaydı. Bu maaşın anlamı da imparatorluk sarayında oldukça seçkin bir yerde olmaktı. Hervé'nin mührünün üzerindeki St. Peter işaretinden ona olan sadakati anlaşılmaktadır. Bu tarz St. Peter tasvirleri Bizans mühürlerinde nadiren kullanılmıştır. Bu mühür Hervé'nin Batı'daki Norman arkadaşlarının bağlılığını devam ettirdiğini gösterir (Shepard, 1993: 297; Simpson, 2000: 188).

Her halükarda Hervé çok küçük bir yaşta (1040'ın başlarında) Bizans imparatorluk ordusuna girmiş ve neredeyse yirmi yılı aşkın bir süre (1063'e kadar) burada görev yapmıştı. Bu zaman zarfında Bizans ordusunda askeri kademelerde yükselmişti. Bu yükselişi onun hükümete karşı 1057'de yaptığı isyandan sonra dahi devam etmişti. Görünüşe göre imparatorluk Hervé'nin paha biçilmez varlığına saygı göstermiş, onu Bizans'ın doğu alaylarının komutanı rütbesine yükseltmişti. XI. yüzyılda 1040–1063 tarihleri arasında bu

seçkin rütbeyi sadece Norman lider Hervé elinde tutabilmişti. Onun takipçileri olan Robert Crispin ve Roussel de Bailleul benzer bir kariyer yolu takip etmişlerse de onun yakaladığı askeri statüyü hiçbir zaman elde edememişlerdi (Simpson, 2000: 188).

2.1.2. ROBERT CRISPIN (?-1073)

Norman ücretli askeri Robert Crispin hakkında Bizans yerli kaynaklarından Mikhail Attaliates ve Skylitzes Continuates'den bilgi alınabilir. Crispin'in referanslarına bakıldığında yine Mikhail Psellos, İoannes Zonaras, Nikephoros Bryennios ve İtalyan kronikçi Monte Cassinolu Amatus'dan faydalanılabilir.

Robert Crispin, ünlü Norman ailesi Crispinlere bağlıydı. O, I. Gilbert Crispin'in üçüncü oğluydu. 1064'de onu İspanya'ya, Müslüman Araplarla savaşmaya gitmeden önce, kısa bir süreliğine Normandiya'da görüyoruz. 1050 ile 1064 tarihleri arasında yer alan Rouen'de Saint-Ouen için bir dük fermanında ismini görmemiz bunun kanıtıdır (Van Houts, 1985: 555). İtalyan kronikçi Monte Cassinolu Amatus'a göre Crispin, Bizans imparatorluğunun ordusunda görev yapabilmek için Konstantinopolos'a gitmişti. Onun imparatorluk ordusunda ne zaman göreve başladığı bilinmediği gibi oraya kesin varış tarihi de bilinmemektedir. Muhtemelen İstanbul'a varışı 1069'da isyan etmeden bir ya da iki yıl öncesidir. Crispin öncelikle İspanya'da Araplara karşı savaştı. 1064/65'de Barbastro şehrinin kuşatılmasında bulunan Hristiyan kumandanlardan biriydi. Pagan düşmanlar üzerinde kazandığı zaferden sonra Crispin İspanya'dan ayrılarak İtalya'ya gitti. 1066'da Crispin'in ismini Capualı Richard'ın ordusunda Monte Cassino manastırında bir fermenda rastlıyoruz (Simpson, 2000: 189; Van Houts, 1985: 555).

Monte Cassinolu rahip Amatus 1080-82'lerde *Normanların Tarihini* yazmıştır. Müellif 1066'da Monte Cassino'dayken Robert Crispin ile irtibata geçtiği ve Crispin'nin karşılaştığı ve yaşadığı olayları kendisinden dinlediği bilinmektedir (Van Houts, 2000: 270):

Orada ayrıca devam eden güçlü Normanlar vardı ve onlar, orada toparlanmış Hristiyanlara baskı uygulayıp topraklarını işgal edecek olan Arapların askeri gücüne karşı İspanya'ya gidecek olan askeri gücü üstlerine almışlardı. Bu görev için de Robert Crispin seçilmişti. O seçildiğinde kamp için hazırlıklarını yapmaya başlamıştı...ve onlar tanrının yardımını istediler; tanrı da onlara yardım etti. Onlar tanrılarına güvendikleri için zafer kazandılar ve Arapların çok büyük bir bölümünü tutsak aldılar. Sonra Barbastro şehri alındı.

Crispin güney İtalya’da ikinci kez Araplarla karşılaştığında yenilgiye uğruyor. Bu savaşta pek çok Hristiyan öldürülüyor. Amatus (2004: 47) sözlerine şu şekilde devam ediyor:

Crispin bu utancından dolayı ülkesine dönemedi. İtalya’da kalarak daha önce buraya gelen yurttaşlarına katıldı. Bir süre orada yaşadktan sonra Konstantinopolos’a imparatorun kumandası altındaki savaş ordusuna katıldı. Crispin orada pek çok zafer kazandı ve Bizans’ta öldü.

Bu sıralarda Selçuklu Türkleri Alp Arslan’ın yönetiminde Kafkasya ve doğu Anadolu’da fetihler gerçekleştiriyordu. Diogenes ise Bizans’ın Doğu sınırındaki Selçuklu tehlikesine karşı Makedon, Bulgar askerleri ve Uz (Oğuz), Frank ve Vareg ücretlilerinden oluşan bir orduyla Doğu’ya Selçuklu Türklerine karşı harekâta başladı (Turan, 1999: 167). Ücretli askerlerin yanı sıra hassa birliklerinin de desteğiyle yaklaşık olarak 200.000 kişilik bir ordu toplandı. Ancak bu ordu savaş techizatından yoksundu. Buyüzden ordu mensupları geçtikleri bölgelerin halkından zorla yiyecek, içecek alıyor ve bazı zaruri ihtiyaçlarını temin ediyorlardı. Bu durum karşısında yerli halk rahatsız oluyordu (Dirimtekin, 1993: 234). İtalya’dan Bizans’a 1068’de gelen büyük bir askeri grup ta Selçuklulara karşı savaşan bu orduda yer aldı. Bu grup içinde kuşkusuz Norman şef Crispin de vardı (Simpson, 2000: 189).

Crispin, Romanos’un 1068 yılında Selçuklu Türklerine karşı yapmış olduğu ilk sefere (Suriye seferi) ordunun sağ kolunun komutanı olarak katıldı. Ancak davranışları kısa zamanda imparatora ciddi endişeler uyandırdığı için Romanos, onu İstanbul’a dönerken Türk akınlarını önlemek üzere doğu sınırına -Armenya bölgesine- gönderdi. Crispin 1068–69 kışını askerleriyle burada geçirdi. Fakat bu iş karşılığında kendisine ve adamlarına hiç para ödenmeyince önce vergi memurlarının kasalarını yağmaladı, sonra bu eyaletleri haraca bağladı (Psellos, 1992: 235, dn. 359).

Görünüşe bakılırsa, Crispin’in isyanı, Romanos Diogenes’ten alamadığı rütbelerle ve hediyelerle ilgili olarak onun hükümete karşı olan düşmanlığından kaynaklanmıştı. Gerçektende Crispin’in isyanı, başlı başına Bizans hükümetine karşı bir isyandan çok vergi memurlarının mallarını yağmalama ve onları hırsızlıkla ele geçirme şeklinde oldu. Crispin’in başkaldırısı üzerine Diogenes vakit kaybetmeden karşı atağa geçerek, Crispin’e ve yandaşlarına karşı müteakip bir atak gerçekleştirdi. Crispin’in işgal ettiği araziye kesin olarak Bizans’a karşı elinde tutması üzerine Bizans imparatoru Diogenes, *vestarch* Samuel

Alousianos'un kumandasında yer alan doğudaki beş *tagmadan*¹⁶ oluşan büyük bir orduyu onun üzerine gönderdi. Fakat bu mücadeleden Norman lider başarılı çıktı. Burada değinilmesi gereken bir nokta ise Attaliates'in, Bizans'ın Paskalya'da yani kutsal bir günde Crispin üzerine saldırması yüzünden Bizans'ı kınamasına karşılık esirlere ve yaralılara karşı sergilemiş olduğu insan sever davranışından dolayı da Crispin'e övgülerde bulunmasıydı. Crispin'in daha önce görülmemiş bu emsalsiz başarısı muhtemelen Mavrokastron¹⁷ mevkiindeki yüksek ve ulaşılmaz Koloneia kalesine sahip olmasından kaynaklanmaktaydı. Büyük ihtimalle de bu kale kendisine Diogenes tarafından verilmişti (Simpson, 2000: 189).

Daha önemli olan diğer bir husus ise Hervé gibi onun da kendi şahsında bir askeri birliğinin olduğu gerçeğidir. Bu bilgi Nikephoros Bryennios tarafından doğrulanmıştır. Yine Attaliates'in anlattıklarına dayanarak Bizans imparatorunun onu ilk olarak doğuya göndermiş olduğu biliniyor. Crispin, Doğuya gittiğinde onun ücretli asker grubunun yani maiyetinin de kendisini takip ettiği tahmin ediliyor. Yine kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda en az beş yüz kişiden oluşan bir grupla Crispin'in isyan ettiğini ve bu Norman grubunun Roussel zamanında onun hakimiyetine girdiği biliniyor (Simpson, 2000: 190; Umar, 2008a: 129–130).

Crispin'in isyanı, onun komutanlığı altında büyük bir ordu kurmak isteyen Romanos için pek çok problemin kaynağını oluşturmaktaydı. İmparator Dorylaion'a¹⁸ gelip burada kamp kurduğunda, imparatorluk ordusuna karşı yapılan isyanın uzatılmasını önlemek için Crispin'den imparatora bir elçi gitti. Crispin'in elçisi, imparatora resmen bir özür sundu ve affedilmek için de ayrıca yalvardı. İmparator adı geçen şahsın savaştaki hoyratlığı ve cesaretinden ötürü onun isteklerini gerçekleştirdi. Attaliates'e göre Romanos'un ordusunun komutanları korkak ve etkisizdi. Bu yüzden Bizans imparatorunun gerçekten ordusu için yetenekli bir komutana ihtiyacı vardı. Çok kısa bir süre sonra Crispin eski mevkiini temin etti ve imparatorun ardından Selçuklulara karşı yapılan saldırıda yer aldı (Simpson, 2000: 190; Umar, 2008a: 131). Crispin, Selçuklulara karşı yapılan bu sefere yanında az sayıdaki

¹⁶ Tagma (çoğ. Tagmata), *battalion* (300–1300 civarında askerden oluşan birlik) ya da *regiment* (çeşitli battalionlardan oluşan askeri birlik) gibi askeri birliklerden oluşan daha büyük bir askeri güç olarak kullanılmış terimdir.

¹⁷ Karahisar.

¹⁸ Eskişehir.

adamıyla katıldı. Geri kalan adamlarını, kendi egemenliği altında bulunan Mauron Kastron'a¹⁹ koruyucu birlik olarak bıraktı (Umar, 2008a: 131–132).

Crispin'in isyanı tüm canlılığına rağmen birkaç aydan fazla sürmedi. Romanos'un şahsındaki büyük bir ordu tarafından yapılan seferberlikte Crispin af diledi ve affolundu. Fakat kısa bir süre sonra Romanos ondan şüphelendiği için fikrini değiştirdi. İmparator, Crispin'i ordudan çıkartarak Abydos'da²⁰ bir kaleye hapsettirdi. Bununla birlikte Crispin'in ordudan çıkarılma sebebi tam olarak bilinmemektedir. Attalates'e göre imparator onu, kendisine komplo kurmakla suçlamıştı. Romanos, Crispin'in yeterince adamı olmadığı için şimdilik isyan etmediğini düşündü. Vakti gelince onun isyan edeceğinden şüphelendiği için onu görevinden almıştı. Attalates bu görüşün doğru olduğunu söylese de Bizans İmparatoru şüphelerinden dolayı onu işinden çıkardığı gerçeğini asla kabul etmedi (Shepard, 1993: 297; Simpson, 2000: 190).

Gerçekten Crispin'in ikinci bir isyan gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceği bilinmiyor. Yine de tüm olasılıklar göz önüne alındığında “yeni bir isyan yapmayacaktı” görüşü ağır basıyor. Romanos'un kuşkusu ise şöyleydi: imparatorun kendisinin yönettiği askeri bir saldırının tam ortasında Crispin bir isyan planlıyordu. Bununla birlikte kısa süre önce onun suçlarını affetti ve Crispin'in savaş gücünün büyük bir kısmını arkasında bıraktı. Daha önce de belirtildiği gibi, Crispin, isyandan sonra Diogenes'in yanına giderken hakmiyetindeki askerlerin tümünü yanında getirmemişti. Bu durum da Diogenes'in kuşkularını destekledi ve Norman şefi sürgüne gönderildi (Simpson, 2000: 190–191).

Mısır'da sürgündeyken üç yıl içinde Crispin eski ordusunu yeniledi ve geliştirdi. Onun savaşçı gayreti, İstanbul'daki müteakip imparator Mikhail Dukas tarafından tahtan indirildiği ilan edilen Romanos'a karşı Crispin'den faydalanarak intikam alma düşüncesi uyandırdı. Mikhail, Crispin'i Abydos'daki sürgünden merkeze geri getirdikten sonra Romanos'un ondan esirgediği hediyeleri ve rütbeleri kendisine fazlasıyla verdi. Elde ettiği bu özgüvenle Crispin artık konumunu çok iyi biliyordu (Shepard, 1993: 298). Burada Crispin'in, Romanos'a karşı Mikhail Dukasla birlikte giriştiği mücadeleye geçmeden önce kronolojik açıdan tarihi olayların daha iyi anlaşılabilmesi için Malazgirt savaşı sonrası gelişmelere

¹⁹ Bugünkü Şebinkarahisar.

²⁰ Yukarı Mısır'da Nil nehrinin batı kıyısındadır.

değınmekte fayda var. Malazgirt savaşı daha detaylı olarak Roussel de Baileull döneminde incelenecektir.

Selçuklu sultanı, Malazgirt savaşında Bizans ordusunun büyük bir kısmının kaçışı karşısında Romanos'un itibarını görünce ona bir imparatora yakışacak şekilde davrandı. Yaklaşık sekiz gün sultanın elinde esir olarak kalan Romanos belirli şartlar karşılığında serbest bırakıldı (bkz. Vryonis, 2001: 439–450). Kaynaklara göre Romanos serbest kaldıktan sonra Selçuklu hükümdarıyla, Malazgirt, Urfa ve Antakya'yı Selçuklu sultanlığına bırakılacağına, yıllık bir miktar vergi verileceğine, bunlara karşılık ise kendisinin serbest bırakılacağına dair bir anlaşma yaptı. Alp Arslan vakit kaybetmeden onu serbest bıraktı, Romanos da eski gücünü yeniden kurdu. Verdiği sözleri yerine getirmeye çalıştı. İstanbul'da Romanos'un serbest kalışı haberi imparatoriçe Eudokia'yı sevindirmesine rağmen John Dukas'ı pek memnun etmemişti. Vareglerin desteğini alan John Dukas VII. Mikhail'i imparator²¹ ilan etti. Bu arada imparatoriçe Eudokia bir manastıra kapatıldı ve Romanos'un da imparatorluğuna son verildi (Treadgold, 1997: 603).

Türk sultanı, Romanos'un yeminli ifade verdiğini öğrenmeden önce, Romanos, bir Türk muhafız birliğiyle ordusunun geri kalanlarını toplayarak, Paflagonya'daki Docea'ya doğru yola çıktı. Konstantin Dukas, Norman komutanı Crispin'in yardımıyla Romanos'a karşı ilerledi ve Amasya yakınlarında onu yenilgiye uğrattı. Romanos Kapadokya'da kışladıktan sonra Antakya dükü Khachatur²² ile bağlantı kurdu. Ermeni asıllı Khachatur, Diogenes'in daha iyi imkanları olan Kilikya bölgesine gitmesini söyledi ve gerekli yardımı orada kendisine yapacağını bildirdi. Diogenes, Kilikya bölgesine giderek burada yeni bir ordu kurmaya çalıştı, bu haberi alan başkentteki muhalifler ise telaşlandı. Bizans başkentinden kendisine gelen ittifak çağrısını kabul etmeyen Diogenes karşısında Dukas harekete geçti. Andronikos Dukas ve Crispin bölgeye bir birlikle vardılar. Burada Crispin, Diogenes'in destekçisi Khachatur'a karşı yapılan savaşta Bizans ordusunun sağ kanadını yönetiyordu.

²¹ Malazgirt savaşından sonra esir düşen Romanos Selçuklu sultanıyla yaptığı anlaşma sonucunda serbest kaldı ve İstanbul'a doğru yola çıktı. Ancak Romanos'un esaret sürecinde çok şey değişmişti. İstanbul'da iç savaş patlak verdi ve nihayetinde Romanos, VII. Mikhail namına üç metropolit tarafından imzalanan ve kendisine tam bir şahsi emniyet vadeden bir emniyet mektubuna güvenerek teslim oldu. Ancak Romanos İstanbul'a ulaşmadan onun gözlerine mil çekildi. Bu olayın üzerine Romanos kısa sürede yaralarının etkisiyle öldü (Ostrogorsky, 1995: 319).

²² Ermeni asıllı Khachatur, Bizans imparatoru Dukas'a karşı olan Diogenes'in yönetimi zamanında imparator tarafından yüksek bir mevkiye terfi ettirilmişti. Şimdi ise zor durumda olan Diogenes'e yardım ediyordu. Khachatur, Diogenes'in mücadelesi için elinden geleni yapmasına rağmen Bizans imparatoru başarısız oldu (Psellos, 1992: 233–234).

Crispin ile Dukas, Antakya dükü Khachatur'u yendiler ve onu esir aldılar. Gelecek yılın yazında ise Romanos Diogenes tamamen tarih sahnesinden silinmişti (Treadgold, 1997: 603; Kazdhan, 2001: 92; Dirimtekin, 1993: 249; Psellos, 1992: 236). Psellos (1992: 235) bu mücadeleyi şu şekilde anlatmıştır:

Ordusunu savaş düzenine sokan Andronikos da, Khatatoures'in karşısında yer aldı. Askerler saflarını sıklaştırıp savaş nizamına girmeden ve iki ordu henüz kapışmadan, Frank asıllı Crispinus, Andronikus ile yan yana duruyor ve bunlar birbirlerine cesaret veriyorlardı. Bu Crispinus önceleri Romalıların düşmanıydı, fakat daha sonra tavrını değiştirdi ve yeni sadakati eski düşmanlığı kadar kesin oldu. Diogenes'in adamlarının savaşa hazırlandığını gören Crispinus düşman süvarilerine saldıracağını söyleyerek Andronikos'un kendisine güvenmesini istedi. Böyle söyledikten sonra adamlarıyla birlikte düşmanın merkezine dörtnala saldırdı. Safları dağıttı ve savunmanın zayıf olduğunu, asilerin kendi saldırısına sadece biraz karşı koyup kaçtıklarını görünce, bir avuç şövalyesi ile kaçakları kovaladı. Böylece onlara ağır kayıplar verdirdi ve pek çok esir aldı. Diogenes'in ordusu dağılmış ve perişan olmuştu.

Crispin hakkında kaynaklardaki son bilgi 1073'deki ölümüyle ilgilidir. Crispin'in nasıl öldüğü tam olarak bilinmiyor. Ama bazı çağdaş çalışmalardan öğrenildiği kadarıyla o Bizans başkentinde zehirlenerek öldü. Bizans'a karşı giriştiği isyan teşebbüsüne rağmen, dönemin Bizans tarihçileri onu parlak bir komutan olarak gördüler. Kuşkusuz Crispin de Bizans askeri servisine girdiğinde bozulmuş durumda olan orduyu ıslah etmeğe uğraştı (Simpson, 2000: 192).

2.2. MALAZGİRT SAVAŞI VE SONRASI ANADOLU'DAKİ NORMAN ŞEFLERİ VE ONLARIN FAALİYETLERİ

XI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Bizans İmparatorluğu'nun savunma gücü neredeyse tamamen yıkılmıştı. Bu yıkımın büyük ölçüde diplomasi ve askeri güç arasındaki dengenin sivil savaşlar ve eyalet ya da askeri isyanlar sonucunda ortaya çıktığı bir gerçektir. Bu dönemde her nasılsa *thema* sistemi ihmal edildi. Ancak Bizans'ın askeri gücünün çöküşü tamamıyla imparatorların suçu değildi. Askeri bütçenin azalması, II. Basil'in hükümdarlığının sonuna kadar devam eden sistemden ziyade Bizanslı olmayanların ücretli asker olarak kullanılmasına neden oldu. Özellikle Batı krallıklarından Bizans'a gelen yabancılar -Franklar, Germenler, Normanlar- kendi liderlerinin komutanlığı altında bu dönemde imparatorlukta önemli rol oynadılar. 1071 Malazgirt yenilgisi sadece askeri perspektif açısından büyük bir felaket değil, savaş sonrası ortaya çıkan iç karışıklıklar ve buna bağlı olarak da Anadolu'nun

haritasını değiştirecek şekilde Türklerin Anadolu'nun içlerine kadar ilerlemesine neden olan Bizans için bir yıkımdır (Haldon, 2001: 110).

Yukarıda Crispin dönemini anlatırken kısaca Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya ilerleyişinden ve bu durum karşısında Diogenes'in büyük bir ordu hazırlayarak Selçuklular zerine gittiğinden bahsedildi. Malazgirt savaşına katılan Roussel de Bailleul'ın faaliyetlerini bu başlık altında incelenirken, adı geçen savaşa da bu bölümde daha fazla değinilecektir.

Romanos Diogenes 1070 yılının baharında İsak Komnenos'un yeğeni *kourapalates*²³ unvanlı Manuel Komnenos'u Bizans'ın doğu sınırına *strategos autokrator*²⁴ göreviyle gönderdi. Khaldiya themasına²⁵ bağlı olan Manuel'i, Sultan Alp Arslan'ın kardeşi tehdit ediyordu. Bu yüzden 1070 kışında Sivas'ta Türklerle mücadeleye girişen Manuel, Selçuklu gleri karşısında yenildi (Korobeinikov, 2008: 702). Diogenes'in uzun zamandan beri beklediği seferin vakti artık gelmişti.

Büyük bir ordu hazırlayarak Anadolu'ya giden Diogenes, Türk ordusunun güneyden geleceğini düşündüğü için onlar gelene kadar Bizans kuvvetleri Ermeni kalelerini alarak buralara garnizonlar yerleştirmek düşüncesindeydi. Alp Arslan Bizans ordusunun ilerlediği haberini ğrendiğinde Suriye'de, Halep yakınında bulunuyordu. Alp Arslan'ın ordusu Bizans gücü karşısında sayıca daha azdı. Bu duruma rağmen Selçuklu sultanı hiç vakit kaybetmeden imparatorun karşısına çıkmak için kuzeye yöneldi. Diogenes, yukarı Fırat'ın güney kolu boyunca Armenia'ya girmişti. İmparator, Malazgirt yakınlarına savaş birliklerini ayırdı. Kendisi bizzat Malazgirt zerine yürüdü ve Frank ile Kumanları Van Gölü kıyısındaki Ahlat'a gönderdi. Bu kuvvetin içinde Roussel de Bailleul da vardı. Bu sırada Bizans İmparatoru, Alp Arslan'ın da Malazgirt'e doğru yürüyüş halinde olduğunu öğrendi. Türkler bu bölgeye varmadan Diogenes ordusunun kısımlarını birleştirmek üzere güneybatıya döndü. Fakat imparator, Bizans savaş taktiğinin en önemli ilkesini unutmuş ve etrafa gözcüler koymayı ihmal etmişti. 19 Ağustos Cuma günü Ahlat yolu yakınında bir vadi içindeyken Alp Arslan, Bizans kuvvetlerine saldırdı. Daha sonraki bölümde daha detaylı bir şekilde

²³ *Kouropalates*, Latince kökenli olup 'cura palatii' kelimesinden gelmektedir, saray sorumlusu (charge of the palace) anlamındadır. İlk olarak I. Justinianos zamanında kullanılan bu terim imparatorluk sarayındaki yönetim sorumluluğundaki memuriyetti betimler. Bu pozisyon sahip olduğu kişiye büyük varlık ve yetki sağlıyor, bunun yanında imparatora yakınlık ve büyük prestij sağlıyordu. Bu unvan önemli imparatorluk ailesi üyelerine verilirdi. Ancak XI. yüzyıldan sonra Armenia ve Gürcü vassal yöneticilerine de mükafat olarak verildi.

²⁴ Tüm orduların komutanı olarak kullanılan unvandır.

²⁵ Merkezi Trabzon olan bu thema Karadeniz kıyılarından oluşuyordu.

değineceğimiz üzere Franklar savaşa katılmadılar. Kumanlar ise kendilerinin de Türk olduklarını ve ücretlerini tam olarak alamadıklarını öne sürerek bir gece önceden düşman tarafına geçtiler. Diogenes kahramanca savaşmasına rağmen Selçuklu ordusu karşısında mağlup oldu (Runciman, 1998: 49).

2.2.1 RAIMBAUD (?-1074)

Malazgirt savaşından sonra, Diogenes'in yenilgisiyle ortaya çıkan karışıklıktan yararlanan başka bir asi ise Ermeni komutan Filaretos'du. Filaretos Malazgirt savaşı öncesinde Diogenes'in 1069 Doğu seferine katılarak bir miktar asker ile Malatya civarında Selçuklu Türklerine karşı çarpıştı. Malazgirt Savaşında da görev alan Ermeni general Filaretos daha sonra Maraş'ta 1085'e kadar sürecek olan bir egemenlik kurdu. 1071 Malazgirt savaşından kurtardığı bir kısım askerleriyle Romanpolis kalesi ve etrafına çekilen Ermeni komutan bu bölgede faaliyetlere başladı. Görev yaptığı bölgeden dolayı bu general Normanları çok iyi biliyordu. Filaretos, Urfa'yı da içine alacak şekilde büyük bir bölgeyi kontrol altına aldı. 20.000'den fazla savaşçıya komutanlık eden Filaretos'un ordusunun büyük bir kısmı Normanlar'dan oluşuyordu. Normanların yeni lideri Raimbaud sekiz bin askeriyle 1073'ün başında Ermeni generaline bağlandı (Dirimtekin, 1993: 234; Nicole, 1987: 47; Hewsen, 1998: 32).

Onların ilk hedefi Fırat nehrinin sol tarafında Harput yakınlarındaki 'Frank' anlamına gelen Afranji kalesiydi. Raimbaud ve Filaretos buraya geldiklerinde Urfa'dan ve Antakya'dan bir kısım Ermeni daha onlara katıldı. Bu sırada 1074'te Sason Prensi Ermeni Thoron ile çatışmaya giren Raimbaud, Filaretos'un çadırını savunurken öldürüldü (Nicole, 1987: 48).

Anadolu'da geniş bir bölgeye hakim olan Filaretos, Ermeni general Gabriel'in hakimiyet sahasında kendi topraklarına dahil edince Selçuklu Türkleri için gittikçe büyüyen bir tehlike oldu. 1082'de Bizans ile sulh yapan Süleyman Şah Kilikya bölgesine giderek 1083'te Adana, Tarsus, Masisa ve Anazarba şehirleri ile birlikte tüm bütün bölgeyi fethetti. Bu tehlike karşısında Filaretos, Melik-şah'a giderek İslamiyet'i kabut etti ve ondan hakimiyeti için bir ferman aldı. Din değiştirmesi karşısında şikâyetçi olan Antakya Hristiyanları Süleyman-Şah'ı şehre davet edip ona şehri Antakya'yı teslim ettiler (Turan, 1999: 287–288).

2.2.2. ROUSSEL de BAILLEUL (?-1078)

Roussel de Bailleul hakkındaki bilgilere özellikle Mikhael Attaliates, Nikephoros Bryennios, Anna Komnena'dan ulaşmaktayız. Bu tarihçilerin yanı sıra İoannes Zonaras ve Monte Cassinolu Amatus gibi tarihçilerin eserlerinden de Roussel ile ilgili bilgilere ulaşabilmekteyiz.

Roussel'in ismine Grekçe metinlerde aynı zamanda Orselios/Rouselios şekillerinde de rastlanmaktadır. Attaliates ve Skylitzes Continuatus, Roussel'ı 500 kişilik bir Frank askeri birliğinin "Latin" komutanı olarak nitelemesine rağmen, Bryennios onun bir "Frank" olduğunu yazmıştır. Anna Komnena ise Roussel'ı bir "Kelt" ya da barbar olarak tarif etmiş, onun için "Frank" terimini kullanmamıştır (Kazdhan, 2001: 92).

Diğer Norman şeflerinin Bizans askeri gücünde hizmet etmeden önce haklarında nasıl bilimiz yok ise Roussel'in hayatıyla ilgili de kaynaklarda neredeyse hiç bilgi bulunmamaktadır. Sadece Bailleul ailesinin dönemin soylu ailelerinden biri olduğu ve onun Sicilya'ya Robert Guiscard'ın yanına geldiği bilinmektedir (Simpson, 2000: 203 dn. 26). Roussel, Normandiya'dan ayrılırken yanında eşini ve çocuklarını da getirmesinden dolayı bir daha ülkesine dönmeyecek şekilde yola çıktığı anlaşılmaktadır. 1063'de İtalya'ya varan Roussel, Palermo'yu ele geçiren, Tancred de Hauteville'nin on iki oğlundan biri olan Roger'in yönetimindeki yüz savaşçıdan birisiydi (Bréhier, 1911: 176).

Sicilya'da Norman hakimiyeti kesinleştikten kısa bir süre sonra Robert Crispin'in vasıtasıyla onun takipçisi olarak Roussel, Bizans ordusunda görüldü (Kindlimann, 1969: 29). Bu yüzden Roussel'in da Bizans ordusuna tahminen 1067/68 tarihlerinde katıldığı söylenebilir. Büyük ihtimalle X. Konstantin'in ordusunda görev alan Roussel, Balkan yarımadasında Peçeneklere ve Oğuzlara karşı savaştı (Simpson, 1992: 192). Tarihçi Amatus (2004: 49), Roussel'in Bizans'a gelişini şöyle anlatmaktadır:

Crispin'in ölümünden sonra dünyanın farklı yerlerinden pek çok kişi ücretli askerlik için imparatora geldi... Normanlar arasında hizmet eden Roussel namuslu, sadık ve doğru bir savaşçıydı. Slavonia'yı fethettikten sonra Roussel, imparatora düşmanlarıyla savaşması için yardım etti. İmparator da savaşmaya uygunluğu ve değerini kanıtlamış biri olarak Roussel'ı seçerek onu Türklerin üzerine gönderdi.

Roussel'in adına Bizans kaynaklarında bir daha 1071'de Diogenes'in Selçuklular üzerine yaptığı üçüncü saldırıda rastlanıyor. Daha önce de belirtildiği gibi Selçukluların, Doğu Anadolu'ya XI. yüzyılın öncesinde akınları başlamış, Büyük Selçuklu İmparatorluğunun gerek kuruluş devrinde gerekse kurulduktan sonraki devirlerinde de bu akınlar devam etmişti. Sultan Alp Arslan, Anadolu'ya yöneldi ve uzun bir süre Urfa'yı kuşattı. Ancak şehir düşmeyince güneye yönelerek Haleb'e vardı. Daha sonra da Dimaşk'a doğru harekâta geçti. Ancak Bizans imparatoru Romanos Diogenes'in, Türkleri Anadolu'dan tamamen çıkarmak için büyük bir orduyla sefere çıktığını haber alınca sultan Alp Arslan Mısır üzerine yürümekten vazgeçerek ordusuyla birlikte Malazgirt'e doğru yöneldi (Merçil, 1971: 17–18).

Diogenes iki aydan beri hazırlamakta olduğu ordusuyla Erzurum'dan doğuya doğru ilerlemeye başladı. Ordunun esas kısmını Peçenek askerleri oluşturunuyordu, ikinci sırada ise onları Roussel liderliğindeki Norman kuvveti takip ediyordu. Malazgirt Savaşı üzerine yapılan incelemelere bakıldığında pek çoğunda Roussel'un 500 ya da daha fazla Norman ile savaşa katılmış olduğu yazılmaktadır. Roussel ilk olarak Ahlat çevresinde askerleriyle kamp kurdu. Bizans İmparatoru, Aras nehrine, yani güneye dönmeden önce aynı rota boyunca doğuya doğru yürümeye devam etti. Oradan doğuya Murat Su vadisi boyunca, biraz daha ilerleyerek Muş'a ve sonra da Malazgirt'e vardı. Diogenes, ilk hedefine varmadan önce Joseph Tarchaneiotes²⁶ kumandasındaki büyük bir birliği Ahlat'a Roussel'a yardımcı güç olarak gönderdi. Roussel ve Tarchaneiotes yönetimindeki ordunun bu bölgeden ayrılması ve Roussel'ın Tarchaneiotesle Ahlat'ın güneyinden ve doğusundan yaklaşan düşmanla kendi güçleri arasında ne kadar mesafe olduğu hesabının yanlış yapılması çok büyük bir hataya neden oldu. Doğudan Ahlat ve Malazgirt'ten yaklaşan Selçuklu güçleriyle iki Bizans komutanı aniden karşılaştı. Bu karşılaşmadan sonra neler yaşandığı ise kaynaklarda belirtilmemiştir (Haldon, 2001: 116–118).

Adı geçen iki komutan da Bizans topraklarına geri çekilmesine rağmen, Selçuklu ordusunun ani bir baskın yapmasından korkuyordu. Bunun yanı sıra daha sonra Diogenes'e karşı tavırlarına bakıldığında onların, savaşın gidişatını görerek komutanlarına ihanet ettikleri anlaşılıyor. Roussel'un da Crispin gibi, imparatorluk içindeki sivil savaflara katıldığı ve

²⁶ Malazgirt savaşına katılan Joseph Tarchaneiotes oldukça saygıdeğer bir Bizans komutanıdır. Savaş esnasında 30000–40000 kişilik bir birliği yönetmiştir.

devamında Bizans'ın entrika politikasına kolayca adapte olduğu görünüyor (Simpson, 2000: 193).

Bizans ordusunun sağ ve sol kanadının muharabeden çekilişinin ardından yedek kuvvetlerin kumandanı Andronikos Dukas'da imparatorun öldüğünü ilan ederek savaş sahasından uzaklaştı. Bizans ordusunun geri çekilişine rağmen, Diogenes savaşın sonuna kadar cesurca savaştı ancak Alp Arslan'ın kuvvetleri karşısında başarılı olamadı (Turan, 2004: 59–60).

Bizans tarihçilerinin bir kısmı Bizans'ın en uç sınırında Anadolu'nun Türklere açılmasına sebep olan bu yenilginin nedenini Türklerin nüfusuna bağlamaktadır. Malazgirt yenilgisiyle birlikte Bizans'ın içinde bulunan sivil savaşlar hızlandı ve Türkler, kolayca Bizans'a nüfuz etti. Mikhail Psellos gibi Dukas'ın yandaşları İstanbul'da hükümetin kontrolünü ele aldı. Dukas, Eudokia'yı manastıra, Komnenos'un annesi Anna Dalasseni'yi de sürgüne gönderdi. Bu arada Diogenes, Türk sultanı tarafından serbest bırakıldı, İstanbul'daki gelişmeleri öğrenerek, Amasya'yı kendisine merkez yaptı. Merkezden gönderilen bir ordu tarafından Diogenes yenilgiye uğratıldı ve Antakya'ya çekildi. Antakya dükü Ermeni Khachatur ona yardım etti. Diogenes ertesi yıl tekrar İstanbul hükümeti tarafından yenilgiye uğratıldı. Bu arada Diogenes Adana'da yakalanarak kendisine himaye belgesi verildi. İstanbul iktidarı, Diogenes'in gözlerine mil çekerek onu körlüğü mahkum etti. Bir yıl sonra ise Diogenes yaralarından dolayı öldü. Bizans'ın içindeki sivil savaştan Türkler faydalanarak Anadolu içlerine kadar ilerlediler (Angold, 2004: 238–239; Bréhier, 1997: 194–195).

Diğer taraftan Malazgirt yenilgisinden sadece dört ay önce Robert Guiscard, Bari'yi alarak Bizans'ın bu bölgedeki arazisinin fethini tamamladı. Bizans'ın bu duruma cevabı ise bir evlilik anlaşması teklifi idi. Guiscard'ın kızı ile VII. Mikhail Dukas'ın oğlu Konstantin 1074'te evlenmesiyle Bizans, bu bölgedeki Norman gücüne karşı politikasını değiştirdi. Bizans için çok önemli bir şehir olan Bari'nin düşmesi devletin içinde bulunduğu kötü durumu bir kez daha gösterdi (Magdalino, 2002: 189–190).

Bizans'da yaşanan bu taht mücadelesinde Roussel da, Diogenes'e karşı John Dukas'ı destekledi. Böylece İmparatorun yeğeni Mikhail tek başına tahta geçti. Ancak Roussel bundan sadece iki yıl sonra, şimdi desteklediği imparatora karşı isyan edecekti. Aradaki bu iki yıl

boyunca Roussel'in Bizans'ta ne işle meşgul olduğu çok iyi bilinmemekle birlikte orduda çok hızlı bir şekilde yükseldiği göz önüne alınırsa Crispin'in takipçisiydi (Simpson, 2000: 193).

Bu sırada Türkler, Bizans sınırında Anadolu içlerine kadar saldırıyorlardı. Bu karışık ortam içerisinde VII. Mikhail, Normanlardan oluşacak güçlü bir ordu düzenlemeye çalıştı. Bu orduyu düzenlerken Robert Guiscard'ın desteğini almak için de onunla ailevi ilişkiler yoluyla anlaşmaya çalıştı. VII. Mikhail'in amacını bir Bizans tarihçisi (Skylitzes Continuatus) şöyle açıklamıştı: "onlar vasıtasıyla ya da onlarla (Normanlar) onların (Türkler) tehlikesini önlemek." Bu yüzden bu maceracı bireyler, imparator Mikhail'in planında geleneksel anlamda bir ittifaka ilave edilmişlerdi. Oysa bu sıralarda Doğu sınırında Normanlar devlete bağlı olmaktan uzaklaşmışlardı. Becerikli Normanlar bir prenslik kurmak için hükümete karşı isyana giriştiler. Daha önce incelenen Raimbaud gibi Roussel da bu becerikli Normanların belki de en önemlisi ve tehlikelisiydi (Shepard, 1993: 299).

1073'de VII. Mikhail, geleceğin imparatoru Aleksios Komnenos'un büyük kardeşi, İsak Komnenos'u *grand domestikos* unvanıyla Türklere karşı gönderdi. Frank birliğinin başında bulunan Roussel de Bailleul'in ordudan ayrılmasından ve isyanından dolayı bu sefer tam bir felaketle sonuçlandı. Bu isyana geçmeden önce Bizans'ın Türklere karşı yapmış olduğu bu sefere değinmekte fayda vardır. İsak Komnenos Kayseri yakınlarında Türkler karşısında yenilerek esir alındı, Aleksios Komnenos ise Ankara'ya kadar kaçabildi. Bazı Bizanslıların İsak Komnenos'un fidyesini vermesi üzerine, serbest kalan İsak Komnenos Ankara'ya gelerek kardeşiyle yeniden birleşti. Ancak bu sırada Ankara da yeterince güvenli değildi. Zaten Komnenoslar İstanbul'a dönerken İzmit yakınlarında yaklaşık olarak iki yüz kişilik bir Türk birliğiyle karşılaştılar, Türklerin yapmış olduğu atak karşısında Komnenos ve birliği İstanbul'a kaçtı. Sadece Malazgirt Savaşından iki yıl sonra Bizans Anadolu'sunun manzarası çok değişmişti. Anadolu içinde küçük köylerde Bizans varlığını devam ettirmesine rağmen, Anadolu kıyıları hatta İstanbul boğazına kadar olan yerler artık Selçuklu Türklerinin kontrolündeydi (Krobeinikov, 2008: 704).

Selçuklu Türkleri haricinde Bizans'taki otorite boşluğundan bu dönemde bir de Roussel de Bailleul faydalandı. Norman liderin Bizans ordusundan ayrılmak için uzun zamandan beri beklediği fırsatı ona himayesindeki askerlerinden biri verdi. Roussel'in Bizans ordusundan ayrılmasını Breyennios (Umar, 2008b: 73) şöyle dile getirmiştir:

Frank soyundan, Rum İmparatorluğu hizmetinde ücretli askerler komutanı Roussel de Bailleul da bulunmaktaydı. Bu, bir zamandan beri gerçekleştirmek istediği aşık olacak biçimde oluşan başkaldırmasına haklı gösterici bir bahane bulmak peşindeydi. İşte hal böyleyken, vaki oldu ki, onun ordusudan birisi, yerlilerden birine karşı büyük bir suç işledi; o kimsede komutana [İsakios Komnenos'a] gelip kendisine haksızlık edildiğini bağıarak söyledi. Bunun üzerine komutan, suçu işleyen huzuruna getirilmesini istedi; o zaman Roussel başkaldırmak için bu bahaneyi buldu. Ve ertesi gün ordugaha döneceğini vaat ederek, ordugahın çevreleme kazıklarının dışında kendi ordugahını kurdu, ama gecenin ortasında [komutasındaki] Keltler [Franklar, Normanlar] kıt'asını alarak kaçtı ve Sivas yönüne doğru yola koyuldu.

Roussel'in Bizans İmparatorluğunun en zor günlerinde, ordudan ayrılarak devlete karşı yapmış olduğu isyanının etkisini dile getiren en önemli Bizans tarihçilerinden birisi de kuşkusuz Anna Komnena'dır. O, eserinde (1996: 16) Roussel'in isyanını şöyle anlatmıştır:

Roussel bir Kelt idi, vaktiyle Rum ordusuna katılmıştı; ama mutlu bahtı (elde ettiği başarıları) sonucunda kibirden şişerek, çevresine, önemli bir ordu oluşturacak kadar, asker topladı; ordusunun bir bölümü kendi memleketlerinden, bir bölümü ise her soydan gelme kişilerden idi; bundan sonra korkunç bir asi oldu. Türklerin bahtının, Rumların bahtına üstün geldiği ve Rum egemenliğinin pek sarsılmış bulunduğu, onların (Türklerin) ayakları altında çıtırdayan kum taneleri kadar kalabalık sayıda sükun ettikleri zamanda, işte tam bu sırada bu kişi de Rum devletine karşı saldırıya geçti. Üstelik huyu yönünden pek hırslı ve ayrıca devletin tehlikeli dönemde bulunduğunu görerek, açıkça ayaklanmaya daha da eğilim gösterir olduğundan, hemen hemen tüm doğu illerini (Anadolu'yu) talan etti.

Roussel bazen merkezde iken de vatanına ihanet etmeyi düşünüyordu. Malazgirt savaşından sonra ise iyi bir fırsat yakalayarak Amasya'yı daha sonra gerçekleştireceği faaliyetler için kendisine merkez yaptı. Buradan sonra da Anadolu'da Bizans'ın en eski *themalarından* olan Armeniakon temasının büyük bir kısmını kontrolü altına aldı (Angold, 2001: 239). O, Kapadokya'dan Kayseri'ye vardığında mümkün olan ilk fırsatta beş yüz kişiden oluşan ordusuyla ayrılarak Armenya temasına, Malatya'ya gelip burayı kendisine merkez yaptı. Roussel Malatya'ya vardıktan sonra, Türklere karşı atağa geçti ve onları yenilgiye uğrattı, daha sonra ise Kayseri'ye yöneldi. Bu arada İsak Komnenos, Roussel'in izini takip ediyor ve Normanlara ani bir atak yapmayı düşünüyordu. Ancak genç kumandanın ordusu Franklar tarafından ağır bir şekilde yenilgiye uğratıldı ve İsak Komnenos tutsak olarak Roussel'in eline geçti. Bu olaydan sonra Roussel daha da güçlenerek Galatya ve Likaonya²⁷ bölgelerini de zapt etti. Bu bölgedeki köyleri ele geçirerek vergi gelirlerini topladı (Simpson, 2000: 194; Bréhier, 1997: 196). Roussel da İtalya'daki yurttaşları gibi kendisi için Anadolu'da bir emirlik yaratmayı amaçlıyordu (Bréhier, 1977: 196).

²⁷ Likaonya, Orta Anadolu'da bulunan antik bir bölgedir. Bugünkü Konya ve Karaman illerinin büyük bir bölümünü kapsar.

İmparatorluğun merkezinde ise hükümetin kontrolünün yanı sıra imparatorun güvenini de kazanmış olan kurnaz hadım Nikophoritzes, VII. Mikhail'in amcası John Dukas'ı bir ordunun başına atayarak onu isyana karşı göndermeye karar verdi. Roussel önceki kış isyan etmiş, imparator bahar başlangıcından kısa bir süre önce başkente dönmüş, bu yüzden bu saldırıda bundan kısa bir süre sonra yani 1074'ün yazın da vuku bulmuştu (Polemis, 1965: 67). İmparatorluk ordusu Bitinya dağlarını geçerek Anadolu'ya girdi, asi Roussel ile görüşmek için onun kamp kurduğu Sangarious²⁸ bölgesine gitti. İmparator öncelikle Roussel'a bir elçi göndererek ona hediyeler, ödüller, rütbelerle beraber barış için öneride bulundu. Asi komutan kendi zaferinden o kadar emindi ki kendi konumunu düşürebileceğinden bu şartları kabul etmeyi reddetti (Simpson, 2000: 194).

İki ordunun karşılaşması Sakarya nehri üzerinde Zompi köprüsü yanında oldu. Roussel'ın güçleri, imparatorluk ordusu karşısında, Bizans'ın artçı kuvvetlerini oluşturan Frank birliğinin geri çekilmesi sayesinde zafer kazandı. Gerçekten de Roussel'ın yönettiği bu savaşla Norman şef sadece zafer değil aynı zamanda John Dukas, onun oğlu Andronikos ve Basilius Maleses gibi önemli kişileri de esir olarak aldı. Bu kısa süre içerisinde Norman lider Roussel neredeyse tüm kuzey Anadolu'yu ele geçirmişti. Müthiş başarılarının devamında merkeze doğru acilen ilerledi. Bu cesurca bir hareketti. Gözünü imparatorluk tahtına diktiği için ya da daha önce ele geçirdiği bölgelerin imparatorluk tarafından tanınmasını istediği için merkeze doğru yöneldi (Simpson, 2000: 194).

Roussel'ın her hareketi imparatorluk hükümetinden en fazlasını elde etmeye yönelikti. VII. Mikhail, Roussel'a bir elçi gönderip ona pek çok hediye ve rütbeyle birlikte *senior* itibarını sunduğunda Roussel bütün bu hediyeleri sefere çıktığı için reddetti. Yaklaşık olarak üç bin kişilik bir güçle geniş ölçüde imparatorun kalbine korku salmaya yeterken önceden esir olarak elinde olan John Dukas ve Basilius Maleses sadece onun hükümetle pazarlık etmesini güçlendirmişti (Simpson, 2000: 195).

Cyropolis'de²⁹ Roussel kamp kurduğunda etrafındaki evleri ateşe vererek halkın kızmasına ve korkuya kapılmasına sebep olmuştu. İmparator asinin kızgınlığını yatıştırmak için iyi niyetinin bir jesti olarak Roussel'ın eşi ve çocuklarını onun kampına göndermişti. Yine bu arada imparator, asi Norman lideriyle çarpışmak için gizlice ücretli Türk askeri

²⁸ Sakarya.

²⁹ Üsküdar.

toplamiştı (Simpson, 2000: 195). Bu sırada Roussel'in etrafında sadece üç bin kişi vardı; ama bunlar kendisine tam bir sadakatle bağlı, mükemmel donatımlı ve iyi yetiştirilmiş kimselerdi. Bunlar teke tek her bir Bizans ve Türk askerinden üstündü. Şimdi Roussel imparatora Türklerden daha tehlikeli görünüyordu (Runciman, 1998: 52).

Bizans imparatorunun kendisine karşı hazırlık içerisinde olduğunu öğrenen Roussel, Türklere karşı bir ordu oluşturmak için süratle İzmit'e yöneldi. Bizans'a karşı giriştiği mücadeleye meşru bir bahane yaratmak için Roussel elindeki esir John Dukas'ı imparator ilan etti (1074'ün sonu). Başından beri Norman liderin niyeti belirsizdi, bununla beraber Dukas'ın esareti döneminde (1074 yazının başlangıcında) ikisi arasında bir anlaşma oldu ve bu anlaşmayla Norman şefinin isyanı artık bir darbe biçimine dönüştü (Simpson, 2000: 195; Runciman, 1998: 52).

Aslında Roussel, Dukas'ı imparator ilan ederken, onun fikrini tam olarak almamıştı. Şöyle ki Roussel, Dukas ile Bitinya bölgesine geldiğinde ona oldukça saygılı davranıyordu. Bu sıralarda Dukas'ın oğlu Andronik ağır yaralara maruz kalmış, bu durum karşısında Roussel onun çocuklarını rehin almak şartıyla onu merkeze gönderdi. Yani, Dukas bulunduğu sıkıntılı ortamdan dolayı Roussel'in davasına ortak oldu. Bizans imparatoru Mikhail ise bu durumdan oldukça rahatsız oldu. Daha önce bahsedildiği gibi Mikhail'in oğlu Konstantin bir ordu toplayarak Roussel üzerine gitmeye karar verdi. Ancak Konstantin'in bu sefer esnasında ani ölümü sadece Roussel'in güçlenmesini sağladı (Vryonis, 1971: 70–71).

Bu yenilginin üzerine ümitsizlik ve çaresizlik içerisindeki Mikhail, kendisine yardıma muktedir yegâne kuvvete başvurdu. Kutalmışoğlu Süleyman Şah'a bir elçi heyeti göndererek ondan Roussel'in isyanını kökten yok etmek için yardım istedi. Kutalmışoğlu Süleyman Şah metbuu olan Büyük Sultan Melikşah'ın rıza ve müsaadesiyle imparatora yardım etmeyi vaad ve buna bedel olarak da Anadolu eyaletlerinden şimdiye kadar ele geçirdiği toprakları kendisine terk edilmesini talep etti (Runciman, 1998: 52). İsteklerinin kabul edilmesi üzerine Türk Sultanı Bizans'a yardım etti. Bununla birlikte VII. Mikhail tarafından Roussel'a karşı oluşturulan Türk birliği yaklaşık olarak altı bin kişiden oluşuyordu. Roussel'in birliği ise daha az kişiden oluştuğu için Roussel, John Dukas'ı imparator ilan ettiğini geniş ölçüde etrafa duyuramadı (Simpson, 2000: 204 dn. 37).

Bu ilan haberi geniş ölçüde duyulmadan önce küçük bir asi Türk grubu tarafından Roussel ve John Dukas'ı esir olarak yakalandı. Geri kalan Normanlar ise Roussel'in eşi ile birlikte Bitinya'ya giderek Metabole kalesinde sığınacak yer aradılar. Görünüşte Bizans bu mücadeleyi kazanmış gibiydi. Ancak imparatorluk düşmanları bir taraftan Dukas'ın fidyesini ödeyerek, diğer taraftan da Roussel'in eşi, onun fidyesini ödeyerek esirler serbest bırakıldı (Simpson, 2000: 196; Bréhier, 1977: 96). Montecassinolu Amatos (2004: 49), Roussel ve John Dukas'ın Türklerin eline geçmesini *Tarihinde* şöyle dile getirmiştir:

Fakat tanrının kararıyla Türkler savaşı kazandı ve orada Hıristiyanlar için büyük bir katliam yaşandı. Augustus (Sezar) ve Roussel yakalanarak tüm savaşçılarıyla birlikte hapse atıldı, ancak Türklerin lideri tarafından onlara onurlu bir şekilde ev sahipliği yapılmıştır... Bu konuştuğum kişiler imparatorun yardımını bekliyorlardı ama Sezar'ın amcasının planından dolayı bu yararsızdı... Bununla beraber, makul miktarda altın ve gümüş ödeyerek hapisten kurtuldu Bunun sonucunda da o ve Roussel serbest bırakılmışlardır... Bu vakit Roussel, Armenia'yı zaptetti.

Roussel ordusunun kalıntılarını toplayarak Armenia themasına kaçtı. Buradan Pontus bölgesindeki kaleleri, özellikle Niksar ve Amasya bölgesini zapt ederek vergi gelirlerini zorla aldı. Amasya'yı kendi yönetimine merkez yaptı. VII. Mikhail ve Nikophoritzes, şimdi kaynaklarının sonuna gelmişlerdi. Bu büyük tehlikeyi tamamen bertaraf edebilmek için son bir plan yaptılar. II. Aleksios Komnenos'a gerekli parayı ve askeri vererek onu Roussel'in üzerine gönderdiler. Becerikli ve enerjik, geleceğin *basileusu* Aleksios Komnenos Kafkasya'dan gelen Alanlardan, Amasya'da bir orduyu kurdu. Aslında bunlar daha önce de Roussel üzerine gitmiş ancak başarılı olamamışlardı. Roussel ise bir taraftan Selçuklu Türklerine karşı savaşırken diğer taraftan da Kafkasaya üzerinden gelen Alan Türkleri ile çarpışmış ve bu mücadelelerden başarılı çıkmıştı (Bréhier, 1977: 196; Simpson, 2000: 196).

Kuşkusuz en fazla üç bin kişilik bir orduyla adı geçen güçler karşısında başarılı olmak oldukça güç bir işti. Bu başarının tek açıklaması ise Roussel'in bir komutan olarak askeri yeteneğiydi. Roussel bu başarılarından sonra bölgedeki zengin ve önemli köyleri ele geçirmekle kalmadı stratejik açıdan mühim olan bazı kaleleri de zapt ederek bölgenin vergi gelirlerini topladı. Böylece Roussel, ordusunun sürekliliği için gelir kaynakları elde ederken bölge halkı için güvenli bir ortam temin etti (Simpson, 2000: 196).

Roussel bölge halkı için bu güvenli ortamı sağlarken çok titiz davrandı. Roussel köy halkını ve kendi askerlerini birlikte hakimiyeti altına aldı ve onları adil bir yöntemle idare etti.

Vergilerin toplanması ve harcanması yerli Bizans memurları tarafından Normanların üzerlerine alındı. Aynı zamanda halk üzerinde ki mali talepler Bizans yönetimine kıyasla daha hafifti. Bu güvenli ortamda Roussel'in askerleri yeteri kadar çoğalınca Niksar şehrini de kapsayacak şekilde bir bölgede garnizonlar kuruldu. Son zamanlarda Roussel'in ordusu düşman Bizans ordusuna oranla sayısının artmasının yanında Armeniakon temasının sakinlerinin de kazanç gelirleri ve talepleri arttı. Kısaca Roussel Türk akınlarına karşı bölgenin güvenliğini sağlamış, böylece bölge halkı da gönüllü olarak kendi yönetimlerini Norman komutana teslim etmişlerdi (Shepard, 1993: 301).

Roussel de Ballieul'un isyanını tam anlamıyla sonuçlandırmak için Aleksios Komnenos görevlendirilmişti. Bu geleceğin Bizans imparatorunun ilk göreviydi. Tarih tam olarak bilinmemekle birlikte Aleksios'un 1075'in kışında genç *stratopedarch*³⁰ olarak parasız ve yetersiz askeri güçle Roussel ile çarpışmak için Amasya'ya gittiği tahmin ediliyor. Açık bir savaşta Roussel ile çarpışmaktan ziyade Aleksios, Roussel'in adamları üzerine ardı ardına akınlar düzenlemeyi ve onun anahtar kalelerini kuşatmayı tercih ediyordu. Ne Roussel, ne de Aleksios bu çarpışma için sayı olarak güçlü değildi. Bu yüzden bu çarpışmanın sonucunu, kim Türklerin yandaşlığını kazanırsa o belirleyecekti. İki kumandan da Suriye Selçuklu meliki Tutuş (1077–1092)'un yanına elçiler göndererek onun askeri desteğini istediler (Simpson, 2000: 196–197; Angold, 2008: 610). Görünüşe bakılırsa ilk olarak Roussel, Tutuş'un desteğini sağlamıştı. Anna Komnena (1996: 18), babası Aleksios'un başarıyla sonuçlanan planını şu şekilde anlatmaktadır:

Barbar Tutuş Rumların ülkesini talan etmek için ezici bir orduyla Anadolu'nun en iç bölümlerine kadar henüz inmiş bulunuyordu; Başkomutanın (Aleksios'un) sık sık yakından sıkıştırdığı, elindeki kaleleri birbiri ardınca yitirmekte olan Roussel, Tutuş'un dostluğunu kazanmaya çalışmıştır. Ama başkomutan Aleksios onun bu oyununu boşa çıkardı: o, sözleriyle, armağanlarıyla her çareye ve düzene başvurarak, Tutuş'u kendinden yana çeker. Tutuş'u kendinden yana çekmek için kullandığı, en etkili olmuş gerekçe, kısaca söylersek, şu idi: "Senin Sultanınla benim imparatorum birbirinin dostudur, oysa şu Roussel barbarı, askerlerini onların her ikisine karşı devşirmektedir ve onların her ikisi için de korkunç bir düşmandır."

Türk liderin desteğini sağlamak için sadece bu sözler yeterli değildi. Ancak Aleksios, Tutuş'a kendisiyle ittifak yapması karşılığında Anna Komnena'nın da eserinde (1996: 19) geçen şu üç fırsattan faydalanacağını belirtmiştir:

³⁰ Yüksek askeri bir rütbeyi belirlemek için kullanılan Bizans rütbesidir.

Birinci olarak, bugüne kadar hiç kimsenin almadığı kadar yüklü tutarda para; ikincisi, bir de imparatorun dostluğunu kazanacaksın, bu sayede en kısa zamanda zenginliğin doruğuna çıkacaksın; üçüncüsü, Sultan da askerlerini bir Rumlara karşı, bir Türklere karşı çeviren böyle tehlikeli bir düşman, başından defolduğu için pek hoşnut kalacaktır.

Tutuş, Roussel'ı yakalayıp onu Aleksios'a teslim etmek için öncelikle Aleksios'un vaat ettiği parayı istedi. Ancak Aleksios'un elinde o kadar para yoktu. Bu fırsatı da kaçırmak istemeyen Aleksios, Amasya halkından özellikle de zengin kesimden Roussel için gerekli fidyenin temini için yardım istemiştir. Ama Aleksios'un sözlerine kızan Amasya halkı ona karşı isyana ve Roussel'ı da Tutuş'un elinden kurtarmaya kalkıştılar. Aleksios geri adım atmadı. Amasya halkını kendisiyle ittifak yapması için daha da zorladı. Aleksios'un tehditleri sonucunda halk hükümetin gazabından korkmuş ve ona itaat etmeyi kabul etmişti (Simpson, 2000: 197).

Ancak Aleksios, bölge halkının Roussel'ı kaçırmak için herhangi bir girişimde bulunmamasından çekindiği için zekice bir plan düzenledi. Bu plana göre Roussel yalandan kör edildi. Roussel kör bir halde Amasya halkının arasına çıkartıldı, böylece halk arasındaki kargaşa da son buldu. Bundan sonra Aleksios Roussel'ın askerlerini dağıttı ve daha önce asi Norman şefinin ele geçirdiği kaleleri alarak Amasya'da barışı sağladı. Tüm bu gelişmelerin ardından Aleksios, esir Roussel'ı da alarak İmparatorluk merkezine doğru yola çıktı (Umar, 2008b: 105–106).

Açıkçası Roussel bölge halkının kendisine destek olmasından hoşnuttu. Bölgede Bizans gücünü tam olarak gösterememesi, buradaki halkın sürekli Türk akınlarına maruz kalması ve bu sırada bölgede güvenilir bir ortam sağlayan Roussel'a karşı bölge halkı onu savunma gereksinimi duymuştur.

Roussel'ın esir alınışından iki yıl sonra birisi Anadolu'da diğeri Balkanlar'da olmak üzere hemen hemen aynı zamanda Bizans askeri aristokrasisinin temsilcilerinden iki kişi ayaklandı. 1072 yılında İslav isyanını bastırmış olan Dyrrhakhion *duks*'u Nikephoros Bryennios devletin Avrupa arazisinde bulunan Bizans askeri aristokrasisinin en itibarlı mümessili idi. 1077 Kasım ayı başında mukabil imparator sıfatıyla doğum yeri olan Edirne'ye giderek buradan Bizans merkezine kadar ordusuyla ilerledi. Anatolikan themasının *strategos*'u Nikophoros Botaniates ise Anadolu asalet sınıfının tipik bir temsilcisi idi. 1078'de

kendini imparator ilan ettirerek Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın yardımını sağladıktan sonra İstanbul üzerine yürüdü (Ostrogorsky, 1995: 322).

Türkler maceraperest Norman lideri, para karşılığında imparatorluk kumandanı Aleksios Komnenos'a teslim ettiler. Ancak Bizans hükümeti bu becerikli savaşçının hizmetinden uzun süre ayrı kalamadı. Aleksios'a esir olan Roussel merkezde hapishaneye atıldı. Roussel kısa bir süre sonra Aleksios Komnenos ile birlikte tahtı ele geçirme teşebbüslerine karşı VII. Mikhail'in namına, mücadele etmek üzere hapisten çıkarıldı.

İmparator zor durumda kaldığı için Roussel'ı affederek onu pek çok hediye, kazançlı ödülleriyle kendi adına Aleksios Komnenos ile birlikte Bryennios'un hareketini yok etmesi için onun üzerine gönderdi. Roussel'in ilk durağı Athyros³¹du. Buradan sonra ise Trakya'da Heraklion'a³² sevk edilerek burada nöbeti devralmıştı. Karşı tarafla yüzleşmeksizin Roussel şehri kolayca ele geçirdi. Ama bu sırada Roussel, Hellespont'a³³ varıp imparator VII. Mikhail'e karşı zafer ilan etmeye hazırlanan Nikophoros Botaniates'in isyanına bağlılığını bildirdi (Simpson, 2000: 198).

O zaman hüküm süren büyük karışıklıklara rağmen üstünlük Anadolu'da kaldı. Nikophoros Botaniates, Avrupa'daki rakibi ve adaşından daha önce harekete etti. İstanbul'da ise Nikophoritzes'in hoş gitmeyen idaresi sonucu hükümete karşı muhalif parti bütün ümitlerini Anadolulu kumandana bağladı. Botaniates 1078 Martında ordusuyla İznik'e girdi. Tam bu sırada İstanbul'da kilisenin de büyük ölçüde desteğiyle bir isyan patlak verdi. Mikhail Parapinakes tacını terk ederek Studios manastırına çekilmek zorunda kaldı. İmparatorluğa Nikephoros Botaniates çağrıldı. Botaniates 24 Martta İstanbul'a girerek aynı gün içinde patriğin eliyle taçlandırıldı (Ostrogorsky, 1995: 322).

Nikephoros Botaniates tahtı ele geçirmesine rağmen, Roussel'in tehlikeli hareketi Norman şefinin hayatına mal oldu. Bizanslı tarihçiler Roussel'in gizemli ve ani ölümü hakkında pek bir şey yazmamışlardı. Nikephoros Botaniates merkeze doğru harekete geçtiği sıralarda (1078 Martının sonu) *logothete* Nikephoritzes merkezden kaçmıştı. Bununla birlikte o Heraklion'da Roussel tarafından durdurulmuştu. Nikephoritzes, merkeze getirilemeden önce

³¹ Büyük Çekmece.

³² Kandiye.

³³ Gelibolu.

Roussel gizemli bir şekilde öldü. Söylentiye göre Norman lider onun esiri Nikephoritzes tarafından zehirlenerek öldürüldü ve Nikephoritzes hızla merkeze dönerek Botaniates'in vesayetinde *logothete* görevine devam etmiştir (Simpson, 2000: 198).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bizans, tarihi boyunca tecrübeli askere ihtiyaç duydu. Çalışmanın başında da Normanlardan bahsedilirken onların savaşta cesaret ve yeteneklerine değinilmişti. Gerek Normandiye'den, gerekse güney İtalya'dan Bizans'a Normanlar bu ünleriyle geldiler. Özellikle X. yüzyılın sonundan itibaren bir çeşit feodalizmin ortaya çıkması, Bizans merkezi hükümetinin ücretli askerlere itimatını gittikçe artırdı. Bu durum özellikle II. Basil'in ölümünden sonra hız kazandı (Ciggaar, 1987: 44). Bizans imparatorları tüm olumsuz yönlerine rağmen ısrarla Normanları imparatorluğun savunma gücünde kullandı. Ancak ücretli asker olarak daha önce farklı kavimleri de kullanan Bizans en büyük zararı kuşkusuz Norman şeflerinden gördü.

Norman asilerinin tüm olumsuz faaliyetlerine ve Norman şeflerinin Anadolu'da Bizans'a karşı isyan etmelerine rağmen, Bizans, askeri organizasyonunda XI. yüzyıldan sonra da onları kullanmaya devam etti. Bunun nedeni, Simpson (2000: 183)'ın da makalesinde belirttiği gibi XI. yüzyıl Bizans'ın Anadolu'daki zayıf otoritesiydi. Bizans, Anadolu'da ve Balkanlar'da Norman kıtalarını genellikle Türk akınlarına karşı kullandı. Hem Selçuklu hem de Peçenek Türkleri ile yapılan mücadelede Bizans imparatorları Norman kıtalarına çok güveniyorlardı. Zaman zaman ise zayıf imparatorlar hükümete karşı gelirken ve tahta göz dikerken Norman liderlerden yardım alıyorlardı. Anadolu'ya gelen Norman liderleri de kısa sürede Bizans'ın içinde bulunduğu zor durumu anlayarak, bu durumdan faydalanmak istediler.

Leveniotes gibi bazı Bizans tarihi araştırmacıları özellikle Roussel'in isyanı için, soydaşlarının İtalya'da yaptığı gibi kendisinin de Anadolu'da bir devlet kurmak istediğini belirtmişlerdir. Leveniotes'e göre, Roussel'in VII. Mikhail'e karşı isyanı Anadolu topraklarında bir "Küçük Normandiya" (Normandy Minor) kurmak içindir (Savvides, 2006: 589). Yine Haris ve Bréhier gibi konuyla ilgilenen Bizans araştırmacıları Roussel'in Anadolu'da Bizans topraklarında bir prenslik kurmaya çalıştığına dikkat çekmişlerdir (Harris, 2006: 37). Oysa konuyla ilgilenen çağdaş araştırmacılardan Simpson onun isyanının

boyutunun bu kadar büyük olmadığını belirtiyor. Aynı müellif, Roussel'in İstanbul önlerine kadar geldiği sırada Bizans tahtına kendisini aday olarak göstermeye cesaret edemediğini ve John Dukas'ı askerleriyle birlikte imparator olarak tanimasından anlaşıldığını da ekliyor. Roussel'in isyanı Anadolu'da Bizans'ı oldukça zor duruma düşürmüştü de isyanı hükümet merkezini tehdit edebilecek güçte değildi.

Hervé ve Raimbaud'un isyanları da kuşkusuz gerek tek başlarına gerekse başka generallerle birlikte bağımsız bir prenslik yaratmak düşüncesiyle olmuştu. Ancak Crispin'in isyanının görünürdeki sebebi daha farklıydı. İmparator'dan, yaptığı hizmetin karşılığını alamayan Crispin, kendi yöntemiyle hakkını almaya çalışmıştı. Bu amaçla Crispin isyan ederek Bizans imparatoru Diogenes'in başını çok ağrıttı. Hatta daha sonraki gelişmelere bakıldığında Crispin, Diogenes'in rakipleriyle giriştiği mücadelede Bizans imparatorunun sonunu belirleyecektir.

Bizans imparatorlarının XI. ve XII. yüzyıl boyunca Normanları askeriye'de kullanmaya devam etmeleri, imparatorluğun savunma gücünün bu dönemde çok gerilemesi ve sınırlarda güçlü düşmanların ortaya çıkması karşısında, Bizans'ın askeri sisteminin bozulması ve buna bağlı olarak imparatorluğun kaliteli komutanlara ihtiyacı olmasıyla açıklanabilir.

Bizans'ın XI. yüzyılda gerçekten kaliteli komutanlara çok ihtiyacı olduğunu, Crispin ve Roussel'in isyanlarından sonra, yakalandıkları halde Bizans imparatorlarının onları hemen öldürmemelerinden ve bir süre sonra tekrar onların Bizans hizmetine girmelerinden anlaşılıyor. Özellikle Crispin'in isyanı karşısında dönemin müelliflerinin kaleminden ona karşı oldukça iltifat dolu cümleler çıkmıştır. Attaliates, Crispin'in askeri yönünü her fırsatta övmüş ve Diogenes'in onu haksız yere sürgüne gönderdiğini belirtmişti. Yine de Diogenes'in Crispin'i affettikten sonra yeni bir isyana girişip girişmeyeceği konusunda bir işaret yoktu. Yalnız söylenebilir ki Norman lideri, Bizans imparatorluğu içerisinde görev yaptığı sürede unvan ve mülke büyük önem vermişti. Tüm çabası bu yönde olmuştu. Ancak Crispin'in sonu bizi bu konuda şüpheye düşürebilir. Çünkü dönemin bir kaynağı (Milo Crispin) onun sözde zehirlenerek öldüğünü yazmıştı. Eğer bu sözde zehirlenme kasıtlı ise Bizans imparatoru VII. Mihail Dukas, Crispin'in gelecekte bir tehlike yaratabileceğini düşündüğü için öldürtmüş olabilir.

Konunun bu noktasında değinilmesi gereken başka önemli bir husus vardır. O da Crispin'in İmparatorluk merkezinde bulunduğu sırada Roussel'in Anadolu'da bulunmasıydı. Kaynaklar iki Norman şefinin Anadolu'da birbirlerini gördükleri hakkında hiçbir bilgi vermemiştir. Ancak ilginçtir ki aynı kaynaklar Roussel'in Bizans askeri gücünde yerini alırken, onun için Crispin'in devamcısı olduğunu yazmalarıdır. Belki de Crispin'in esrarengiz bir biçimde ölümü, Bizans imparatoru Dukas'ın, Crispin'in de ileride Anadolu'daki soydaşına katılacağından ve kendisini arkadan vuracağından şüphelenmesindendi. Bu sadece tahmin olmakla birlikte Diogenes de bir şüphle Crispin'i Anadolu'dan uzaklaştırmıştı.

Bizans'ın Norman liderlere verdiği değerin başka bir örneği ise Anna Komnena'nın *Tarihinde* açık olarak görünüyor. Roussel'in faaliyetleri anlatılırken belirtildiği gibi Amasya halkının desteğini almak için Aleksios Komnenos, esaret halinde bulunan Roussel'in gözlerini kör ettirdiğini söylemişti. Bu tarz bir oyunla Armeniakon themasının desteğini alıp merkeze doğru yola çıkan Aleksios, burada bir sürprizle karşılaşır. Uzun süreden beri Bizans için çok büyük bir problem olan Roussel'in merkeze getirildiğini öğrenen Akesios'un kuzeni Dokeianos, onu Roussel'i kör ettirdiği için azarlamaya başlamıştır. Olayın bir hile olduğunu öğrenince de Dokeianos, Roussel'i göstererek onun soyluluğuna, seçkinliğine ve cesaretine karşı duyduğu hayranlığı dile getirmiştir (Komnena, 1996: 23). Gerçekten de bir imparatorluğu bu kadar zor duruma sokmalarına rağmen hem Crispin'e hem de Roussel'a karşı Bizans oldukça iyi davranmıştı.

Anadolu'daki karışıklıkları iyi değerlendiren Norman şeflerinin özellikle Armeniakon themasını kendilerine daha sonra gerçekleştirecekleri eylemler için merkez seçmişlerdir. Bizans, Normanları askeri güç olarak kullanmaya başladığında ise bu bölgeyi bazı Norman şeflerine mülk olarak vermiş ve Norman şefleri de Armeniakon themasında kışlamışlardı. Hervé'ye ve Roussel'a ait mühürlerden onların bölgede gerçekten nasıl etkin oldukları anlaşılıyor (Simpson, 2000: 182). Daha önce de belirtildiği gibi Hervé'ye ait bir mühür üzerinde Doğu'nun *magistor*, *vestes* ve *stratelates*'i yazmaktadır. Yine Roussel'a ait bir mühürde *vestiarite* ya da *vestite*³⁴ unvanını kullandığı görülüyor (Schlumberger, 1881: 302). Kısacası adı geçen iki Norman şefi de bölgeyi yakından tanıyorlardı. Özellikle Roussel'in isyanını incelerken belirtildiği gibi bölge halkı Norman şefe çok güvenmiş, hatta onun için

³⁴ Schlumberger'in *vestiarite* ya da *vestite* ile X. ve XI. yüzyılda Bizans İmparatorluğunda kullanılan *vestes* unvanını demek istediği düşünülmektedir.

Bizans hükümetinin gönderdiği komutana karşı gelmişlerdi. Tabi ki bunda Roussel'ın da bölge halkına karşı tutumu oldukça etkili olmuştu.

Normanların Armeniakon temasını kendilerine merkez seçmelerinin sebebi için Bizans'ın bölgeyi kendi haline bırakması, bölgede Bizans otoritesinin oldukça zayıflaması, bu dönemde yine Selçukluların bölgeyi tehdit altında tutması ve Bizans'ın içinde bulunduğu ekonomik bunalımdan dolayı bölge halkını ağır vergilerle ezmesi sayılabilir. Tüm bu sebeplerden ötürü bölgeye gelen Norman şeflerinin koruyucu tutumu karşısında karşılıklı olarak sağlanan güven sayesinde bölgede Normanlar etkin bir güç olmuştu. Bunun yanında Roussel'ın da uzun süre merkez olarak kullandığı Amasya, bölgeyi kontrol etmesi açısından oldukça önemli bir pozisyondaydı.

Crispin'in isyan merkezine bakıldığında o da Doğu Karadeniz'de Koloneia (Şebinkarahisar) kalesini kendisine merkez yapmıştı. 1057'de İsak Komnenos'un isyanıyla da bölgede Bizans nüfuzu yeterince zarar görmüştü. Aynı zamanda Türklerin fetih politikasıyla da korumasız kalan bu bölgede Crispin kolayca ilerlemişti (Simpson, 2000: 183).

Anadolu'daki Norman şeflerinin isyanının ortak bir yönü ise bu isyanların sadece komutan merkezli olmasıydı. Yani *tagmalardaki* Norman askerler yerli askerlerden farklı bir davranış sergilemiyorlardı. Oysa sözde imparatorluğun savunma gücü olarak çalışan Norman liderler ellerine fırsat geçince Bizans köylerini yağmalıyor, hükümete karşı isyan ediyor ve kontrolsüz hareketleriyle hükümeti zor duruma düşürüyorlardı. Bu isyanlar sırasında hiçbir *tagmanın* kendi komutanlarına ya da Bizanslı komutanlara karşı geldiği görünmüyor. Bu gerçekten de şu sonuca varılabilir: Tüm askeri birliklerin imparatora sadık olmasına rağmen *tagmaların* komutanları bağımsızdı. Bu yüzden sadece Norman liderleri sadakatsizlikle suçlanabilir. Norman askerleri ise bu suçlamanın dışında tutulmalıdır (Simpson, 2000: 182). Burada değinilmesi gereken başka bir nokta ise, Norman komutanların yönetimindeki soydaşlarının sayısıdır. Sicilya'da soydaşlarıyla savaşan Norman komutanlardan Hervé 500 kişilik, Roussel 400 kişilik bir orduyla Bizans başkentine varmışlardı. Oysa Roussel 1074'te isyan amacıyla başkentin önlerine vardığında etrafında yaklaşık olarak 3.000 kişilik bir ordu vardı. Aynı şekilde selefleri, Crispin ve Raimboud da Anadolu'ya vardktan kısa bir süre sonra birliklerinin sayılarını artırmışlardı. Kuşkusuz bu rakamlar sadece Normanlar'dan oluşmamaktaydı.

Bizans imparatorları, Norman komutanlara unvanlar, rütbelere, mülkler vererek onları kendi askeri servislerinde daimi olarak kullanmak istediklerini göstermişlerdi. Ancak gerek Norman şeflerinin itaatsiz davranışları, gerekse imparatorluk başkentindeki bürokratların ve generallerin Grek olmayanlara karşı tutumu, XI. yüzyılda Normanların kaderini olumsuz etkilemişti. Örneğin bir taraftan Bizans generalleri kendi aralarında hükümete karşı plan yaparak Norman şef Hervé'yi devre dışı bırakmış, diğer taraftan da dönemin imparatoru IV. Mihail, Hervé'nin istediği unvanı kendisine vermemişti. Böylece onuru kırılan Hervé askerleriyle Doğu'ya yönelmiş ve isyan etmişti. Tahmin edilebilir ki Bizans imparatorunun sık sık askeri ve sivil isyanlarla uğraştığı XI. yüzyıl gibi bir dönemde Bizans merkezindeki generaller ve bürokratlar, imparatorun yanında güçlü bir komutanın varlığından çekinmişlerdir.

Yine de Norman asiller Anadolu'daki faaliyetleriyle Bizans'ta derin izler bıraktılar. Roussel tarih sahnesinden çekildikten sonra da Bizans'ta isyanının etkileri ve izleri kaybolmadı. Özellikle Roussel'in isyanı, Normanlara güvenmenin doğru olmadığını, bunların hedeflerinin sadece güney İtalya'ya münhasır bulunmadığını ve Doğuda da bunların hükümdarlıklar kurmak istediklerini Bizans'a gösterdi. Bu olay, Bizans'ın yirmi yıl sonra izleyeceği siyasetin anlaşılmasına çok yardımcı olacaktı. Bu arada Normanlar için imparatorluk hizmetine girme şartları çok güçleştirildi ve hatta onların İskandinavlı arkadaşları da hep şüpheli gözle görülür oldular. Normanlara karşı duyulan korku ve yabancı ücretli askerlere karşı süregelen ihtiyaç, Mihail'i Batıya karşı barışsever bir oyalama siyasetine sevk etti (Runciman, 1998: 53–54).

Anadolu'ya gelen Norman askeri şefler, Bizans'a karşı giriştikleri mücadelede zor durumda kaldıklarında bazen Türklerden, bazen de Ermenilerden yardım istemişlerdi. Hatta Hervé ve Raimbaud örneğinde olduğu gibi Normanlar, Türkler ve Ermenilerle işbirliği dahi yapmışlardı. Bu ittifaklarda sadece Normanların çıkarları söz konusu olmamış; gerek Türkler gerekse Ermeniler, Normanları Bizans'a karşı kullanmaktan bir an için bile çekinmemişlerdi.

Normanların XI. yüzyılda Anadolu coğrafyasındaki faaliyetlerinin belki de en önemlisi Bizans'ın Roussel'in isyanı karşısında zor durumda kalarak, Türklerden yardım istemesidir. Çalışma içerisinde sıklıkla vurgulandığı gibi Normanların Anadolu'ya geliş sebeplerinden birisi de askeri sistemi büyük oranda zarar görmüş olan Bizans'ı, Doğudaki Türk ilerleyişine karşı savunmaktır. Ancak zaman içerisinde Bizans, yaptığı hatanın ne kadar

büyük olduğunu anladı. Roussel'in isyanı hükümeti artık çıkmaza sokmuştu. İmparatorun karşısındaki bu güç şimdi VII. Mikhail'e Türklerden daha korkunç görünüyordu.

X. yüzyılda başlayıp XI. yüzyılda hız kazan Türk fetihleri, Anadolu'da Bizans'ın gücünü kırmıştı. Malazgirt savaşında büyük farkla yenilen Diogenes ile Alp Arslan arasında yapılan antlaşmayı bile tanımayan yeni Dukas hükümeti, çaresiz kalınca asi Norman şefinin isyanına karşı Selçuklu Türklerinden yardım istedi. Daha önce de bahsettiğimiz üzere Roussel'in İstanbul önlerine kadar gelerek hükümeti tehdit etmesi üzerine VII. Mikhail, Kutalmışoğlu Süleyman Şah'dan yardım istedi. Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Büyük Selçuklu imparatoru Melikşah'ın da izniyle Bizans'a yardım etti. Selçuklu Türklerinin yardımıyla Bizans Roussel'i esir olarak ele geçirdi. Bu olayın Türk tarihi açısından önemi ise Bizans, sınırına kadar ilerleyen Türkleri, sonunda bir güç olarak kabul etmiş ve nasıl vaktinde Türklere karşı Normanlarla ittifak yapmış ise şimdi de Bizans, Normanlara karşı Türklerle işbirliği içerisine girmişti. Yine bu ittifak, Selçuklu ile Bizans arasındaki ilk işbirliğiydi. Aynı asiye karşı geleceğin Bizans imparatoru Aleksios, Suriye Selçuklu Meliki Tutuş'un desteğiyle onu bertaraf etmiştir.

Bizans'ın Normanlara genel olarak bakışına baktığımızda elde mevcut bir bilgi yoktur. Çünkü Bizans tarihçileri Normanları barbar olarak gördükleri için onlara eserlerinde yer vermemişlerdir. Sadece bireysel faaliyetleri olan Robert Guiscard, Roussel de Bailleul, Bohemond gibi Bizansın başını ağrıtan ve onun düşmanları olan Normanlarla ilgili Bizans *Tarihlerinde* bilgi bulmaktayız. Bizanslılara göre, barbarlar Bizans tarihine bulaşmadığı müddetçe önemli değillerdir. Normanlar savaşlardaki başarılarıyla ve Bizans'a karşı giriştikleri mücadeleyle Bizans kaynaklarında isimlerini duyurmuşlar, ancak barbar olarak göründükleri için Bizans tarihi içerisinde erken tarihleri hakkında pek fazla malumat mevcut değildir (Hermans, 1980: 85)

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kaynak Eserler

Amatus of Montecassino (2004), **The History of the Normans by Amatus of Montecassino**, çev. Prescott N. Dunbar, göz. geç. Graham A. Loud, Woodbridge: Boydell Press.

Komnena, Anna (1996), **Alexiad, Anadolu’da ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexias Komnenos Dönemi’nin Tarihi, Malazgirt’in Sonrası**, çev. Bilge Umar, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Psellos, Michail (1992), **Michail Psellos’un Khronographia’sı**, çev. Işın Demirkent, Ankara: TTK yay.

Skylitzes, John (2010), **John Skylitzes, A Synopsis of Byzantine History 811–1057**, Introduction, text and notes by John Wortley, Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Matthew of Edessa (1993), **The Chronicle of Matthew of Edessa**, Translated from the Original Armenian, with a Commentary and Introduction, çev. Ara Edmond Doustourian, Lanham, New York, London: University of America.

Araştırma Eserleri

Angold, Michael (1997), **The Byzantine Empire, 1025–1204, A Political History**, London, New York: Longmann.

_____ (2004), “The Byzantine Empire, 1025–1118”, **NCMH**, Vol. IV, c.1024–c.1198, Part II, ed. D. Luscombe and J. Riley-Smith, 217–253, New York, Cambridge: Cambridge University Press.

_____ (2008), “Belle Époque or Crisis?”, **CHBE**, c. 500–1492, ed. Jonathan Shepard, 583–625, New York, Cambridge: Cambridge University Press

Anzerlioğlu, Yonca (2002), “Bizans İmparatorluğunda Türk Varlığı”, **Türkler**, C. VI ed. Hasan Celal Güzel ve diğerleri, 218–232, Ankara: YTY.

Armenia and Iran (1987), **EI**, Vol. II, London and New York: Routledge & Kegan Paul.

Attaleiates, Michael (1989), **Great Historians from Antiquity to 1800, An International Dictionary**, Greenwood Press, New York, London.

Ayönü, Yusuf (2009), “Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerleri (XI-XII. Yüzyıllar)”, **TAD**, S. 25, 53–69.

Barker, John W. (1978), [Kitap Tanıtımı *Einführung in die Byzantinologie*, by Gyula Moravcsik], **Speculum**, (53), No: 2, 408–409.

Birkenmeier, John W. (2002), **The Development Komnenian Army 1081–1180**, Leiden, Boston, Köln: Brill.

Bournoutian, George A. (1993), **A History of the Armenian People, Vol. I, Pre-History to 1500 A.D.**, Costa Mesa, California: Mazda Publishers.

Boyd, Kelly (1999), **Encyclopedia of Historians and Historical Writing: 2 Vol.**, London-Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers.

Bréhier, Louis (1911), “Les aventures d’un chef normand en Orient au XIe siècle”, **Revue des Cours et Conférences, de la Faculté des Lettres de Paris** xx, 172–188.

_____ (1977), **The Life and Died of Byzantine**, Amsterdam: North-Holland Publishing.

Breyer, Anthony (1971), “The First Encounter With the West- 1050–1204”, **Byzantium, An Introduction**, ed. P. Whitting, 83 – 111, New York: New York University Press.

Brown, R. Allen (1994), **The Normans**, Second Published, Woodbridge: The Boydell Press.

Brown, S. Gordan (2003), **The Norman Conquest of Southern Italy and Sicily**, North Carolina: McFarland & Company publishers.

Byzantine Historiography (1998), **GEHW**, Vol. 1, New York and London: Garland Publishing.

Cahen, Claude (2006), “The Turkish Invasion: The Selchükids”, **A History of the Crusades, Vol. 1, The First Hundred Years**, ed. K.M. Setton, 135–175, Madison, Wisconsin: The University Wisconsin Press.

Chahin, M. (2001), **The Kingdom of Armenia, A History**, Second Revised Edition, Curzon Press: Richmond.

Charanis, Peter (1963), **The Armenians in Byzantine Empire**, Lisboa: Livraria Betrand.

_____ (1975), “Cultural Diversity and the Breakdown of Byzantine Power in Asia Minor”, **DOP**, 29, 1 – 20.

_____ (1984), “Bizans İmparatorluğu’nun Çöküşündeki Ekonomik Faktörler”, çev. Melek Delilbaşı, **Belleten**, C. XLVIII, S. 191–192.

_____ (2006), “The Byzantine Empire in the Eleventh Century”, **A History of the Crusades, Vol. 1, The First Hundred Years**, ed. K. M. Setton, 177- 219, Madison, Wisconsin: The University Wisconsin Press.

Chibnall, Marjorie (2000), **The People of Europe, The Normans**, First published, Berlin: Blackwell Publishers.

Ciggaar, Krijnie (1987), “Byzantine Marginalia to the Norman Conquest”, **Anglo-Norman Studies IX: Proceedings of the Battle Conference 1986**, ed. R. Allen Brown, The Boydell Press, 43–59.

Çiçek, Kemal (1995), “Osmanlılardan Önce Akdeniz Dünyasında Yapılan Tahrirler Hakkında Bazı Gözlemler”, **OTAM** (6), 51–89.

Delilbaşı, Melek, 1999, “Türk Tarihinin Bizans Kaynakları”, **Cogito**, S. 17, 339 – 351.

Demirkent, Işın (1982), “1071 Malazgirt Savaşına Kadar Bizans’ın Askeri ve Siyasi Durumu”, **İÜEFĐ, Fatih Sultan Mehmet’e Hatıra Sayısı**, 133 – 146. İstanbul.

Dirimtekin, Feridun (1993), “Selçukluların Anadolu’da Yerleşmelerini ve Gelişmelerini Sağlayan İki Zafer”, **Malazgirt Armağanı**, Ankara: TTK yay., 231–258.

Dölger, F. (1967), “Byzantine Literature”, **CMH, IV, The Byzantine Empire, Part II, Government, Church & Civilization**, ed. J. M. Hussey, 207–264, Cambridge University Press.

Ersan, Mehmet (2002), “Selçuklu-Ermeni İlişkileri”, **Türkler**, C. VI, ed. Hasan Celal Güzel ve diğerleri, 635–645, Ankara: YTY.

_____ (2007), **Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler**, 1. Baskı, Ankara TTK yay.

Franks (2003), **CODA**, Second Published, New York: Oxford University Press.

Garsoian, Nina (1997), “The Byzantine Annexation of the Armenian Kingdoms in the Eleventh Century”, **The Armenian People from Ancient to Modern Times, Vol. 1, The Dynastic Period: from Antiquity to the Fourteenth Century**, ed. Richard G. Hovvannisian, (187–198), St Martin’s Press, New York.

Gravett, Christopher, David Nicolle (2006), **The Normans, Warrior Knights and Their Castles**, First publishing, Oxford: Osprey Publishing.

Gregory, Timothy E. (2008), **Bizans Tarihi**, çev. Esra Ermert, 1.Baskı, İstanbul: YKY.

Grousset, René (2005), **Başlangıcından 1071’e Ermenilerin Tarihi**, çev. Sosi Dolanoğlu, 1. Baskı, İstanbul: Aras yayıncılık.

Haldon, John (1999), **Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565–1204**, First Published London: Routledge.

_____ (2001a), **The Byzantine Empire Wars**, Oxford: Osprey Publishing.

_____ (2001b), **The Byzantine Wars, Battles and Campaigns of the Byzantine Era**, First Published, Brimscombe Port: Tempus Publishing.

Hanawalt, Emily Albu (1995), “Scandinavians in Byzantium and Normandy”, **Peace and War in Byzantium, Essays in Honor of George T. Dennis, S.J.**, ed. Timothy S. Miller and John Nesbitt, Washington: The Catholic University of America Press, 114–121.

Hermans, Jos (1980), “The Byzantine View of the Normans – Another Norman Myth?”, **Proceedings of the Battle Conference on Anglo-Norman Studies, 2, 1979**, ed. R. Allen Brown, The Boydell Press, 78–92.

Harris, Jonathan (2006), **Byzantium and the Crusades**, London, New York: Hambledon Continuum.

Herrin, Judith (2007), **Byzantium, The Surprising Life of a Medieval Empire**, London: Penguin Group.

Hewsen, H. Robert (2001), **Armenia, A Historical Atlas**, Chicago and London: The University of Chicago Press.

_____ (2008), “Armenia Maritima: The Historical Geography of Cilicia”, **Armenian Cilicia**, ed. R. G. Hovannisian ve S. Payaslian, 27–66, Costa Mesa California: Mazda Publisher.

Holmes, Catherina (2005), **Basil II and Governance of Empire (976–1025)**, Oxford: Oxford University Press.

-
- (2008), “Historical Survey, 800–1204”, **OHBS**, e. Elisabeth Jeffreys ve diğeri, 264–279, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Honigmann, Ernst (1970), **Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Grekçe, Arabca, Süryanice ve Ermenice Kaynaklara Göre, 363’den 1071’e**, çev. Fikret Işıltan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Hovannisian, Richard G. ve Simon Payaslian (2008), “Armenian Cilicia”, **Armenian Cilicia**, ed. R. G. Hovannisian ve S. Payaslian, 1–26, Coste Mesa, California: Menda Publisher.
- Hussey, J. M. (1966), “The Later Macedonians, The Comneni and The Angeli 1025–1204”, **CMH**, Vol. IV, part I, ed. J. M. Hussey, 193–234, Cambridge at the University Press.
- Inoue, Koichi (1993), “The Rebellion of Isakios Komnenos and the Provincial Aristocratic *Oikoi*”, **Byzantinoslavica, RIÉB**, Tome LIV, F. 2, 168–278.
- İlter, Erdal (2002), “‘Ermenistan’ Adı, Ermenilerin Menşei ve Bazı Ermeni İddiaları Üzerine”, **EA**, C. 2, S. 5, 24–34.
- Kaldellis, Antony (1999), **The Argument of Psellos’ Chronographia**, Netherland: Brill Academic Publishers.
- Kazhdan, Alexander (2001), “Latins and Franks in Byzantium: Perception and Reality from the Eleventh to the Twelfth Century”, **The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World**, ed. Angeliki E. Laiou and Roy Parviz Mottahedeh, 83–100, Washington: DORLC.
- Kırzioğlu, Fahrettin (1985), “Armenya-Yukarı-Eller Tarihinin İçyüzü, Dede Korkut Oğuznamelerinin Mahiyeti”, **Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu**, Ankara: Kurtuluş Basımevi, 133–139.
- Kindlimann, Sibyll (1969), **Die Eroberung von Konstantinopel als politische Forderung des Westens im Hochmittelalter, Studien zur Entwicklung der Idee eines**

lateinischen Kaiserreichs in Byzanz, Fretz und Wasmuth Verlag ag Zürich, Juris Druck.

Korobeinikov, D. A. (2008), “Raiders and Neighbours: The Turks (1040–1304)”, **CHBE** c.500–1492, ed. Jonathan Shepard, 692–747, New York: Oxford University Press.

Kurat, Akdes Nimet (1937), **Peçenek Tarihi**, İstanbul: Devlet Basımevi.

Laiou, Angeliki E., Roy P. Mottahedeh (2001), **The Crusades from Perspective of Byzantium and Muslim World**, Washington: Dumbarton Oaks.

Laurent, J. (1912), **Byzance et les Turcs Seldjoucides, dans l’Asie Occidentale jusqu’en 1081**, Nancy: Imprimerie Berger-Levrault.

Lieu, Samuel N. C. ve Dominic Montserrat (1996), **From Constantine to Julian: Pagan and Byzantine Views, A Source Book**, First Published, New York, London: Routledge.

John Scylitzes (2010), In Encyclopædia Britannica. (12), Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/530328/John-Scylitzes>.

Johnson, A. H. (2009), **The Normans in Europe**, New York: Gardner Press.

Johnson, Ewan (2005), “Normand and Norman Identity in Southern Italian Chronicles”, ed. J. Gillingham, 85–100, **ANS, XXVIII, Proceedings of the Battle Conference 2004**, Woodbridge: Boydell Press.

Magdalino, Paul (2002), “The Medieval Empire”, **The Oxford History of Byzantium**, ed. Cyril Mango, 169–213, First Published, Oxford, New York: Oxford University Press.

Merçil, Erdoğan (1971), “Türkçe Selçuknâme GÖRE Malazgirt Savaşı”, **TED**, 2. baskıdan ayrı basım, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 17–49.

Moravcsik, Gyula (1943), “Türklüğün Tetkiki Bakımından Bizantolojinin Ehemmiyeti”, **II. Türk Tarih Kongresi**, TTK yay., İstanbul.

_____ (1983), **Byzantinoturcica I, Die Byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker**, Leiden: E.J. Brill.

Nersessian, der Sirarpie (1966), “Armenia in the Tenth and Eleventh Centuries”, **Proceedings of the XIIIth International Congress of Byzantine Studies (5–10 September 1966)**, ed. J. M. Hussey, D. Obeolensky ve S. Runciman, London.

Nicole, David, Angus McBride (1987), **The Normans**, First Publishing, Oxford: Osprey Publishing.

Normans, (2003), **The Concise Oxford Dictionary of Archaeology**, Second Published, New York: Oxford University Press

Norwich, John Julius(1967), **The Normans in the South, 1016–1130**, London and Southampton: Longmans

_____ (1993), **Byzantium the Apogee**, First published, London: Penguin Books.

_____ (1995), **Byzantium the Decline and Fall**, First published, London: Penguin Books.

_____ (1999), **A Short History of Byzantium**, First edition, New York: Vintage Books, A Division of Random House.

Oman, Charles William (1908), **The Byzantine Empire**, New York: G. P. Putnam’s Sons.

Orkun, Hüseyin Namık (1946), **Türk Tarihi 1–4**, Ankara: Akba Kitabevi.

Ostrogorsky, George (1995), **Bizans Devleti Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, 11. baskı, Ankara: TTK yay.

Paidas, Constantine D. S. (2008), “Issues of Social Gender in Nikephoros Bryennios’ *YAH IΣTOPIQN*” **BZ**, Vol. 101, 2, 736–749.

Payaslian, Simon (2007), **The History of the Armenia from the Origins to the Present**, New York, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Polemis, D. I. (1965), “Notes on Eleventh-Century Chronology (1059–1081), **BZ, Begründet von Karl Krumbacher**, (58), C. H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung München, 60–76.

Redgate, Anna Elizabeth (2000), **The Peoples of Europe, The Armenians**, Oxford, Berlin, Victoria, Madlen: Blackwell Publishers.

Runciman, Steven (1998), **Haçlı Seferleri Tarihi, 1. cild, Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığı’nın Kuruluşu**, çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK yay.

Savvides, A. G. C. (2006), [Kitap Tanıtımı, Το στασιαστικό χίνημα του Νορμανδού υφασσελίου (Ursel de Balilleul) στην Μιχρά Ασία (1073–1076), Εταιρεία Βυζαντινών 19, by G. A. Leveniotēs], **Byzantion, Revue Internationale des Études Byzantines, Volume Offert AU Professeur Edmond Voordeckers, Tome LXXVI**.

Schlumberger, Gustave L. (1881), “Deux Chefs Normands Des Armées Byzantines au XI siècle”, **RH**, (16), 289 – 303.

Sevim, Ali ve Erdoğan Merçil (1995), **Selçuklu Devleti Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür**, Ankara: TTK yay.

Sevim, Ali (1963), “Urfalı Mateos”, **TAAD**, I/1, 319–321.

_____ (2000), **Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara: TTK yay.

Shepard, Jonathan (1993), “The Uses of the Franks Eleventh-Century Byzantium”, **Anglo-Norman Studies XV. Proceedings of the Battle Conference 1992**, ed. Marjorie Chibnall, 275 – 306, First published, Woodbridge: The Boydell Press.

Simpson, Alicia J. (2000), “Three Sources of Military Unrest in Eleventh Century Asia Minor: the Norman Chieftains Hervé Frankopoulos, Robert Crispin and Roussel de Bailleul”, **Mésogeios** 9–10, 181–207.

Sümer, Faruk (1975), “Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beyleri”, **SAD**, IV, Ankara, Güven Matbaası, 197–207.

Stephenson, Paul (2008), “Balkan Borderlands (1018–1204)”, **CHBE**, c. **500–1492**, ed. Jonathen Shepard, 664–691, New York: Cambridge University Press.

Theotokis, Georgios (2010), **The Campaigns of the Norman Dukes of Southern Italy against Byzantium, in the Years between 1071 and 1108 AD**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Glasgow.

Turan, Osman (1999), **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, İstanbul: Boğaiçi yay.

_____ (2004), **Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyasi Tarih Alp Arslan’dan Osman Gazi’ye (1071–1318)**, İstanbul: Ötüken yay.

Tülücü, Süleyman (1999), “Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beylerinden Sunduk Bey”, **AÜTAED**, S. 13, Erzurum, 269–276.

Treadgold, Warren (1997), **A History of the Byzantine State and Society**, Stanford, California: Stanford University Press.

_____ (1998), **Byzantium and Its Army, 284–1081**, California: Stanford University Press.

Umar, Bilge (2008a), **Tarih, Mikhael Attaliates**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

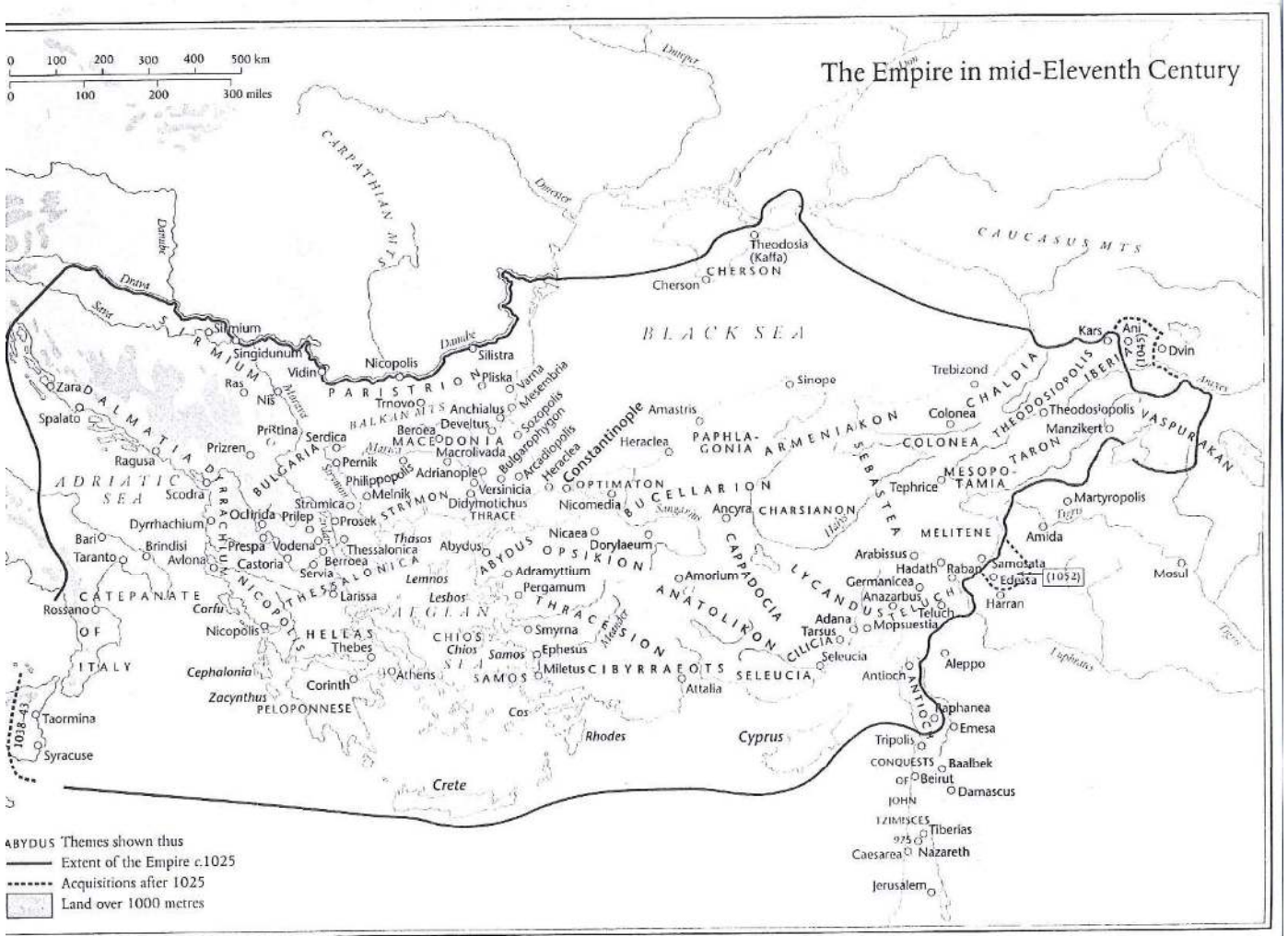
_____ (2008b), **Tarihin Özü, Nikèphoros Bryennios**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- _____ (2008c), **Tarihlerin Özeti (Kitap XVII-XVIII) Ioannès Zonaras**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Vasiliev, Alexander A. (1952), **History of the Byzantine Empire 324–1453**, Madison: The University of Wisconsin Press.
- Van Houts, Elisabeth M. C. (1985), “Normandy and Byzantium in the Eleventh Century”, **Byzantion, Revue Internationale des Études Byzantines**, Tome LV, 544–559.
- _____ (2000), **The Normans in Europe**, First Published, Manchester: Manchester University Press.
- Vryonis, Speros (1959), “Byzantium: the Social Basis of Decline in the Eleventh Century”, **GRBS**, Vol 2, No 2, 159 -175.
- _____ (1971), **The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century**, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- _____ (2001), “The Greek and Arabic Sources on the Eight Day Captivity of the Emperor Romanos IV in the Camp of the Sultan Alp Arslan after Battle of Mantzikert”, **Novum Millennium Studies on Byzantine History and Culture Dedicated to Paul Speck**, 19 December 1999, ed. C. Sode, S. Takács, 439–450, Aldershot, Burlington: Ashgate Publishing.
- Webber, Nick (2005), **The Evolution of Norman Identity, 911–1154**, Woodbridge: The Boydell Press.
- Whittow, Mark (2008), “The Middle Byzantine Economy (600–1204)”, **CHBE**, c. **500–1492**, ed. Jonathan Shepard, 465–492, New York: Cambridge University Press.

EKLER

EK - 1

XI. YÜZYILDA BİZANS İMPARATORLUĞU

Ed. Cyril Mango, (2002) **The Oxford History of Byzantium**, Oxford: Oxford University Press, 178.

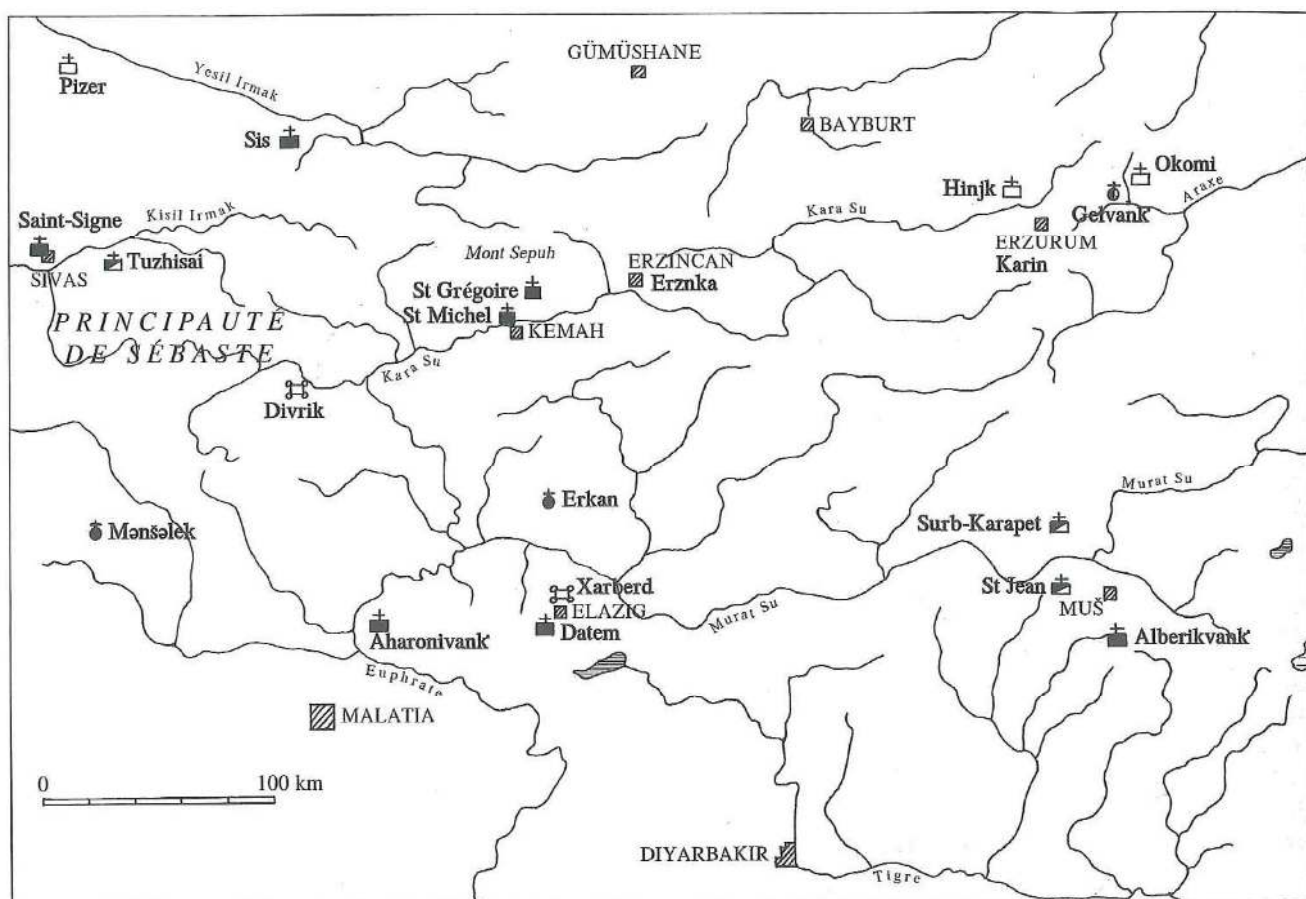
EK – 2

AVRUPA ve ANADOLU'DA NORMAN HAKİMİYETİNDEKİ BÖLGELER

A. H. Johnson (2009), The Normans in Europe, New York: Gardner Press.

IX. – X. YÜZYILLARDA ANADOLU

ANATOLIE IXe - XIe SIÈCLES

- ▣ Ville
 - Village
 - ⊞ Forteresse
 - ⊙ Église
 - ⊞ Monastère
- plus ou moins conservée
plus ou moins conservé

Jean-Michel Thierry (2000), *L'Arménie au Moyen Age, Les hommes et les monuments*, Zodiaque.

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Trabzon’da doğdu. İlk, Orta, Lise öğrenimini Trabzon’da tamamladı. 2002 – 2003 eğitim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih bölümünü kazandı. 2005 – 2006 eğitim yılında mezun oldu. 2006 – 2007 eğitim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne bağlı olarak Tezli Yüksek Lisansa başladı. Bir yıl İngilizce hazırlığın ardından 2007 – 2008 yılında ders aşamasını tamamladı. Tez yazım aşamasında Türk Tarih Kurumu tarafından burs aldı. 2009–2010 öğretim yılında Erasmus programıyla Potsdam Üniversitesinde iki dönemlik burs kazandı. 2010 Kasım ayı itibariyle bağlı bulunduğu enstitüde Araştırma Görevlisi kadrosuna atandı. Halen bu görevini sürdürmektedir. İngilizce bilmektedir.